DISSERTATIONES

PHILOLOGAE

VINDOBONENSES.

VOLUMEN OCTAVUM.

VINDOBONAE ET LIPSIAE.

SUMPTUS FECIT F. DEUTICKE.

MCMV.

De sermone Pacuviano et Acciano

scripsit

L. Koterba.

Instituenti mihi sermonem Pacuvianum et Accianum tractare saepius quaestiones de vetere linguae Latinae condicione tangendae erunt, in quibus solvendis iam permulti philologi insigni doctrina, circumspecto iudicio, summa sagacitate praediti partim optimo cum fructu desudaverunt, partim minus prospere, ut de nonnullis rebus adhuc sub iudice lis sit. Quare cum haud ignorarem tironi hunc agrum repastinanti magnam non nasci inde gloriam, tamen si non integram messem, at spicilegium saltem relictum iri speravi, praesertim cum, qui de eadem materia egerunt, singula quaeque non tam accurate observavisse mihi viderentur, ut omnes sermonis proprietates uno in conspectu proponerent. Sunt autem hi: Fr. Guilelmus Holtze, a quo *Syntaxis fragmentorum scaenicorum poetarum Romanorum, qui post Terentium fuerunt, adumbratio* confecta est (Lipsiae 1882), Augustus Goette, qui in programmate gymnasii Rheinensis a. 1892 *De L. Accio et M. Pacuvio veteribus Romanorum poetis tragicis* scripsit, Iosephus Kubik, qui in commentatione *De M. Tullii Ciceronis poetarum Latinorum studiis* (Diss. Vindob. I 239—348) ex versibus Pacuvianis a Cicerone nobis servatis (p. 286/7) exempla inusitatae locutionis congessit, ut Ciceronis illud iudicium (Brut. § 258) *Caecilium et Pacuvium male locutos videmus* comprobaret. Quid praestiterint, ut breviter perpendam, Holtzii libellus minoris est quam quanti esse et debuit et potuit, quia res minus apte ordinavit et nonnunquam obsoletas distinctiones adhibuit, velut dativum qualitatis effectus (p. 14), quantitatis (p. 19), introduxit et locos satis notabiles omisit. Ceterum multa excusantur, quod ipse libello post eius mortem demum edito non ultimam manum videtur imposuisse; nam aliter vix fieri potuit, ut is ne erroribus quidem vacaret, quorum gravissimus in p. 14 legitur, ubi dativo „qualitatis effectus“ P 168[1] *bellando aptus sum* tribuitur, etsi de verbo apiscendi, non de adiectivo agi iam Nonius per-

[1] *P* littera *Pacuvii*, *A Accii* fragmenta tragoediarum, *pr.* fabularum praetextarum reliquias significavimus in versuum numeris adiectis O. Ribbeckii *Scaenicae Romanorum poesis fragmenta* tertiis curis recognita (Vol. I. Tragicorum fragmenta p. 86 seqq. et 321 seqq., Lipsiae 1897) secuti.

spexit. Neque multum profecit Goette, qui testimoniis veterum de arte tragica utriusque poetae antepositis copiose inquisivit, *quatenus et veteres et recentiores viri docti de utriusque tragica natura atque indole recte diiudicaverint,* sermonem autem summatim percurrens per saturam, ut ita dicam, remotiores quasdam a sermone urbano formas et structuras contulit. Kubikium denique, cum pro disputationis materia tantummodo versus apud Ciceronem traditos respiceret, complura reliqui fecisse vel per se intellegitur.

Quod si rationem reddam, quemadmodum provinciam meam administraturus sim, non, id quod Holtze fecit, solam exemplorum congeriem struere animum induxi, quia per simplicem enumerationem nihil effici persuasum habeo, sed altius inquirere studui, si quando occasio in officinam linguae introspiciendi data est. Quae quatenus ratione psychologica, quam vocant, explicentur explorandum erit. Sed magna profiteri nolo; nam licet iam tritum sit pronuntiare omnia in sermone ut in rerum natura suas causas habere, tamen non raro, si indagamus, quaenam ratio hic illic valuerit, consilia torpent.

Quae leges psychologicae quantum in sermone pedestri Italorum vetustissimo, imprimis in copia verborum, attractionibus, constructionibus, quae ad sensum vocantur, valuerint, Otto Altenburg (in supplem. ann. phil. XXIV 485—533) diligenter quaesivit et multa bonae frugis excussit. Id unum vero mihi non probatur, quod copiam verborum etiam in legibus et praeceptis ad *auctam animi commotionem* referre studet; nempe qui leges ferunt vel praecepta dant, non animo fervido verba fundere solent, immo Romani ob summam, qua ius colebant, religionem pluribus simili notione vocabulis positis omnem fraudem, quae ex legibus non artissime circumscriptis et definitis oriri potuit, intercludere volebant. Eadem igitur hac in re cautione, qua in deorum cultu utebantur, cum deum invocantes formulam illam addebant: *sive quo alio nomine te appellari volueris*[1].

Sed satis praefatus sum. Iam tempus est in harenam descendere et experiri, *quid ferre recusent, quid valeant umeri.*

I. De fragmentorum orthographia.

Poetas recte primos populi magistros esse aiunt; si vero magistri sunt primi poetae, ut erat apud Romanos, frigent Musae. Unde vel optime magna illa naturae atque indolis diversitas, quae inter Romanos et Graecos erat, elucet, quod hi ex perenni historiae fabularis fonte

[1] Testimonia adfert Preller-Iordan, 'Römische Mythologie' I[3] 62 in adn.

haurientes clarissima poemata multo ante panxerunt quam ad leges grammaticas animum attendere coeperunt, apud illos ars grammatica tamquam obstetrix poesis fuit. Liberti enim et peregrini „rerum dominis“ litteras excitaverunt et „tria corda“ habentes, ut Ennius gloriatur, rudem Romanorum sermonem dolabant, ut aliquo modo ad poemata aptior fieret. In litteris igitur Latinis multo magis quam in aliis sermonem consilio et dedita opera conformatum esse apparet. Quo studio factum est, ut vel orthographiae minutias poetae inde ab Ennio curarent. Pacuvius quidem in his ad avunculum se applicare satis habuit, sed Accius complura eaque non levia novavit, velut geminationem vocalium longarum cum in compluribus Italicis tum in eius patria (i. e. Umbrica) dialecto[1] usitatam auctoritate sua in breve tempus civitate Romana donavit. Praeterea eum Graecorum rationem secutum *ng* binis *g* significari iussisse Priscianus (GL II 30 K.) et *scaenam*[2] simplici *e* vocali scripsisse Varro (L. L. VII 96) memoriae prodit. Quam anxiam Graecorum imitationem cum reputo, Ribbeckio pro Ganymede et Laomedonte formas *Catamitus* et *Alumento* (A 653) Ritschelio duce (Opusc. II 495 adn.) restituenti adsentiri dubito, praesertim cum Iordan (l. l. p. 65) monuerit *catamitum*, quae forma genuina lectio est in Menaechmis v. 144, iam in comoedia paulatim nomen appellativum factum notionem exoleti, quam apud scriptores posterioris aetatis habet, induisse eodemque modo titulum saturae Varronianae in malam partem

[1] Cf. H. Iordanum, 'Kritische Beiträge zur latein. Sprache' p. 195.

[2] Quomodo vulgare illud *ae* in consuetudinem venerit, duplex est coniectura. Maurenbrecher (Archiv f. lat. Lex. VIII 293) aliique *ae* adhibitum esse arbitrantur, ut Graecum *η*, quod magis hiante ore quam Latinum *ē* pronuntiabatur, accuratius exprimeretur. Contra Solmsen ('Untersuchungen zur griechischen Laut- und Verslehre, Straßburg 1901' p. 279 adn.) *ae* locum dipthongi obtinere censet documento usus titulo CIL I 1280, in quo *scaina* exstat; quam formam ex dialecto Magnae Graeciae petitam esse, ubi praeter *σκανα* fortasse *σκαινα* in usu fuisset. Atque re vera radicem quandam, quae *opacare, inumbrare* valet, subesse eamque in *-āi* terminatam fuisse compluribus exemplis comprobat. Harum explicationum illa nobis praeclusa est, si Romanos et rem et rei nomen a Graecis Italiae inferioris sumpsisse statuimus, id quod multum probabilitatis habet, haec satis commoda videtur. Quod vero Solmsen scripturam *scaina* firmum argumentum esse iudicat, ei non adsentior. Quid? qui titulum incidendum curavit, nonne fieri potuit, ut antiquitatem adfectans falso hanc formam poneret aeque atque in lege repetundarum CIL I 198_{16} faber tali studio ductus pro *coeperit* scripsit *coiperit*. Nihilo setius Solmsenum rectum vidisse existimo. Nam apud incolas Magnae Graeciae *σκαινα* exstitisse vel saltem exsistere potuisse simillimo exemplo evinci potest. In *Aesculapii* enim nomine itidem res se habet et peropportune fit, quod in eo gradus mutationis observare possumus: Dorica forma *Ἀσκλαπιός* in statua Bononiensi (Roehl IGrA 549) scripta est ΑΙΣΧΛΑΠΙΟΙ eamque translatam invenimus in titulo paterae Etruscae (Schneider n. 21) *Aisclapi pocolom*.

accipiendum esse; in sermone autem hominum litteratorum semper hoc Graecum nomen incorruptum adhibitum esse.

Neque tamen infitior Pacuvium et Accium proprietatis linguae Latinae ita rationem habuisse, ut, quae consonantes vel consonantium iuncturae apud populares inusitatae vel ignotae erant, iis litteras Latinas, quoad fieri potuit, substituerent, velut sine dubio ad Pacuvium spectat, quod Martianus Capella III 257 commemorat: *nam Setum dicebant, quem nunc Zethum dicunt.* Similiter ab Accio Alcmaeonis nomen *Alcumeo* vel *Alcimeo* exaratum esse ex lemmatis Nonianis (cf. Ritschelium Opusc. II 475) cognoscitur.

In fragmentis iam nulla vestigia doctrinae orthographicae Accianae exstare minime mirum est, quod eius praecepta multis velut Lucilio adversantibus usu non recepta sunt. Ceterum in aliis quoque rebus reliquiae maximam partem in Nonii et Ciceronis codicibus servatae plerumque recentiorem scripturam exhibent. Qua de re haec attulisse sufficiat: Nonnullis locis post *v* perperam *u* scriptum est (P 37, 58, 129, 267; A 174, 286, 288, 348, 568, 606; recte *o* P 262, 382, 393; A 82, 95, 270, 529, 565). Item inter *vortere* et *vertere* libri fluctuant (P 268 *adversam*, A 393 *vertices*, 400 *evertens*, 583 *adverso*, at P 224 *divorsi*, A 158 *advorsabilis*, 291 *revorti*, 366 *evorti*, 460 *advorsam*); semper praebent formam *vester* (P 62, A 597, 692, pr. 16). Quae inconstantia fortasse re vera Pacuvii et Accii propria fuit; nam illa aetate *vŏ-* ante r, s, t in *ve-* abire coepisse ex Quintiliani l. I 7, 25 scimus. Dein *u* pro *e* exstat in his gerundiis vel gerundivis: P 24 *cernundi*, 235 *regrediundum*, A 120 *referundum*, 570 *labunda*. Medius ille sonus inter *u* et *i* significatur *u* vocali: P 186 *clupeat*, A pr. 37 *pulcherrume*, sed P 355 *lacrima* et A 240 *optime* legimus contra usum Plautinum Terentianumque, id quod vix poetis ipsis tribuendum est. At meram antiquitatem resipiunt scripturae P 52 *capissam* (cf. Pl. Mil. 237 *incipissere*, Festum p. 212 [M., p. 263 Th.] *petissere*), 142 *mitiscere*, A 684 *mitiscat;* hae legitimae formae sunt, quia a stirpe in *i* terminata tractae sunt. Similiter res se habet in *perdoliscit* (A 317); nam verba, quae in radicem *e* desinunt, partim *io-* suffixi ope formantur ideoque incohativa inde derivata modo in *-isco*, modo in *-esco* exeunt[1]. Praeterea admodum vetustae formae sunt A 96 *benivolentiam* et A 651 *benivoli;* ictu enim olim primam syllabam feriente *e* vocalis insequentis apertae syllabae in *i* mutari oportuit, sed propter adverbium *bene* recens illud *benevolus* increbruit. Porro prisca orthographia servata est in P 160 *moenis*, A 348 *moeros*, 364 *immoenes*

---

[1] Cf. F. Sommer, 'Handbuch der latein. Laut- und Formenlehre, Heidelberg 1902' p. 540—545.

(ex Ribb. coniectura), 52 *arquitenes* (pro *-ens*). De *y*, quod in vocabulis Graecis libri semper fere exhibent, non multa verba facienda sunt. Cicero ipse (Or. § 160) Ennium hanc litteram non adhibuisse et *Burrum* pro *Pyrrho, Bruges* pro *Phrygibus* scripsisse declarat. Nos Pacuvium Acciumque adiungere posse verbis Marii Victorini GL. VI 8 confirmatur, qui tamen Livium Naeviumque *y* nosse falso videtur contendisse. Haud leve vero mendum Nonius vel qui eius auctor fuit commisit, cum A 178 *Froegiae* scripsit. Quem errorem Ribbeckium Accio ipsi vindicavisse (Nov. ann. phil. LXXV 317) miror. Ait enim Accii auctoritate *oe* Romae pro *y* positum esse. Quod etiamsi rectum sit, in *y* breve non quadrat. Illa scriptura videlicet ita nata est, ut, quoniam dipthongus *oi* paulatim per *oe* in *ū* attenuata est, pro *ū* etiam, quando Graecum *υ* aequabat, ab eis, qui antiqui sermonis colorem adamabant, *oe* substitueretur (velut *Moesia* = *Μυσία, lagoena* = *λάγυνος*); *υ* breve igitur per *oe* effingi non potuit nisi ab hominibus imperitis: poeta, cum metro consulendum esset neque *oe* in syllaba brevi toleraretur, errare vix potuit.

Neque longius morari opus est in *aspiratione* plerumque posita; quam demum paulo ante annum a. Ch. n. centesimum observari coeptam esse grammaticorum testimoniis cum titulis congruentibus docemur. Perraro autem iusta forma exstat P 186 *clamide, braccium*, A 149 *pulcrum*, fg. 14 (Baehrens) *maceras* (= *machaeras*)[1]. Huc quoque pertinet, quod pro *quoius, quoi*, aliis eiusmodi formis libri semper fere *cuius, cui* praebent. Iidem *gn* in initio vocabulorum tantum in substantivis *gnatus* et *gnata* retinuerunt, quamquam usum Accianum latius patuisse Festus p. 174 (M., p. 186 Th.) indicat: *Nobilem antiqui pro noto ponebant et quidem per c litteram* (cod.: *pro c littera*) *ut . . Accius.*

Adsimulationem consonantium uterque poeta, quantum exili ex materia cognosci potest, vitavit, velut *ad* nisi ante *c*, *in* nunquam fere (praeter P 20[a] *impexa*) adsimulatur, *trans* plenam formam ante *d* quoque obtinet (A 366 *transdes,* 630 *transdunt*). Legitima forma *posquam* (cf. Sommer ibid. p. 322) semel servata est (A 118). At *quosum* pro *quorsum*, id quod Ribbeck Accio ex coniectura tribuit (A pr. 12; in libris est *quorum*) non admittendum esse existimo. Concedendum quidem est in sermone plebeio *-rs-* in *-ss-* et post longas vocales in *-s* abire, sed tragicorum fragmentis tales formae vix inculcandae sunt neque usquam reperiuntur, cf. P 152, 226 *quorsum*, A 57 *rursus*, pr. 27 *dextrorsum*.

Denique in *anaptyxi*, quam vocant, Accius — apud Pacuvium

---

[1] De forma *lympha* (P 244) vel *lumpa* v. quae exposuimus in p. 126.

nullum exemplum est — non recedit ab usu Plautino. Mediis in versibus breviores formas invenimus (A 100 *circlos*, 207 *periclum*, 624 *oracla*, pr. 1 *pericli*), longiorem in clausula (249 *circulis*).

II. De re metrica et prosodia.

Rem metricam tractare, cum lacera fragmentorum condicione valde impeditum sit et uterque poeta in universum leges, quas apud Plautum invenimus, observaverit, supersederem, nisi eam Goette in disputatione, quam attuli, tetigisset (p. 14, 15) in nonnullis rebus pravo iudicio usus. Id facile vitavisset, si non solum commentationes, quas Ribbeck et Langen abhinc quinquaginta fere annos conscripserunt, consuluisset, verum etiam recentiora studia in hac re collocata, quibus permultum profecimus, in usum suum convertisset. Atque ne viro doctissimo temere obtrectare videar, nonnulla ex iis, quae proposuit, examinemus. Exempli gratia Accio (p. 15) opprobrio dat, quod *nimia sane audacia saepissime in altero et quarto pede spondeum pro iambo* admiserit. At scaenicos Romanos duritia atque asperitate linguae adductos legem illam Graecorum de puris iambis in sedibus paribus collocandis non recepisse pernotum est; normam vero, quam poetae Romani, ut Graecorum elegantiam, quod eius fieri potuit, adsequerentur, sibi proposuerunt, ut voce spondiaca vel in spondeum cadente alterum et quartum pedem explere, ubi possent, vitarent, hanc normam Accius semper observavit neque minus Pacuvius, nisi quod bis talem spondeum sibi indulsisse videtur: v. 278 *Aetatem adiungas cruciatum reticentia,* ubi excusatur, quod antecedens arsis dissoluta est et anapaestus subsequitur, qua re efficitur, ut numeris magis concitatis spondeus quodammodo furtim transiliatur[1], et v. 58/59 *Quid istuc est? vultum caligat quae tristitas?* quo loco difficultas tollitur, si consilio Pacuvium longiore et graviore verbo ita posito ingratum animi adfectum depingere voluisse sumimus; quod si minus probaveris, Buechelero duce verba tibi transponere licebit *vultum quae caligat tristitas?* Itaque in hac re Accius minime audaciae insimulandus erat. Neque quae de spondeo quintum pedem efficiente Goette exposuit, laudo. Etenim Diomedis regulam GL. I 507, quam adfert: *iambicus tragicus . . . semper quinto loco spondeum recipit; aliter enim esse non potest tragicus,* ad Neronis aetatem spectare, temporibus liberae rei publicae nondum valuisse Augustus Luchs in 'Quaestionibus metricis', quae in Studemundi 'Studiis in priscos scriptores Latinos' v. I. publici

[1] Complura talia exempla congessit Klotz, 'Grundzüge altrömischer Metrik' p. 325.

iuris factae sunt, p. 4 ostendit. Cur autem apud priscos quoque poetas tragicos raro iambus quinto vel septimo loco in octonariis reperiatur, si quaerimus, linguae Latinae natura facile explicatur. Si reputaverimus, quomodo versus recte possit concludi, statim monosyllaba non esse curanda videbimus, cum in fine, nisi enclitica sunt, vix tolerentur; ante clausulam vero iambicam vocabulo iambico vel in iambum desinenti locus non erat, quod ita dissonus et ieiunus versus exitus exstitisset (Klotz p. 237). Quae offensio lenitur, si arsis antepaenultima dissoluta et vel commissura vocum inter duas has breves intercedente vel iis cum quinto pede paeone quarto coniunctis ultima dipodia a prioribus minus distincte segregata est, velut A 618 *Profécto hauquaquam est ortūs mĕdĭŏcrī sătū* (cf. Klotz p. 243). Hoc praeceptum uterque poeta observavit; nam praeter A 618 omnibus locis (sunt centum fere), quibus versus in vocem iambicam desinit, spondeus vel anapaestus vel dactylus praecedit. Obstat solus A 442 *quam invita ancillans dicto oboediens viri*, ubi Luchs p. 72 *oboedibat* temptavit. Ego, etsi ipse Accium hic semel dormitavisse nego, manum a corrigendo abstineo et e contrario inde concludo eum ut alios poetas scaenicos (cf. Klotz p. 242) creticum cum iambo exeunte copulasse aut haec octonariorum trochaicorum frustula esse, quorum prior voce *ancillans* clauditur. Voce autem cretica in extremo versu posita Romanos nequaquam iambum quinto loco fugisse ostenditur his versibus: P 2, 78, 146; A 22, 57, 242, 292. Paucitas exemplorum non mira erit considerantibus, quam difficile fuerit cretica clausula a consona incipiente spondeum vitare; quotusquisque vel declinationis vel coniugationis exitus praecipue in prisca Latinitate brevem vocalem in fine habet! Non temere igitur, sed necessitate quadam coacti Romani rationem Graecorum aspernati sunt, qui ante clausulam creticam, ut Porson detexit, syllabam productam exceptis monosyllabis non patiebantur. Restant voces quattuor vel plurium syllabarum, quibus facile iambus paenultimo loco efficitur; atque in eas satis multi versus desinunt (P 69, 131, 135, 149, 151, 162, 164, 182, 251, 287, 313, 314, 346; A 69, 94, 133, 187, 259, 270, 340, 421, 466, 539, 585, 593, 598, pr. 20; in septenariorum clausulis P 61, 127, 240, 246, 280; A 61, 96, 185, 316, 360, 467). Vidimus igitur iam apud priscos tragicos spondeum in quinto pede crebriorem iambo fuisse, sed non augendae gravitatis et altitudinis causa, ut quidam censuerunt, id factum esse, verum pro linguae natura. Inde paulatim eo ventum est, ut Senecae temporibus spondeus solus legitimus esset.

Quod deinde Goette (p. 15) observavit Pacuvii senarios saepius Graecorum severiori usui satisfacere quam ceterorum tragicorum, equidem facere non possum, quin id casu potius quam consilio factum esse

putem. Quominus enim Pacuvium magis quam ceteros exemplar Graecorum respexisse existimemus, id obstat, quod in alia quoque re ad eos se non applicavit, quamquam id Accius fecit. Cum tragici Graeci in dimetro anapaestico post dipodiam priorem diaeresin non neglexerint, Pacuvius, ut ait Marius Victorinus GL VI 77: *noluit intra binos pedes ... finire sensum, sed secundum Euripidem dactylicum metrum, quod apellatur, induxit, ut nominis* (*numeris* Hauler) *mutatio diversitatem daret.* Atque re vera, fragmenta si perscrutamur, apud eum ex undecim dimetris (226, 256, 257, 259, 260, 261, 263, 264, 266, 350, 351) sex[1] (256, 257, 261, 266, 350, 351) diaeresi carent, at Accius in 36 integris dimetris bis (80, 532) eadem licentia usus est.

Ceterum Pacuvium maiorem curam ac diligentiam in rem metricam impendisse et facilitate sollertiaque versus pangendi Accio praestitisse Cicero ipse fidem facit, qui in Or. § 36 quendam Pacuvium praedicantem facit, quod *omnes . . ornati elaboratique sunt versus.* In Accio minus fuisse limae vel ex eo cognoscimus, quod in duobus deinceps versibus anapaesticis (520 sq.) dactylum irrationalem cum anapaesto consociavit (— ⏑́ ⏑ ⏑ ⏑ —́), id quod reliqui poetae non omnino quidem respuerunt, sed iterare noluerunt, ne versus salebrosi fierent. Neque id iudicium eo inflectitur, quod semel, ut Fr. Marx (Pauly-Wissowa s. v. Accius) observavit, Terentii versum legitima caesura carentem (Ad. 470 *persuasit nox, amor, vinum, adulescentia*) imitando sibi videbatur correxisse (349 *persuasit maeror, anxitudo, error, dolor*).

Iam ad ***prosodiam*** nos vertamus. In hac quoque in universum usus Plautinus Terentianusque retinetur, velut prisca mensura *confīeri* P 180 in clausula mansit, medio in versu correpta forma occurrit P 182 *A te Tyndareo fieri contumeliam.* Contra *u* stirpis *fu-*, quod Ennio longae instar est in versu illo *Nos sumus Romani, qui fuimus ante Rudini*, semper breve est, cf. P 116, 375; A 132, 274, 310, 474. Deinde *-o* personae primae longum est, cf. P 240 *Séntio pater . . .;* neque repugnat v. 294 *Sed nescio quid nunc est;* nam adiecto pronomine *quis, quid, quod* propter enclisin in *nescio* ultima semper breviatur. Tum sequente muta cum liquida ut apud ceteros scaenicos brevis nunquam producitur, nisi vocis exitus intercidit, velut A 394 *Ruit prolapsa pelagus, respargit, reflat.* In dactylis vero Accius Ennium (Ann. 474 Vahlen[2]) secutus est, a quo Servio teste in Aen. IV 404 versiculum *it nigrum campis agmen* ad verbum mutuatus est. Idem primus Graecos aemulatus productionem encliticae *-que* in quinta arsi hexametri sibi indulsit, ut fg. 2 Baehr. declaratur *calones famulique metallique caculaeque,* quam licen-

---

[1]) Nam in v. 263 *Retinéte, tenete! opprimit ulcus* latet diaeresis in elisione.

tiam posteriores poetae hic illic amplexi ita praeciderunt, ut in quinta aut secunda arsi sola eam admitterent, „tum ut subsequeretur statim repetita enclitica et ut e verbis, quibus cingitur illa, quae producitur, prius ne minus quattuor expleret moris, posterius anapaestum impleret vel spondeum“ [1]). Pronomen *ille* uterque poeta ita dimetitur, ut prior syllaba longae pondus habeat, quam mensuram apud Plautum Terentiumque usitatam esse constat [2]. Ante voces enim a vocali incipientes prior semper producta est (P 39, 131, 322, 392; A 6); at A 67 *quia néc vos nec ìlle inpúne inriderét meam* lege illa excusatur, qua voces et syllabarum iuncturae quaedam iambicae corripi poterant. Item bene quadrant, quae Skutsch (p. 82 sqq.) de voculis *proinde, deinde, exinde* earumque formis per syncopam ortis *proin, dein, exin* eruit, illas, non has ante vocalem tolerari. Habemus igitur A 623 *proinde istaec*, at A 309 *proin tu*, pr. 32 *proin vide*. Sequente vocali invenimus *deinde* A 235, 257, pr. 23; *exinde* semel A 74. Similiter regula valet, quam de particularum *anne* et *nonne* usu Paul Schrader [3] exploravit, et *anne* et *nonne* non legi nisi ante vocalem, cf. P 16 *nonne hinc*, 129 *nonne officium*, A 288 *nonne Argivos*, contra P 25 *an quis est*, 149 *non tyrannum*, 184 *non tu*, A 3 *an sceptra*, 608 *non vides*; de 85 *an mala(d) aetate* infra agam. Unus locus refragari videtur P 380 *Manticulata astu anne sancta iura iuranda adicis?* Sed hic Ribbeck invita Minerva coniecturis abreptus est; nam in libris exstat *manticulatactu an sanctiora dicis iura iuranda*, quod etsi corruptum, alia tamen via sanandum est. De particula *an* dubitari non potest neque comparativus *sanctiora* tollendus est. Talis enim comparativus omisso altero comparationis membro vere Latinus est, velut *ocius* sescenties ita exstat. Potius illud *astu* glossema esse existimo, fortasse inculcatum, quod paulo ante cum eodem verbo coniunctum est (378 *ad manticulandum astu aggreditur*) et obsoletum verbum *manticulata* per se non satis clare dictum videbatur. Levissima igitur videtur emendatio Buecheleri, qui legendum proposuit: *manticulata an sanctiora iura iuranda adicis*. Neque minus Ribbeck erravit, cum contra libros scripsit (A 439) *Regina, aderit tempus, cum hice torrus, quem amburi vides*. Nam Fridericus Schmidt (Hermes VIII 478) et Guil. Studemund (Novi annal. phil. CXIII 57) observaverunt formas plurales pronominis *hic* syllaba *-ce* auctas praeter genetivum et neutrum non adhiberi nisi excipiente vocali; in singulari vero iam Plauto formae *hice, haece*, similes plane ignotae sunt, quo magis Accio per coniecturam eam tribuere dubito et quodlibet aliud remedium praefero; promptis-

[1] L. Mueller, De re metrica² p. 392.
[2] Fr. Skutsch, 'Forschungen zur lat. Grammatik und Metrik', p. 97.
[3] Diss. phil. Argentorat. VIII 296.

simum autem videtur, quod Buecheler commendavit, traditum verborum *cum hic* ordinem leviter mutare in *hic cum*. Contra in eiusdem versu (fg. 8 Baehr.), qui apud Gellium VI 9, 16 servatus est *num ergo aquila, ita ut hice praedicant, sciciderat pectus*, L. Mueller fortasse recte metri causa pro codicum lectione *hi* formam *hice* posuit. Studemund quoque (l. l. p. 58) in dactylis et sotadeis propter inopiam brevium syllabarum laxiorem rationem adhibitam esse ratus id comprobat loco Enniano Ann. 234 (V.²) *haece locŭtus*[1]. Quare in hac quoque re poetae consulto inter scaenicam et reliquam poesin discrimen videntur fecisse. Multo plus vero deficientem brevium syllabarum numerum ad *s* litteram in fine vocum abiciendam contulisse arbitror. Cuius rei pernotum testimonium Ciceronis in Or. § 153 vix adferre opus est, unde cognoscimus *s* finali tam exilem sonum fuisse, ut haec syllaba interdum ne adiuncta quidem muta cum liquida subsequentis vocabuli extenderetur, cf. A 533 *Unde ígnĭs cluet mortálibŭs clam*. Imprimis poetae hac licentia utebantur, ubi maxime breves desiderabantur, in thesi ultimae sedis senarii (P 168 *aptus sum*, A 308 *armatus sum*) et in anapaestis (P 260, 267; A 180, 181, 290, 433, 522, 523, 530, 533, 562).

Iam nobis ad *synizesin* tractandam progredientibus commemorandum est Pacuvio (47) *coerce* bisyllabum esse et Accium pares vocales concurrentes contrahere adamasse: 190 *obliscier*, 488 *obliscar* (quod metro flagitatur), 445 *conestat*. Neque vero pro certo statuere licet, utrum P 181 *paucis absolvit, ne moraret diutius* per synizesin legendum sit *diutius* an *dĭŭtius*. L. Mueller quidem (De re metr.² p. 431) apud Phaedrum hanc vocem proceleusmaticum explere ostendit, sed adverso fronte stat Rudentis v. 93 *eo vos, amici, detinui diutius;* ceteris autem locis Plautinis, quos Dziatzko (Mus. Rhen. XXXIII 96) collegit, nihil proficimus, nam metro utraque mensura respondet. Solmsen denique, qui omnibus grammaticae comparativae subsidiis instructus quaestionem aggressus est, ad eum finem rem perduxisse sibi visus est, ut *dĭŭtius* antiquior, *diūtius* recentior forma analogia adverbii *diu* nata habenda esset.

Restat, ut de *hiatus* usu inquiramus. Quem vocalium concursum nisi certis quibusdam condicionibus non admissum esse omnes viri docti consentiunt, sed quaenam hae condiciones fuerint, de hac re inter se dissident. Nuperrime Th. Birt[2] quidem novam et adhuc spretam rationem probandam suscepit, cum contendit apud Plautum eiusque

---

[1] Alterum exemplum ex Lucilii fragmentis promptum XV 27 (M., 434 L., 491 Marx) *seice meret* omni librorum auctoritate destitutum est, Horatiana nihil valent.

[2] 'Der Hiat bei Plautus und die lat. Aspiration', Marburgi H. 1900.

aequales *h* modo vim consonantis habere, modo collaqueationem admittere prout metro desideretur, pari igitur modo fluctuare atque *s* finalem, quae pro versus necessitate et positionem faciat et non faciat. Quod ut evinceret, ei contigisse viri docti[1] recte negant. In silva exemplorum, quam a p. 57 usque ad p. 70 proponit, nonnulla aliter accipienda vel corrupta esse Skutsch suo iure opposuit[2]. Birt, etsi igitur fundamento nequaquam solido nititur, etiam longius progressus in iuncturis, velut P 293 *offirmato animo* et A 84 *obstinato animo,* hiatum propter *a* fortiore cum spiritu pronuntiatum[3] existimat concessum fuisse. Quam spinosam rationem aeque ac vim aspirationi tributam valere minime veri simile est, quod nobis, si eam amplectemur, fortiorem illam pronuntiationem plerumque neglectam esse statuendum erit. Neque vero omnes hiatus exceptis iis, qui vulgo legitimi habentur, exstirpare audeo, ut Ritschl voluit et Skutsch videtur probare. Nam cum voces non monosyllabae in plus septingentis versibus Plautinis hiatum efficiant[4], omnes hos vel levibus illis artificiis sive vocula inserta sive ordine verborum immutato tollere vereor. Ceterum lubricam hanc quaestionem primoribus labris attigisse satis habeo; nam ad eam tractandam peculiari disputatione opus esset, cui hic nec locus est nec vires meae pares sunt. Sufficiat igitur haec delibasse: Iniuria hiatum Ribbeck removit in septenariis trochaicis A 149, 432, ubi diaeresi satis defenditur. Neque recte fecit, quod P 293 *tamen offirmato* || *animo mitescit metus* et A 84 *Ut tam obstinato* || *animo confisus tuo* eum sustulit alteri versui *et* praefigens, in altero *obstinatod* scribens. Illud remedium vile et frigidum est, hoc non probabile, quoniam vel apud Plautum vetus ablativi terminatio in pronominibus, non in nominibus retenta esse videtur[5]. Eadem de causa A 85 *an mala(d) aetate* . . displicet; potius cum C. F. Muellero verba *an mala* antecedenti versui tribuemus. Emendavit autem bene Buecheler: A pr. 4 *Lue patrum hostili fusum sanguen sanguine* ita, ut *patrium* scriberet, quod et aequabilitate sermonis et collocatione verborum com-

---

[1] Niemeyer (Wochenschr. f. klass. Phil. 1901, p. 1145), Sonnenburg (Deutsche Literaturzeitung 1901, p. 2132), Skutsch (Berl. phil. Wochenschr. 1901, p. 910 sqq.).

[2] Exemplis, quae hic vir doctus (l. l. p. 913) falso enumerata esse ostendit, addi potest Rud. v. 210 *Nec loci gnara sum nec diu hic fui,* qui manifesto corruptela inquinatus est; nonne insulsum est virginem naufragam et modo in litus eiectam loquentem facere se eo loco nondum diu commoratam esse?

[3] Ut eius verbis (p. 350) utar: „mit starkem Einsatz".

[4] V. tabulam Maurenbrecheri in libro, quem inscripsit „Hiatus und Verschleifung im alten Latein", Lipsiae 1899, p. 238.

[5] Cf. similem hiatum Pseud. 44 *lacrumans, titubanti* || *animo, corde et pectore,* ubi de *d*-paragogico nemo cogitat.

mendatur. In A 498 Ribbeckius quidem verba tradita inter duos colloquentes distribuit et duobus additamentis auxit scribens

. . . praesto etiam adsum. —
Exprome quid fers: nam te longo ⟨ab⟩ itere cerno ⟨huc⟩ vadere.

His aliorumque coniecturis Vahlen[1] diligenter refutatis pentametrum trochaicum statuit et hianti orationi *huc* particula post adiectivum *longo* addita mederi studuit ita:

Praesto etiam adsum: exprome quid fers: nam te longo ⟨huc⟩ itere cerno vadere.

Sed erunt, qui de usu rari huius generis pentametrorum, quos Vahlen saepius commendare studuit[2], in versibus non concitatis adhuc dubitent; quare, ut usitata octonarii trochaici forma servetur, versus ita dissecari posse puto:

´ ⏑ – *Praésto etiam adsum; exprôme quid fers; nám te longo*
Itere cerno vadere.

Quorum in priore si quis usitatam diaeresin post quartum pedem desiderabit, monendus est in collaqueatione caesuram latere et hanc metricam versus condicionem eandem esse atque P 130, 303, 329, 358, 408; A 105, 450, 460, 596. Praeterea attributum ab substantivo apud Accium[3] non semel eadem ratione separari (velut in v. 67 sq. *meam* | *grandaevitatem,* 240 sq. *optime* | *pater*, 275 sq. *luminis* | *conspiciendi*) in transcursu commemoraverim. — In P 369 quidem *Insanam autem aiunt* excidisse verbum *esse* probabile est, quippe quod et v. 366 et v. 370 simillimo modo positum sit. Sed A 452 *Meleagro ubi* hiatus nomine proprio[4] excusatur. Restant P 303[5], 348, 378, A 80, 127, 413, 496. Qui omnes quidem, ut Ribbeck cum aliis viris doctis fecit, facile corrigi possunt, at neque sententia neque structura quicquam conicere cogimur.

---

1 In ind. lectionum univ. Berol. hib. 1902/3, p. 11 sqq.

2 Cf. 'Über Fragen der Verstechnik des Terentius' (in relat. acad. Berol. 1901, class. phil.-hist. p. 348 sq.) et indicem lect. univ. Berol. hib. 1903/4, p. 9.

3 V. exempla Terentiana apud Vahlenum in disputatione 'Über die Versschlüsse in den Komödien des Terentius' (Act. acad. Berol. 1900).

4 Cf. Klotz, 'Grundzüge altröm. Metrik' p. 33, 107 sq.

5 Cf. Vahlen in ind. univ. Berol. hib. 1903/4, p. 5 adn., cui, utcumque hic voces, ut hiatus evellatur, transposueris, tenorem verborum deteriorem fieri adsentior. Contra critico numeros restituenti unquam hiatum introducere licere nego eaque de causa in A 73 non cum eo (in ind. a. 1902/3, p. 13 sq.) pentametrum trochaicum agnosco, sed in octonario, quem Buecheler dimetitur, acquiesco. Ceterum quae vir ille doctus in eos dixit, qui parum caute, quae tradita sunt, augent vel amputant, ut metrum nescio quod nanciscantur, valde probo atque locis, quos ipse ab emen-

Tamen quoniam rationem hiatus admittendi vitandive nec Maurenbrecher nec Birt ita enucleaverunt, ut omnis dubitatio exempta sit, certum quid de iis iudicare non audeo. Denique in hexametro (fg. 3, 6 B) *iste, ut cum dominis famuli epulentur ibidem* in arsi hiatus occurrit, quem Ennius primus (Varia 39 V.[2] *Surrenti elopem fac emas*) admisit, deinde Vergilius circiter quadragies[1].

Iam difficili hac materia relicta ad novam tractandam accedamus.

III. De singulorum vocabulorum usu et formatione.

Scaenicorum priscorum sermonem contemplantes non sine delectatione ubertatem et varietatem elocutionis miramur. Vix unquam profecto lingua Latina tam flexibilis, tam ferax fuit quam illis temporibus, quibus imperio orbis terrarum sensim ad populum Romanum transeunte et omnibus rebus publicis privatisque vigentibus copia verborum loquentibus et scribentibus iam non suppeditare videbatur. Quid mirum poetas illius aetatis eosdem et grammaticos nova vocabula interdum audacius finxisse, vetera multiplici terminatione exornavisse, omnia denique temptavisse, ut rudem et inconditum sermonem ad Graecorum elegantiam facilitatemque accommodarent? Valde autem dolendum est sermone urbano, cuius fundamenta tum iacta sunt, paulo post facultatem verba novandi coartatam ac prope succisam esse. Cuius rei auctores exstiterunt viri nobiles, qui puritatem sermonis sectati locutionem hominum de plebe aspernati sunt. Eorum exemplum quantum apud poetas valuerit, comparatione a Godofredo Engelbrecht in „Studiis Terentianis“ (Vindob. 1883) instituta bene illustratur. Inde igitur repetendum est, quod lingua Latina, quae, etsi Graecae nequaquam par, tamen non rigida vel ad compositiones parum idonea erat, per tantum spatium, in universum si spectamus, eodem fere loco mansit.

Sed ad Pacuvium et Accium, ut redeamus, iam

1. de substantivis acturus sum, quibus hi paulo insolentius usi sunt. Atque incipiam proponere, quae ab iis *primis*, quantum nobis traditum est, vel *singulari sententia* usurpantur. Sunt autem haec:

P ex inc. fab. fg. LXII *applar* vel rectius *apalare* (cf. Thesaurum

---

dandi studio criticorum vindicavit, P 315 sq. adiungo. Qui duo senarii a Ribbeckio per coniecturam constituti re vera ex membro versus et octonario iambico constant. Distribuendum igitur est:

postquam defessus ⟨*est*⟩
Perrógitando advenás de gnatis néque quemquam invenít scium.

[1] Cf. Luc. Mueller, De sc. metr.[2] p. 375; Maurenbrecher l. l. p. 220.

l. Lat. II 205 et 295), *appia* (*applar* Ducange, Klein) *εἶδος σκεύους, ὡς Πακούβιος* (CGl. II 18, 32 et Thes. Gl. emend. I 83), v. Lydum de mens. 29: *Ἰστέον δὲ Ῥωμαίοις τὸ κανοῦν ἐπὶ μὲν τῶν ἱερῶν σατούραν, ἐπὶ δὲ τῶν εὐωχιῶν ἐπουλαρίαν, ἣν ἀπαλαρίαν οἱ πολλοὶ ἐξ ἀγνοίας προσαγορεύουσιν.* Vix rectae igitur glossae: 'ap(p)lare, cochlear'.

A 219 *delitor (epularum fictor, scelerum fratris delitor),* videlicet propter homoioteleuton novatum; non de eo dictum est, qui aliquem occidit, ut in glossis apud A. Mai (Auct. class. VIII 178) explicatur, sed de eo, qui tam immania facinora committit, ut iis, quae frater in eum peccaverat, longe praegraventur et tamquam ex tabula delinantur; apud Maium ibidem 301 *fratris perlitor* (quod ex sequentis versus exitu *perditor* ortum esse existimat Ribb.).

A 419 *extispex* (*extispicum* gen. cum Scaligero pro tradito *extispitium* vel *-cium* emendandus videtur).

A 506 *grummus*, Non. 15, 25 'agger a congerie dictus'; cf. Goetz, Thes. Gl. emend. I 505 *grumus* et *grummum*.

P 244 *lympha*. Recte Ritschl (Opusc. II 490 adn.) formam *lumpa* restitui videtur iubere; nam ut missum faciam aspirationem primum in titulo Mummiano (*triumphans* Schneider n. 285_5) apparere, crebriorem demum circa annum a. Ch. n. centesimum fieri, adiectivo *limpidus* vetus consonarum status servatur[1]. *Lumpa* igitur vel secundum recentiorem orthographiam *limpa* cum Brugmanno ('Grundriß' I[2] 107) et Sommero (l. l. p. 193) ex *dumpa* (Osce *Diumpaís* = nymphis) ortum esse puto atque aspirationem accessisse, quod Graeca vox *νύμφη* subesse videbatur, cui opinioni significatio favebat. Egregium eius rei testimonium est titulus utraque lingua conscriptus (Schneider n. 340): *L. Rantius L. f. Tro. Lumphieis Λεύκιος Ῥάντιος . . . Νύμφαις.*

P 376 *manticulator*, homo furacissimus; translate, qui rem dolose agit.

A fg. 2 B *metalli*, 'm. dicuntur in re militari quasi mercennarii . . . a quo genere hominum Caeciliae familiae cognomen putatur ductum' Paul. ex Fest. p. 147 (M., p. 131 Th.).

A fg. 29 B *miriones*, 'personae distortis oribus deformis' Varro de L. L. VII 64. Keller[2] vulgus vocabulum Graecum *μωρίων* = *μωρός* ad mirandi verbum relatum hoc modo immutavisse arbitratur.

---

[1] Aliam quidem etymologiam Stolz ('Hist. Grammatik' p. 357) proposuit. Comparat enim lit. *lëpsnà* (= flamma); stirpi *lëp-* Latine respondere *limp-*, sicut *linq-* Graecae *λειπ-*; sed mihi non persuasit, cum nihil sit, cur de Italica vocis origine dubitemus. Insuper notione eodem ducimur; nam *limpidus*, ut lexicis ostenditur, praecipue de aqua vel alio liquore, translate infima Latinitate demum adhibetur.

[2] 'Lateinische Volksetymologie' 1891, p. 133.

P 47 *plaga.* Non. 537, 19 'grande linteum tegmen, quod nunc torale vel lectuariam syndonem dicimus'.

A 668 *quadrurbem* = Athenas (τετράπολιν).

A 264, 438 *raudus.* Operae pretium est, unde haec vox ducta et quomodo notio varie aucta sit, inquirere. Festus de ea haec exponit (p. 265 M., 356 Th.): *Rodus vel raudus significat rem rudem et inperfectam. Nam saxum quoque raudus appellant poetae, ut Accius . . . Vulgus quidem in usu habuit non modo pro aere inperfecto . . ., sed etiam signato . . . Cincius De verbis priscis sic ait: 'Quemadmodum omnis fere materia non deformata rudis appellatur, sicut vestimentum rude(m), non perpolitum: sic aes infectum rudus . . . .' Rudiari ab eodem dicuntur, qui saga nova poliunt. Hominem inperitum rudem dicimus.* Quocum cf. Livium XXVI 11_9 *aeris acervi, cum rudera milites religione inducti iacerent, post profectionem Hannibalis magni inventi.* Vocem ad stirpem *roudh* (= ruber) pertinere Leo Meyer[1] et dubitanter Lindsay p. 286 statuerunt. Quam sententiam amplexus Romanos nomen a Gallis accepisse puto[2]. Quo vocabulo Gallos propter colorem aes appellavisse facile intellegitur; etenim metalla non raro ex colore nomen traxerunt, velut argentum, ἀργυρός eiusdem stirpis est, cuius ἀργής, aurum eiusdem atque aurora, αὔω[3]. Quoniam vero antiquissimis temporibus aes signatum ignorabant (nam quod Plinius N. h. XXXIII 42 regem Servium primum aes signasse tradit fide caret; Gallos autem aere rudi usos esse a Cassiodoro Var. l. VII 32 confirmatur), immo massa in frustula *diruebatur* (cf. Paul. ex Fest. p. 69 M., 49 Th.) et libra pendebatur, latiorem vim frusti cuiuslibet materiae *raudus* vox induere potuit, qua notione praedita antiquitus genetivo vel adiectivo apposito accuratius definitur, veluti Accius 263 *saxi raudus*, 438 *raudus saxeum* scripsit, Lucilius 1192 (Marx, 1022 L., III 44 M.) *plumbi pauxillum rodus.* Postea significatione primaria prope oblivione obruta nude positum valuit *frustula minuta lapidum* vel laterum et in architectura proprie ita nominabantur *lapilli*, qui calce admixta ad pavimenta conficienda adhibebantur. Hac sententia primum apud Vitruvium VII 1 exstat, illa loco Lucilii — in lexicis deest —, qui propter Nonii interpretationem (p. 18_{14}) notabilis est. Lucilii versum enim 408 (Marx, 346 L., XI 5 M.) *vim | sternenda⟨m⟩ et*[4] *iaciendum huc ag⟨g⟩erem et id genus rudus* ille sub lemmate *rudus, stercus, quod*

[1] 'Vergleichende Grammatik der griech. und lat. Sprache' p. 729.

[2] Cf. Holderum 'Altkeltischer Sprachschatz' s. v. *roudos* (= rot).

[3] V. praeterea Hesychium γλουρός· (= Attice χλωρός, Kretschmer 'Einleitung in die Geschichte der griech. Sprache' p. 224) χρυσός Φρύγες.

[4] Mercier *viai | sternendae* coniecit.

raditur adfert. Quem locum obiter lectum Nonius tam male intellexerit, eum me invenisse puto. In decimo enim Columellae libro habes versus:

(81 seq.) *rudere tum pingui, solido vel stercore aselli*
armentive fimo saturet ieiunia terrae.

Illo *vel* et attributo *pingui* inductus Nonius *rudus* pro synonymo stercoris habuisse mihi videtur idque eo facilius fieri potuit, quod statim subsequitur *fimus* nec multum interest inter fimum et stercus. *Quod raditur* cum addit, videlicet etymologiam se detexisse opinatus est. — Ut iam declarem, quo haec tendant, *raudus* vel *rodus* et *rudus*, quae in lexicis ut diversa vocabula secernuntur, unam eandemque vocem esse arbitror. Non quidem infitior alterum alteri fortasse stirpi aggregandum esse[1], attamen rem ita se habere, ut adumbravi, satis probabile duco. Inter duas enim eiusdem vocis formas differentiam notionis oriri solere res notissima est. Locis Accianis autem nobis perbene medius status ostenditur. Si quis vero opponat in syllabis ictu instructis *o* et *u* non fluctuare, nondum ad incitas redacti sumus. Sunt eius modi exempla etsi pauca et quaeritur tantummodo, quomodo sint explicanda. Proxime accedit *robus* (Fest. p. 264 M., 359 Th.) = rufus, *robigo* et *rubigo;* deinde adferri possunt *nogae* Pl. Trin. 856 (cod. *B*), *naugas* Merc. 942 (*C*), *naugatorias* Trin. 844 (*A*), *nugae*[2] et fortasse *scruta*, *scrautum*, *scrotum* (Stolz l. l. I 152). Utrum illud *ō* suadente Kretschmero ad *ōu* revocandum sit an dialectis debeatur (fortasse Praenestinae)[3], in hac quaestione non longius morabor, ne in dumeta incurram, unde pedem vix referam.

P 251 *serilia*, 'pro funiculis, qui sparto conseruntur' Fest. p. 343 (M., 510 Th.).

A 324 *terricula* (neutr. plur.).

P 406 *trabica*, 'navis, quod sit trabibus confixa' Paul. ex Fest. p. 367 (M., 558 Th.).

P 381 *triportenta*, valde monstrosa portenta.

P 64, 215 *ungulus*, 'Oscorum lingua anulus' Fest. 375 (M., 570 Th.); ad vocem *uncus* pertinere videtur.

Quae vocabula cum dico primum apud Pacuvium vel Accium nobis occurrere, non ita accipiendum esse quasi ab iis ea inventa putem, per se intellegitur. *Raudus* ut vidimus vetustum vocabulum est et *extispex* haud dubie paulo, postquam haruspices ex Etruria acciti sunt, vox vul-

---

[1] De radice *ru-* „frangere, contundere" cogitavit Per Persson 'Bezzenbergers Beiträge' XIX 268.

[2] Kretschmer, 'Kuhns Zeitschrift' XXXI 453.

[3] V. Solmsenum, 'Studien zur Lautgeschichte' p. 85, 109.

garis facta est. *Metalli* vero notione haud scio an iam Naevius luserit, cum Metellos versu *Fato Metelli Romai consules fiunt* insectatus est[1].

Subiungam, ut par est, substantiva ab usu *remotiora*, quae apud unum alterumve eorum aequalium inveniuntur, apud posteros autem oblivione obruta sunt.

A fg. 2 Baehr. *cacula*, 'servus militis' Fest. p. 45 (M., 32 Th.). Hic ut apud Plaut. in Trin. v. 721 prima metro brevis evincitur[2].

P 232 *camilla (-us)* vi[3] 'filia (filius) parentum liberorum', ut in pervetusto illo praecepto rustico, quod in Pauli excerpt. ex Festo p. 93 (M., 66 Th.) servatum est: *Hiberno pulvere, verno luto grandia farra, camille, metes*[4].

A 587 *diridiae* (*-dae* codd.), 'dissensiones, simultates'; translate 'taedium' A 152 (cf. Plaut.).

A 194 *hostimentum* (Naev., Enn.).

A 138 *obitus* = adventus (Ter.), cf. Festum p. 201 (M., 236 Th.) *'ob' praepositione antiquos usos esse pro 'ad' testis est Ennius.*

A fg. 22 Baehr. *porca*, 'terra inter sulcos elata' cf. Catonem R. r. (c. 48_{12})[5], Varro R. r. I 29.

A 105 *proluhium* (cf. Ter. Ad. 985).

P 218, A 574 *tonsilla*, 'palus dolatus in acumen et cuspide praeferratus, qui navis religandae causa in litore figitur' Fest. p. 356 sq. (M., 538 sq. Th.); cf. Enn. Ann. 499 (Vahlen[2]).

A 86 *tonsus* = tonsura (Plaut.).

Apte hic adnecti possunt vocabula, quae ex *Graeca* lingua adsciverunt, ut patrium sermonem locupletarent. Haec quoque ita digeram, ut quae a Pacuvio et Accio primum recepta videntur, segregem ab illis,

---

[1] Adiungo *vitisator* (A 241 *o Dionyse . ., v., . . euhie!*), quia novatum esse videtur (cf. Enn. Tr. 108 R. *vitis inventor*). Verg., inc. poeta PLM. III 304, Arnob. eo utuntur, at Tibull. II 3, 63 et Ov. Met. IV 14 *consitor uvae* praeferunt.

[2] Quod vero qui alterum Pseudoli argumentum composuit, v. 13 et 14 vocem dactylice metitur, eo ipso sententia eorum stabilitur (velut Opitzii Stud. Lips. VI 275 seq., Leonis 'Plautinische Forschungen' p. 13), qui eum aetatis Hadrianae fuisse iudicant, qua homines studiis priscorum poetarum imbuti stilum coloremque antiquitatis imitari sciebant, artem prosodiacam, quippe, quae nisi vivida pronuntiationis vi fulcitur, languescat non item.

[3] Ingeniose Keller ('Lat. Volksetymologie' p. 241—248) demonstrat vocem a Phoenicibus per Graecos ad Romanos venisse idque nomen fuisse quarti ex ordine deorum, qui Cabiri vocantur, deinde pueros ministros sacerdotum ita nuncupatos, denique ad eam, quam supra attulimus, vim attenuatam esse. Quam mutationem vetustissimam esse 'hoc rustico vetere cantico' (Macrob. Sat. V 20, 18) declaratur.

[4] Cf. E. Hauler 'Festschrift Th. Gomperz dargebracht' (Vind. 1902), p. 389 sq.

[5] E. Hauler 'Arch. f. lat. Lex.' I 585.

quae eis cum prioribus scriptoribus communia sunt. Quaedam an iam antea, fortasse priusquam scriptores Romae prodierunt, translata sint, incertum esse consentaneum est. Prioris classis sunt:

A 624 *adytus* ἀδύτους.
P 393 *alcyon* ἀλκυών (at Plaut. Poen. 356 *alcedo*).
[P 103, 114 *aula* αὐλή] [1].
A 302 *camus* κημός.
P 48 *camter* καμπτήρ.
A 404/5 *delphinus* δελφίς.
A 572 *echo* ἠχώ.
A 527 *mysteria* μυστήρια.
A (tit. libri) *Parerga*.
A 678 *polus* πόλος.
P 217 *sceptrum* σκῆπτρον.
A fg. 27 B. *sicinnistes* σικιννιστής.
A 148, 366 *tropaeum* τρόπαιον.

Alteri classi tribuenda sunt:

P 90, 93 *aether* αἰθήρ (Enn.).
P 64, 186 *bracchium* βραχίων [2].
A fg. 13 B. *chorus*. Hoc nomen ex qua aetate ludi scaenici agi coepti sunt, Romanis (ut *poema* et *theatrum*) notum fuisse apparet.
P 186 *clamys* χλαμύς (Plaut.).
P 21, 350, A 211, 674 *coma* (κόμη, cf. Enn.).
A 568, 596 *draco(ntem, -tis)* δράκων (inc. inc. fab. 172 *draconis*).
A 242 *euhie* εὔιος (ex coniect.; Enn.).
P 113 *hymenaeus* ὑμέναιος (Plaut.).
A 331, 670 *lampas* λαμπάς (Plaut.).
A 129 *lembus* λέμβος (Plaut.).
A fg. 14 B. *machaera* μάχαιρα (Plaut., Enn.).
P 312, A 238 *melos* (μέλος) masc. gen., A 405 (genus non discernitur; Naev.).
A 290 *pausa* παῦσις (Plaut.).
P 416, A 394 *pelagus* πέλαγος (Plaut.).
A fg. 15 B. *poema* ποίημα.

P 383 *prologium* πρόλογιον. In lexicis *prŏlogium* praebetur; ego, etsi legi potest: *quid ést nam me exanimásti prŏlogio tuo*, cum in tali clausula iambus quinto loco toleretur (v. supra p. 119), tamen *prōlogium* metiri malo; nam praepositio προ- alibi quoque quantitate Latinae instructa est, cf. *prōlogus* (semper ita apud scaenicos), Enn. Sat. 7 V.^{2} *prōpinas*, Lucil. 198 (Marx., 168 L., V 28 M.) *prōpola*.

P 385, A 307 *spira* σπεῖρα (Enn.).

---

[1] *Aula(m)* Scaliger et Ribb. vix recte pro codd. lectione *aura(m)* scripserunt.

[2] A Graecis sumptum esse propter differentiam prosodiacam multi negaverunt, quos Birt (l. l. p. 45) bene delegat ad scripturam *Accheruns, Accheruntius*, quae aliquotiens est in libris Plautinis. Est ea quidem non genuina, sed non irrepsisset, nisi apud eum prima contra usum Graecorum semper longae locum obtineret. Eandem mensuram praebet inc. inc. fg. 73 *Adsum atque advenio Acherunte.*

P 270 *subina*[1] (coni. Ribb.) *σιβύνη* (Enn.) 'sybinam appellant Illyri telum venabuli simile' Fest. p. 336 (M., 500 Th.).

A 472 *taenia ταινία* (Enn.).

A fg. 25 B. *theatrum θέατρον*.

A 239 *thyrsus* (Scriverii coni.) *θύρσος* (Naev. 31 *tyrsigerae*).

P 149, A 217, 270 *tyrannus τύραννος* (Enn.).

In universum dicere possumus utrumque poetam libenter a Graecis multa sumpsisse, imprimis Accium. Documento sunt et tituli ipsi fabularum, velut *Epinausimache*, *Nyctegresia*, *Stasiastae*, et Varronis locus L. L. X 70: *Accius haec . . largius a prisca consuetudine movere coepit et ad formas Graecas verborum magis revocare, a quo Valerius ait: 'Accius Hectorem nolet facere, Hectora malet'* (cf. p. 130 s. v. *draco*).

Optime Pacuvius Acciusque meriti sunt, quod numerum substantivorum *abstractorum*, quorum in prisca Latinitate magna penuria erat, auxerunt. Praecipue multa, quae in *-tas* vel *-tudo* desinunt, apud eos occurrunt. In quorum seriè uncis inclusi, quae a sermone puro non aliena sunt, asterisco *ἅπαξ εἰρημένα* significavi:

A 467 **acritas* (CGl. II 564, 14),
A 81[2], 504 **angustitas*,
P 188 **concorditas*,
P 178 **discorditas*,
A 640 *dulcitas*,
P 53, A 118 *famulitas* (per syncopen *famultas* Laevius fg. 22, 5 B.),
A 20 (*fidelitas*),
P 162, A 68, 245 **grandaevitas*,
A 65, 303 (*impietas*),
A 248 **magnitas*,
A 254 **nitiditas*,
P 161 (*orbitas*),
A fg. 24 B. *ponderitas*,
P 346 (*protervitas*),
A 108, pr. 7 (*segnitas*),
A 354 *solitas*,
A 617 *squalitas*,
A 287 (*stupiditas*),
P 292 (*timiditas*),
P 59 *tristitas*,
P 109 (*unanimitas*),
A 586 **vicissitas*[3].

[1] Keller ('Lat. Volksetym.' p. 354) *sibunam* vel *sibinam*, quae legitima forma esset (cf. *sibones* Gell. X 25_2), hunc in modum in ore vulgi depravatam esse ait, quod ad praepositionem *sub* revocata esset. Id crederem, si *σιβύνη* compositum esset vel haberi potuit. Nunc vero potius vocales inversas esse existimo, quia complura substantiva in *-ina* terminantur, nulla in *-ŭna*. Simile quid evenisse videtur in *apica* = *ἄποκος* (Keller ibid. p. 90).

[2] Cur Ribbeck contra lemma Nonii *angustate*, quod lapsu calami manus prioris in uno codice ortum est, receperit, non video. Videlicet licentia illa legendum puto: *Sed ăngústitate . .*

[3] Omnia ut collecta proponam, tritissima hic subiungo: A 580 *adfinitas*; P 253, 277, 304, 340, A 85 *aetas*; A 468 *atrocitas*; P 396 *calamitas*; A 176 *crudelitas*; P 170 *cupiditas*; A 188 *dignitas*; P 301 *egestas*; A 99 *humilitas*; A pr. 40 *libertas*; A 648 *maiestas*; A 621, 648 *nobilitas*; P 219, 424, A 542 *potestas*; P 189 *probitas*; P 79 *pro-*

A 466 *acritudo*,
P 60, 128 (*aegritudo*),
P 164, A 154, 349 (*anxitudo*),
A 585 **castitudo*,
P fg. LXIII **desertitudo* (pluralis),
P 61 **geminitudo*,
A 88 **gracilitudo*,
A 16, 501 **honestitudo*,
A 61, 259 **laetitudo*,
P 246, A 456 (*lassitudo*),
P 247 (*lenitudo*),
A 616 *maestitudo*,
A 79, 185, 187 **miseritudo*,
P 246, 247 (*mollitudo*),
A 162 **noxitudo*,
P 135, A 94 *orbitudo*,
P 313 *paenitudo*,
A fg. 26 B. **perperitudo*,
P 124 *prolixitudo*,
A pr. 20 (*pulchritudo*),
A 593, 646 (*sanctitudo*),
P 240 (*similitudo*),
A 340 **squalitudo*,
A 556 **taetritudo*,
A 69 *tarditudo*,
P 149 **temeritudo*,
P 123 *vanitudo*,
P 314, A 374, 455, 615 *vastitudo*.

Iam oritur quaestio, num nihil referat, utro suffixo substantiva formata sint. Gellius quidem XIII 3 nihil interesse contendit et istos syllabarum aucupes perstringit, qui interpretando discrimen fingant, idemque XVII 2_{19} repetit, nisi quod concedit pleniores formas, quae suffixo -*tudo* efficiuntur, aliquid maioris dignitatis prae se ferre. Quem promiscuum usum postea exstitisse, non primitus licuisse Stowasser[1] cognovit. Discrimen autem minus recte definivit, cum ait, substantivis in -*tudo* exeuntibus speciem alicuius rei exprimi, velut *maestitudinem* esse maestum habitum, *honestitudinem* honestum aspectum. Qui error inde manavit, quod -*tudo* ad verbum tuendi pertinere ratus est. Hanc etymologiam Meyer-Lübke[2] improbavit, cum dixit, qui eam commentus sit, eum ignorare, quantae difficultates et ex legibus de vocalium consonantiumque mutationibus exploratis et ex structura morphologica, quam vocant, oboriantur. Rectius differentiam inter -*tas* et -*tudo* exposuit Michael Pokrowskij ('Kuhns Zeitschr.' XXXV 244 seqq.). Ostendit enim suffixis -*itia* et -*tas* qualitates constantes atque diuturnas significari, substantiva autem terminatione -*tudo* praedita ad nomina actionis accedere et statum per exiguum tempus manentem indicare, velut *anxietatem* esse natura insitam timiditatem, *anxitudinem* subitam trepidationem. Coaluisse -*tudo* ex suffixis -*tu* et -*do*, quorum utrumque ad nomina actionis derivanda adhiberetur, neque opus esse syllabam per dissimila-

---

pinquitas; P 410 *satietas*; P 319 *tempestas*; P 373 *temeritas*; P 190 *varietas*; A 175 *vastitas*; A 467 *veritas*; A 245 *vetustas*; P 196 *voluptas*.

[1] 'Eine zweite Reihe dunkler Wörter', progr. gymn. Francesco-Iosephini Vindob. a. 1891, p. 7.

[2] 'Indog. Forschungen' Anz. I 122.

tionem[1] oppressam esse statuere, immo a pura verborum stirpe, non a participio haec substantiva ducta esse aeque atque *consuetio, quies*, alia. Atque bene unicam dubitationem, quae restat, quomodo *-tudo* separari potuerit, etsi *sollicitus* et *sollicitudo, mansuetus* et *mansuetudo* iuxta sint formata, tollit monens in prisca Latinitate multa adiectiva et II. et III. declinationis fuisse, velut *mansuetus* et *mansues* (*mansuem* Varro Sat. Men. 364), *inquietus* et *inquies*, *hebetus* et *hebes* (*hebem* Caecil. Com. 81). Ideo cum *mansuetudo*, *inquietudo*, *hebetudo* cum illis brevioribus formis consociatae essent, *-tudo* suffixum habitum esse. Postea discrimen inter *-tas* et *-tudo* magis magisque evanuisse idque inde exordium sumpsisse, quod in nonnullis substantivis pro radicis notione ambae formae idem valerent veluti *vicissitudo* et *vicissitas*. Ceterum metrum aliquid contulisse, utrum suffixum praeferretur, manifestum est; etenim in fine iamborum obliqui casus substantivorum, quae in *-tas* exeunt, stare non poterant, contra versus bene currebant, si obliquis casibus in *-tudo* terminatorum claudebantur. Quo modo commode versus concludi posse iam Plautus[2] videtur animadvertisse; apud Ennium semel septenarius trochaicus desinit in ⟨*ari*⟩*tudinem* (Varia 46 V.²), Pacuvius vero satis frequenter tali clausula utitur (P 61, 124, 135, 149, 164, 240, 246, 313, 314) ab eoque id artificium recepit Accius (A 61, 69, 94, 185, 187, 259, 340, 374, 466, 585, 593, 614/15, pr. 20). Praeterea non neglegendum est poetas consulto sermonis varietati operam impendisse, cuius rei dilucidum exemplum habemus in Accii Neptolemo, ubi locis, qui sine dubio non multum distabant, legitur: 466 *acritudinem*, 467 *acritas*, 468 *acrimoniam*. Alibi quoque minus usitatos exitus anteponebant idque ideo fecisse censeo, quod ita vocibus, quae cotidiano usu ut nummi deteruntur et colorem amittunt, quodammodo nova species induitur atque aliquid splendoris additur. Huc pertinent: A 469 **errantia*, A 511 **faventia*, P 175 **lamentae*, P 275 **macor*, P 412 *nigror*, P 20 *propages*, A 176, 659 *satias*, P 314 *squales, scabres* (ex coniectura Ribbeckii coll. Varronis Sat. Men. v. 254), A 210 **stabilimen*, A 278 *tardities*. Varrone auctore (de L. L. V 21 M.) *termen* quoque Accianum fuit (at 481 *terminus*, 178 *terminis* exstat); plur. *termina* scriptus est in sententia Minuciorum (Schneider n. 294_8), sed infirmum documentum est, quoniam genere mutato II. declinationis esse potest. Similiter '*statum*' pro '*statura*' Accium dixisse viri docti falso sumunt, cum Non. 226_{25} male coniungunt: 'statura generis femi-

[1] Velut *sollicitudo* ex **sollicititudo*, ut Stolz voluit ('Hist. Gramm.' p. 556).

[2] Locis a Rassowio ('*De Plauti substantivis*' Nov. ann. suppl. XII 591 seqq.) in indice enumeratis sesquipedalia haec substantiva — excepto nominativo sing. — tricies ultimam sedem, ter decies mediam quandam tenent.

nini. Lucilius lib. XXVIII *quare pro facie, pro statura Accius status'*; sed a voce *status* novum lemma incipit: 'status masculini' atque omnis dubitatio sagaci interpretatione Marxii discutitur, qui primus perspexit hoc versiculo Accium a Lucilio carpi et *'pro facie, pro statura Accius est'* significare *'brevi ingenio est'* (v. indicem nom. propriorum editioni Lucilianae eius adiectum s. v. Accius).

Porro hi poetae aliquot substantiva a verbis traxerunt Plautum secuti, qui multa talia finxit; quae licentia postea repressa est. His aggreganda sunt: P 266 **attrectatu(s)*, P 173 *domumitio*, A 173 *domuitio*, A 154ª *erratio*, P 335 *flictus*, P pr. 5 *gressio*, A 24, 568 *gressus*, P 266 **quassu(s)*, P 147 **spectu(s)*, P 257 *succussu(s)*, P 57 *transmissu(s)*.

Denique in **declinatione** paulisper commorandum est. Hic nonnulla subst. ad alias decl. applicavisse adnoto, velut A 336 *anfracta*, P 349 *armentas* (Enn.), P 296 *arvas* (Naev.); A 65 *generibus* = generis (*generi* = genero CIL. III 1548), A 222 **lacerta* (plur.), P 102/3 *ossuum* (ossua CIL. I 1010), A 178, 271 *pecua* (A 211 *pecudes*), A 575 *prorim* (?), A 324, 623 *terricula* (plur.), A 480 *tonitra*, A 439, 452 *torrus* = torris (Pac. et Enn. quoque ita dixerunt teste Servio in Aen. XII 298).

Praecipue vero quarta declinatio cum altera miscebatur; gen. sing., quantum videmus, ut apud Plautum, semper in *i* desinit[1] neque a Cicerone prorsus vitatur (Neue-Wagener I³ 539): A 80ª, 188 *aspecti*, A 150, 311 *exerciti*, A 491, 519 *lucti*, P 70 *parti*, A 435 *salti*, P 133 *soniti*, A 485, pr. 1 *tumulti*; rarius II. decl. secuntur nom. plur.: P 97 *aesti*, P 77, A 33, 633 *flucti*, accus. pl.: P 172 *grados*, A 250 *pinos*, abl. pl.: A 244 *fetis* = fetibus, A 63 *specis* = specubus.

Sed mirum in modum ab usitata loquendi et scribendi ratione discedunt, cum in nominativo semper fere *itiner* ponunt (P 45, 121, 226, A 457, 500), in obliquis casibus formas a breviore stirpe ortas praeferunt: Pac. (secundum Charisium GL. I 63, 8 et 134, 15) *iteris* (P 347 *itinere*), A 499 *itere*, 627 *iteris* (Naevius *iteris*, Plaut. et Enn. *itiner* forma utebantur, cf. Neue I³ 290).

Pariter antiquitatem resipiunt nominativi: A 331, 373 *Iovis* (iam a Naevio et Pac. receptus, v. Pompeium GL. V 187); P 290 *labos*, P 82 *pavos*, A 112 *vapos*; A 669 *ops* (hic vix adiectivum, v. Prisc. GL. 322, 2); A 83, pr. 4 *sanguen* (Enn., Cato); accus.: A 265 *divitiam*, P 111 *inimicitiam*.

Multo plus Pac. in genetivis plur. II. declinationis sibi indulsit; nam vetustam terminationem *-um* pro *-orum* non solum in vocabulis ad deorum cultum vel ad commercium et rem nummariam spectantibus vel in nominibus propriis, quae repetita 'littera canina' dissona facta

---

[1] Idem apud Terentium plerumque admittitur, cf. Engelbrecht, *Stud. Ter.* p. 21.

essent[1], posuit, sed durius etiam septies deinceps admisit in v. 80—82:

Cives, antiqui amici maiorum meum,
Consilium socii, augurium atque extum interpretes,
Post quam prodigium horriferum, portentum pavos,

id quod recte Cicero in Or. § 155 improbavit. Reliqui loci sunt hi: 295 *aeternum, humanum sator,* 313 *desiderio alumnum,* 335 *armamentum stridor,* 34 *armum,* 75 *dominum imperia,* 308 *dubium et prosperum copem diem,* 43 *parentum incertum investigandum gratia,* 103 *ossuum inhumatum,* 329 *līberum,* 412 *nimbum,* 401 *meum . . . socium,* 332 *Thessalum,* 149 *tyrannum,* 404 *virum.* Parcius hunc exitum Accius admisit; nam praeter illas formas, quae semper in usu fuerunt, velut 165, 231 *Argivum,* 544 *caprigenum,* 32, 143, 159 *deum,* 471 *Graium,* 479 *inferum,* 79, 376, 424 *liberum,* 371, 491 *socium,* 656 *duom virum,* inveniuntur tantummodo 319 *armum* (coniectura probabili pro codd. forma *armorum*), 381 *vim citatum quadrupedum.*

In III. declinatione substantiva et participia in *nt* desinentia in gen. plur. ut apud Enn., Plaut., Ter. iustam terminationem retinent, cf. A 493 *ardentum,* A 641 *conspirantum* (utrumque ex coniectura), P 404 *exsuperantum,* A 580 *gentum* (metri causa; libri: *gentium*), A 315 *infantum,* A 603 *quadripedantum,* P 336 *rudentum.* — Ceterum stirpes in consonantem exeuntes cum iis, quae in *i* terminantur, apud hos quoque confundebantur: A 419 *extispicium* (*-cum* Scaliger), pr. 12 *perduellum,* 501 *principium* (*-pum* Vossius), 408 *turrem,* 473 *virtutei* (flagitante metro pro librorum lectione *virtute* vel *virtutem;* cf. *virtutei* Schneider n. 91, v. 5).

In V. decl. genetivi P pr. 1 *progenii* (a Gellio IX 14, 13 et Nonio p. 490_4 firmatur) et A 434 *permiti*[2] (= perniciei) notabiles sunt. — Illud *d* ablativis adfixum in substantivis iam evanuisse neque ad hiatus tollendos invitis codicibus inserendum esse[3] supra dixi. Neque cum Ribbeckio excipiendus est v. P 237:

Qua súper re interfectum ésse dixisti Híppotem,

etsi Lindsay 'Arch. f. lat. Lex.' X 550 ut in *med, ted,* sic omnino in monosyllabis *-d* finalem accentu vi munitam aliquanto diutius locum obtinuisse recte statuit; nam senarium nos dimetiri posse vocem *super* (sequente *re*) secundum legem illam, quae est de corripiendis iambis, pyrrhichice legentes L. Mueller (*De Pac. fab.* p. 35) vidit.

---

[1] Cf. Woelfflin. 'Arch. f. lat. Lex.' IV 4.

[2] Codd.: *permities,* quod quis coll. Charis. GL. I 31, 20 *huius pernicies* defendat, sed Ribb. coniectura lemmate Nonii (p. 219, 1): *Permities gen. fem. . . Neutri Accius* fulcitur.

[3] Maurenbrecher 'Hiat und Verschleifung' p. 107—146.

Reliquum est, ut addam hic illic genera fluctuare, quae res omnibus temporibus et in omnibus linguis usu venit, quoniam genera plerumque usu tyranno eoque sibi non constanti, non logica quadam ratione temperantur: v. A inc. fg. XXXIX *alvus* masc., A 297, 323 *amnis* fem., A 302 *collum gravem*[1], A 577 *finis* fem., A 390 *gelus* masc., A 666 *latex* fem., P 252 *specus* fem., P 52, 421 *stirps* masc. (at A 596, 643 fem.), A 288, 348 *vulgus* masc. Nonio autem diffido, cum Accium *castra* feminino genere scripsisse dicit A pr. 16 *castra haec vestra est.* Neue quidem I³ 677 id sibi persuasit haec reputans: 'Wenn auch die angeführten Worte *castra haec vestra est*, wofür Ribbeck ohne Grund *vestrum* schreibt, für das Femin. nicht unbedingt beweisend sind, indem *haec* sich auf ein vorangegangenes Nomen Sing. bezogen haben kann, so müssen wir Nonius doch Glauben schenken, wenn man die beiden Casusformen *castrae* und *castras* erwägt, welche der Pentateuchpalimpsest von Würzburg (Itala Exod. 32, 19 Dat. *castrae*) und der Epistelcodex von Clermont (Itala Hebr. 11, 34 Acc. *castras*) darbieten'. Sed Italae locis id solum demonstrari arbitror illis temporibus iam turbas istas coepisse, quibus postea genus neutrum plane interiit. Cum ne auctor belli Hispaniensis quidem, qui multa ex sermone plebeio sumpsit, hunc soloecismum commiserit, Accio eum tribuere admodum vereor. Praeterea Nonii lemmata non magni esse facienda constat. Nonne idem, cum genetivos II. declinationis in *-um* cadentes adfert, in lemmate pronuntiat (p. 495, 6) *accusativus numeri singularis positus pro genetivo plurali?* Si quis vero me interroget: 'Num quid ergo mutare vis?', respondeam: 'Nihil equidem.' Certe enim locus ita comparatus fuit, ut homini semidocto et obiter legenti *castra* fem. genere dicta esse videri potuerint. Neque pronomen *haec* a substantivo *castra* divellam et ad praecedens quoddam nomen referam, id quod Neue voluit, quia veri simillimum est his verbis consulem castra capta Samnitium amicis Decii, quorum cohorte stipatus hic praeclarum illud facinus ediderat, dono dedisse[2]. At haec explicandi via opinor nobis patet: *vestra* non ad *castra*, sed ad substantivum (potius sequens quam antecedens) praedicativum fem. generis spectare et propter eius vim liberioremque collocationem copulam pro numero subiecti numerum praedicati secutam esse ita, ut locus hunc fere in modum interpretandus[3] sit: *castra haec vestra est ⟨tantae virtutis adoria⟩.* Inde Nonii quoque error, qui praedicati partes pro appositione habuit, facillime explicatur.

---

[1] *Hoc collum* neque Plautus novit neque quisquam ante Ciceronem et Varronem, qui masculino non abstinet; cf. adn. Leonis ad Rud. v. 888.

[2] Ribbeck 'Röm. Tragödie' p. 598.

[3] Non restituendus; nam cum de metro non constet, versum refingere conari otiosum est.

2. De adiectivis et adverbiis.

In omni poesis genere adiectivorum usus latissime patet. Quorum vis in eo posita est, quod iis apte electis cogimur non acquiescere sententiam verborum adsecuti, sed, quae nobis narrantur vel describuntur, tam alacri et vegeto animo percipere, ut omnia nobis ante oculos versentur itaque nostri obliti, quocumque poeta vult, rapiamur. Atque quo cui magis id contigit, eo maiorem laudem meretur. Quam artem iam in Homeri carminibus admiramur eisque in patrium sermonem conversis, deinde aliis Graecorum poetis lectitatis Romani, quemadmodum poeticus sermo adiectivis esset exornandus, didicerunt. Inde videlicet multum ad copiam verborum augendam redundavit. Imprimis facultas adiectiva compositione formandi extendebatur, quo in genere Pacuvius multus atque hic illic nimius fuit, velut cum Graecum κυρταύχην (Quint. Inst. or. I 5, 70) imitatus monstruosum *incurvicervicum pecus* (408) finxit, nihil curans, quam breve sit confinium sublimitatis et ridiculi. Probabiliter igitur Kubik in disputatione, quam supra commemoravi, coniecit (p. 287) Ciceronem in Or. § 164 verbis: *immo vero . . asperitatem fugiamus 'habeo istam ego perterricrepam' itemque 'versutiloquas malitias'* Pacuvium petivisse.

Sed iam ordine adiectiva obsoleta vel primum obvia enumerabo et, quae semel exstant, asterisco distinguam:

A 158 *advorsabilis* (ex coni.),
A 238 *aericrep(it)antes*[1] (*melos*),
A 264 *aeternabilis* (Ambros., *altern.* Ribb.),
P 307 *copis* = copiosus (Plaut.),
P 349 **cornifrons,*
P 128, A 601, 628 *creper(a)* (Lucr., Varro),
A 117 *dividus* (Gell. II 12, 4),
A 694 **fallaciloquus,*
P 19, 362, A 246, 255 *florus* (Naev.),
P pr. 5 *gradilis* (codd. *-dibilis*),
A 617 **horrificabilis,*
A 287 *impos* (Plaut.),
P 386 **incicor(em),*
P 408 **incurvicervicu(m),*
A 384 **indelictus,*
A 364 **ingratificus,*
P 160 *moenis* (ex Ribb. coni., Plaut.),
A 75 **obscuridicus* (Merceri coni.),
A 111 **obvallus* (= obvallatus),
A fg. 11 B. *odibilis* (Lampr., Eccles.),
P 136, 320 *plerus* = plerusque (Cato),
P 408 **repandirostru(m)*, quod Lucilium v. 212 (Marx., 170 L., V 42 M.) *lascivire pecus nasi rostrique repandum* irrisisse iam Dousa vidit;
P 193 **repotialis (ab eo | Depulsum mamma paedagogandum accipit | Repotialis Liber)* a repotiis ducitur.

Quid vero sit *repotialis Liber,* si quaerimus, viri docti alii alia respondent.

---

[1] Ita Buecheler (cf. χαλκόκροτα) et Ribbeck; codd.: *acri cr.*, Lindsay (in ed. Non.) cum Iunio: *acris crepantes melos.*

Buecheler quidem vinum intellegi vult, „quo lacte materno depulsus infans apud Thraces imbutus sit“, Ribbeck „ipsum lactis nutrimentum, quod in matris vicem Iliona fratri pusillo sua scilicet mamma praebebat“ (Coroll. p. XLIII). Utrumque claudicare mihi videtur, illud, quod ita sententia totius enuntiati, at non vis attributi *repotialis* illustratur; hoc, quod Ilionam, licet Liberum ut lactis auctorem introductum esse statuamus, repotiarum die ab Hecuba Polydorum lacte nutriendum accepisse cogitari non potest. Obstant expressa verba fragm. XLII (ex inc. inc. fab.):

Qua tempestate Helenam Paris innuptis iunxit nuptiis,
Ego tum gravida expletis iam fere ad pariendum mensibus,
Per idem tempus Polydorum Hecuba partu postremo parit,

quod ex fabula Iliona sumptum esse Welcker vidit. Male igitur de Vit in lexico interpretatur tragico tumore locum significare *puerum natum statim post nuptias ipsis repotiis;* multo melius Lucianus Mueller in disputatione *De Pacuvii fabulis* (Berolini apud Calvarium 1889, p. 32): *'Repotialis' puto cognomen fuisse Baccho apud antiquissimos Romanos; quod non mirum, cum repotia inter statutos ac sollemnes ritus essent nuptiarum.* Cui non recte adversatus est Stowasser[1], cum dicit „*repotialis* ⟨ist mit⟩ 'hochzeitlich, neuvermählt' zu übersetzen; substantivisch: 'der Neuvermählte', *novus maritus.* Die Stelle ist heil. Übersetze: 'von ihm (dem Polymestor) bekommt ihn (den Polydor), kaum da dieser der Brust entwöhnt ist, ein jungvermählter freier Mann'.“ Quae explicatio ab argumento fabulae, de quo per Hyginum edocemur, discrepat. Etenim a Priamo Polymestor Polydorum accipit neque infantem ab Polymestore alteri cuidam traditum esse conici licet. Regem Thraciae vero a poeta *liberum* appellatum esse credere nequeo. Muellerum igitur recte iudicasse censeo, in eo autem dissentio, quod cognomen potius ex Graeco sermone a Pacuvio translatum esse existimo neque ad diem festum postridie nuptias celebratum spectare; nam si ita esset, Pacuvius parum apte epitheton hic, ubi nihil de nuptiis et insequentibus comissationibus agitur, collocavisset. Atque ut certius quid proferamus, ansam nobis praebere videtur scholion ad Hor. Sat. II 2, 60, quod sub Acronis nomine circumfertur: *Repotia sunt, quae Graeci dicunt Ποτοστρόφια*[2] *aut mutuae invitationes.* Inde Baccho cognomen fuisse *Ποτοστρόφιος*, i. e. qui potationibus repetitis gaudet, divinare licet. In litteris Graecis, quae ad nos venerunt, vocabulum quidem non exstat, sed minus offensionis id habet, quod Pacuvium fabulam recentioris cuiusdam poetae tracta-

[1] In annal. 'Wochenschr. f. klass. Phil.' VII 804/5.

[2] Male O. Keller in *Pseudoacronis schol. in Horat. vetust.* editione (1904) vol. II 131 cum codicibus recepit *Ποδοστρόφια.*

visse veri simile est[1]. Quod si hunc in modum interpretamur, *puerum recipit Repotialis Liber* fortasse dici potuit de Bacchi patria Thracia, praesertim cum eius incolae vinolentia infames fuerint. Neque invenuste simul perspicuitati consulens Mueller versum ita supplevit: . . *accipit* | *Repotialis Liberi terra horrida.*

Iam ad propositum reversi adiectiva enumerare pergamus:

P 5 **saeptuosus* (*-se* pro *-sa* codd.),	P 2 *tardigrada* (Isid.),
P 316 *scius* (Petron., Eccles.),	A 463 **taurigenus* (*caprigenus* Plaut., P pr. 5, A 544, Verg., Cic. poet.),
P 252 *scruposus* (Plaut., Lucr.),	
A 421 **tabificabilis*,	P 158 *tenebricus* (Cic. poetice),

A 554 *tesqua* (Enn.).

Accius igitur in fingendis adiectivis continentior inaudita composita non temptavit. Quo factum est, ut complura adiectiva, quae primum apud eum occurrunt, alii scriptores reciperent, velut: A 127 *armipotens* (Lucr., al.), 555 *aspernabilis* (Gell., post.), 270 *ex⟨s⟩ecrabilis* (Liv., Plin.), 376, 415 *exspes* (Hor., Ov.), 397 *globosus* (Cic., Liv.), 80 *hostificus* (Cic.), 91 *impetibilis* (Cic., Plin., alii), 75 *inenodabilis* (Cic., Apul.), 340 *invisitatus* (Cic., alii), 546 *pinniger* (Lucr., al.), 545 *reciprocus* (Varro, Tac., Plin., alii), 603 *sonipes* (Lucil., Catull., Verg., alii).

Memorabile vero est et Pacuvium et Accium adiectivum *potis*, quod Plautus sescenties fere nude posuit neque Terentius, poeta in verborum delectu fastidiosus, addito verbo *esse* fugit[2], prope sprevisse. Nam quod id apud Pac. semel offendimus (389), contra *possum* eiusque formas quinquies (100, 142, 236, 290, 410), *queo* (*nequeo*) septies (139, 151, 153, 154, 317, 371, 390), apud Accium bis (418, 466), at *possum* octies (1, 190, 247, 285, 318, 368, 465, 625), *queo* quinquies (281, 368, 538, 620, 664), vix casui tribuendum est. Atque ab eorum temporibus re vera formae contractae frequentiores sunt, vetustiores autem a posteris quoque scriptoribus hic illic promuntur[3]. Deinde commemorandum est pleniorem eamque antiquiorem formam *dexterum* semel in fine versus legi (A pr. 36); qua in re Accius fortasse[4] Terentii usum amplexus est, qui ultimo pede trisyllabam formam, in medio versu usitatam adhibuit (cf. ex inc. inc. fab. v. 28 *dextra* medio in versu).

Iam ad declinationem ducimur. Nonnulla adiectiva etiam Ciceronis aetate modo II., modo III. declinationis esse pueri discunt. Multo maior haec formarum varietas in prisco sermone fuit. Velut in carmine

---

[1] Ribbeck, 'Die römische Tragödie', p. 238.
[2] Engelbrecht, *Stud. Ter.* p. 29.
[3] Cf. Neue-Wagener II³ 176.
[4] A 653 Buecheler, ut metrum restitueret, *dextera* (codd. *-tra*) intra v. posuit.

Saliari habes *manus* (v. Paul. ex Fest. 122 M., 87 Th.: *Cerus manus* = creator bonus), nomen autem deorum *Manium* sine dubio non recentius est. Imprimis adiectiva in *-er* terminata propter parem exitum fluctuabant. Cuius rei antiquissimum exemplum sunt *porci sacres* (Fest. 318 M., 464 Th.; Plaut. Rud. 1208) — nomina, quae ad deorum cultum vel sacrificia spectant, certe reverendae vetustatis sunt —, at in titulo nuper in foro detecto habes *sakros*. Inde efficitur, ut Bothii lectio P 168: *Quod ego in acie celebra* (*celebro* codd.) *obiectans vitam bellando aptus sum* praestantior sit quam Vossii frigidum *crebro*. Addi possunt: P 229 *bisulcis*, A 595 *exanimus*, P 328 *indiges*, A 453 *mansues* (411 *ad mansuetum*), P 188, 208 *perpes* (= *perpetuus*), A 158 *pervicus* (= *pervicax*), A 563, 576 *sublimus*. Denique non praetereundus est nom. *veter* A 482 fortasse ab Ennio (Ann. 17 V.²) sumptus. Qui factum sit, ut postea *vetus*, quod primitus substantivum fuit (= ἔτος), praevaleret, etsi superlativus *veterrimus* mansit, non liquet. — Similiter in superlativis quoque formandis liberiorem rationem tenebant, cuius rei Priscianus GL. II p. 87 testis est, qui ex Pacuvii tragoediis *egregissima*[1] adfert. Scripturam per *i* simplex Th. Bergk[2] unice veram esse contendit, sicut Catoni formas *industrior*, *innoxior* vindicat (p. 88), quae a manu priore in libris exaratae sunt, Ribbeck *egregiissima* praetulit. Equidem Bergkii partes sequor, quia forma ab eo proposita optime ad Pacuvii morem terminationes male sonantes licentius contrahendi convenit. Atque nihil refert opinor in titulis (locos congessit Neue II³ 204) tantummodo *piissimum* exstare; nam hic *i* duplex retinendum erat, ne stirps plane obscuraretur. Peropportune autem eiusmodi comparativus apud Iuvenalem metro confirmatur: Sat. 11, 12 *egregius cenat meliusque miserrimus horum*. Tales formae fortasse increbruissent, si Romani minus analogiam sectati essent et neutrum comparativi ita formatum diversum fuisset a positivo. Alter superlativus a pura Latinitate alienus nec tamen apud priscos scriptores infrequens (v. Paul. ex Fest. 151 M., 139 Th.) est A fg. 17 B. *magnificissimus*.

Adiectiva Graecanica haec inveniuntur: P 5 *asticus*, P 114 *musicus*, A 687 *mysticus*, P 348 *philosophus*, P 251, 385 *sparteus*. Hactenus de adiectivis.

Apposite **adverbia** subiungam. In his uterque poeta modum, quem aequales tenuerunt, non transiit. Adamabant suffixum *-ter* vel *-iter:* A 123 **celeranter*, A 543 *cupienter* (Enn.), P 355 *debiliter*, A 642 **famulanter*, A 258 **indecorabiliter*, P 15, A pr. 11 **minitabiliter*, cuius ope

[1] In codice Sangallensi alterum *i* supra versum est additum.

[2] *Symbola ad gramm. Lat.* I 91, Halis 1870.

etiam adverbia adiectivorum II. declinationis formantur: P 73, A 120 *aequiter*, P 131 *amiciter*, A fr. 9 B. *inimiciter*, P 332, A 629 *properiter*, A 174 *saeviter*, A 96 *temeriter*, quae ratio fluctuante multorum adiectivorum declinatione corroborata est. Alterum suffixum, quod poetae illius aetatis in deliciis habebant, *-im* vel *-tim*, non ita crebro offendimus: A 77, 541 *cautim* (567 *caute*), fg. 22 B. *cossim* (valde dubium), A 350 *disertim*, P 256 *pedetemptim*.

Reliqua adverbia in sermonem urbanum non recepta haec sunt:

P 118, A 508 *actutum* (Scaen.),

P 322, inc. fab. fg. LIV, A 460 *facul* (facul: facile = simul: simile),

A 144, 503 *numero* = cito, nimis cito. Lepide Lindsay (-Nohl) p. 643 conicit id principio tantummodo cum verbis motum significantibus consociatum esse. Valet igitur *concitato gradu*, nempe si quis tarde incedit, omnis deest numerus eundi.

A 93 *setius* hic commemorandum est, quod manifesto in hoc versu (*Si forte paulo quam tu veniam setius*) significat *serius* itaque primariam notionem servavit, quam aliis linguis in comparationem vocatis Solmsen[1] egregie elicuit. Vestigia huius prisci usus in titulis mansisse his locis comprobavit: (in lege rep. CIL. I 198, 70) *nei . . ⟨facito quo⟩minus setiusve fiat iudiceturve* et (sent. Minuc. I 199, 26) *mora non fit, quo setius eam pequniam acipiant.* Locutio igitur *quo setius* pro *quo minus* non togatae propria est, ut Fr. Marx in praefatione editionis incerti auctoris ad Herennium p. 167 statuit, sed ex talibus legum formulis et ad Afranium manavit et ad illum rhetorem.

A 79 *simitu* = simul (Plaut., Lucil.),

P 424, A 387 *topper* „ab ultimis et iam oblitteratis repetitum temporibus", ut ait Quintilianus Inst. or. I 6, 40, idque locis, quos ex antiquissimis litterarum monumentis Festus (352 M., 532 Th.) excerpsit, confirmatur. Idem Artorii grammatici interpretationem: *cito, celeriter, fortasse* adfert. 'Cito' vel 'statim' valet in prisco sermone, 'fortasse' apud Enn., Pac., Accium. Quae notionis differentia primo obtutu nimia videri potest, sed eundem usum praebet Graecum *τάχα*.

P 213 *unose*, quod philologos iam multum sollicitavit. Ad adiectivum *universus* revocantes vel ex *univorse* vel ex *unovorse* hunc in modum decurtatum esse putabant, quod utrumque futtile esse argumentis grammaticis usus Solmsen (p. 66/7) coarguit. Idem recte monuit ne significationem *universe* quidem satisfacere, id quod minus clare ex versu Pacuviano (*occidisti, ut multa paucis verba unose obnuntiem*) quam ex

[1] Cf. 'Studien zur lat. Lautgeschichte' p. 197 adn.

altero loco Plaut. Most. 607 *Nescit quicquam nisi faenus fabularier | Unose* cognoscitur; itaque cum Studemundo ad numerale referendum et vertendum esse: 'in einem Zuge, einzig und allein'. Minus recte Studemundo Schönwerth-Weyman[1] oblocuti sunt, quod a nullis aliis numeralibus adiectiva in *-osus* derivata essent. Quid? eadem ratiocinatione confisus nonne aliquis pronuntiet *unice* non ab uno profectum esse? Minime vero mirum mihi videtur ceteros numeros talibus formis egere. Nam quoniam nullus alius in usu cotidiano maioris momenti est, nulli saepius insignis vis tribuenda est, necessario formae quaedam provenerunt, in quibus aliquid ponderis inerat, velut cum *unitas* iam non sufficere videretur, plenior forma *unalitas* (CGl. II 597) exstitit.

3. De pronominibus.

Primum oritur quaestio, admiserintne Pacuvius et Accius Plautinos acc. et abl. *med, ted* an iis, ut Terentio (Engelbrecht l. l. p. 75), abiudicandi sint. Ribbeck eos aliquotiens metri necessitate coactus posuit:

P 150 *Set med incertat dictio: quare expedi!*
P 248 *Pariter te esse erga illum video, ut illum ted erga scio,*
P 395 *Quid med obtutu terres, mulces laudibus?*
A 53 *Tum autem Aegisthus si med eodem lecto comitasset patri!*
A 372 . . . *modo tute ipse ted offirma et compara,*

sed res vacillare videtur, quia libri his locis raro consensu *me* et *te* habent. Neque tamen opus esse arbitror alia remedia illis versibus circumspicere. Nam licet parvi pendamus, si quis argumentum profert hos poetas in sermone magis a Plauto stare quam a Terentio, certo indicio declaratur Pacuvium in pronominibus saltem hic illic, ubi metro desiderabatur, illud *-d* retinuisse. Est enim v. 225 *Quid tandem? ubi ea est? quód receptast?* . ., ubi Mercerius *quo* emendavit. At Nonium hic genuinam formam servasse existimo, non quo consulto id fecisset, immo vero tritam illam coniunctionem esse ratus. Pari modo *quod* Most. 334 manus correctrices effugisse Ritschl[2] animadvertit. Quibus locis commendatur Bergkii sententia, qui (Phil. XIV 185) exponit in structuris *quod si, quod nisi, quod utinam, quod quia* illud *quod* non esse accusativum relationis, quo enuntiata copulentur, sed priscum ablativum, qui in patrium sermonem vertendus sit 'darum, demnach, somit' eumque servatum esse, quia iam non intellegeretur.

De reliquis pronominibus ut videamus, Pacuvio cum Plauto et

---

[1] 'Arch. f. lat. Lex.' V 202.
[2] 'Neue plautinische Exkurse' p. 57.

Terentio gen. *vestrorum* pro *vestri* (P 62) communis est[1] et Accio nom. *ipsus* (A 229); qui quod apud Pacuvium non exstat, casu factum esse quivis concedet. Ambigi vero potest, utrum hi cum Terentio *eumpse, eopse* repudiaverint necne. Unicus locus, quo *eumpse* legimus P 39 *illum eumpse lapidem, qui ipsa icta est, petit* auctoritate codicum destitutus est, qui *cum ipsum* praebent. Quod tolerari non posse patet. Nulla autem emendatio promptior est quam *eumpse.* Atque Neue (II³ 404) exemplum adfert, unde exspectatione melius cognoscitur, quemadmodum *eumpse* librariorum opera gradatim depravatum sit: Plaut. Persa 603 *eumse* exhibet A, *eum ipse* BCD, *eum ipsum* F. Minus firmum documentum est iunctura *reapse* (P 26, 374); nam ex *re eapse* adeo coaluit, ut etiam Ciceronis aetate adverbii instar usurparetur. Ribbeck perperam separavit *re apse* et formam *apse* (Coroll. tr. p. XXXVIII) veteri Latinitati vindicavit; quam ne in tertia quidem editione removit, etsi eum Leo[2] refutavit. Huius argumentationi addendum est Festi loco (p. 286 M., 402 Th.) tantummodo in lemmate legi *reque apse*, in verbis Scipionis Africani allatis et Pauli excerptis veram formam *reque eapse* libros exhibere. Ceterum hic Bentleianum illud: 'ratio centum codicibus potior' adhibendum erat. Quare statuere possumus Pacuvium in hac quoque re a Plauto stare idque eo magis licebit, cum alio loco vel illo fidelior antistes sermonis prisci appareat formam *sapsa* (v. 324) propagans ab avunculo traditam (Ann. 430 V.²). Quod pronomen Holtze p. 36 vim solam respiciens ex *se ipsa* coagmentatum esse censuit; at id ductum esse a stirpe **so*, quam idem fere valere atque *is* et articulo Graeco respondere Sommer[3] explicat, per Festum edoceri potuit (325 M., 476 Th.): *sas Verrius putat significare eas . . . idem cum ait sapsam pro ipsa.* — Praeterea Pacuvius nominativum plur. *is*, qui eius aetate prope evanuerat[4], in hoc versu posuit:

221 *ques sunt is? Ignoti nescio ques ignobiles*,

si Charisii codici fides est habenda (GL. I, p. 133, 4). Aliquid dubitationis enim datur, quia altero loco (GL. I, p. 91, 19) idem versus omisso *is* repetitur (an in librarios culpa conferenda est?) et Priscianus GL. III 9, 16 *ques sunt isti?* exaravit. Si vero locos perpendimus, statim verum effulget. Priore Charisii loco, quoniam de declinatione pronominis *is* agitur, in exemplis adscriptis aliqua huius pronominis forma inesse debet, altero de nominativo *ques* exponitur ibique vocula, quae nihil ad rem faciebat,

---

[1] Neue II³ 359/60.

[2] Mus. Rhen. XXXVIII 8, adn. 5.

[3] 'Handbuch' p. 461.

[4] Nam nisi in titulis ibique antiquiore orthographia *eis*, *eeis*, *ieis* (Neue II³ 383) nusquam exstat.

neglegentia facillime praeteriri potuit. Insuper post *ques sunt* in libris aliquid fuisse Priscianus indicat, cuius *isti* grammaticorum intempestivas emendationes resipit. Iniuria igitur me iudice Lindsay (p. 504) locum valde suspectum duxit. Plurali *is* probato haud scio an Pacuvius usum comicorum, qui ante vocales *hisce, illisce*, ante consonantes *hi, illi* usurpabant, recepisse putandus sit, etsi exempla desunt. Semel ante consonantes exstat P 194 *sed hi cluentur hospitum infidissimi*, ubi codices *haec* exhibent; L. Mueller *heic* restituit, cui coniecturae nihil favet, nisi quod pluralis *hic* Ennianus est (Ann. 436 V.[2] *hic insidiantes vigilant*). Multo difficilius de Accio diiudicari potest; formis *hisce, illisce* abstinuisse videtur, cf. v. 473 *macte his armis*; sed minus grave argumentum est, nam dativum ne comici quidem ante vocalem semper illa syllaba *-ce* auxerunt (Neue II[3] 419). Neque eum ausim cum Ribbeckio in v. 212 *em* (= eum) scribentem facere; etenim libri, qui valde discrepant, in hac re consentiunt, vocem initio versus positam a *qu* littera incipere. Religiosius igitur codices secuti *quondam* (CFW. Mueller) scribemus. Id nescio quid frigidi habere Ribbeckio (in Coroll. p. LIII) libenter concedo, at elegantissimum quidque non semper verissimum. — Formae pronominis *iste* praeter genetivum in singulari *-c* instructae apparent: P 58, A 299 *istuc*, P 228 *istunc* (P 61, 236, A 234 *istam*), P 354, 364 *istoc*; pluralis neutr. *istaec* ex coniectura probabiliter positus est P 202, A 623. Genetivum *isti modi* pro codicum lectione *istius modi* Ribbeck A 136 restituit. Vocem hic bisyllabam esse numeris indicatur[1]; neque vero opus est *isti* scribere, etsi nonnunquam etiam in libris haec forma invenitur. Nam, ut voces aliter scriberentur atque pronuntiarentur, compluries evenit, velut in Skutschianis illis *nempe, unde, inde, quippe*. Ceterum genetivum *isti modi* ex *isti(u)s modi* natum, non ad analogiam II. declin. referendum esse Luchs (ibid. p. 330) suo iure contendit ad quattuor locos nos delegans, ubi hae formae cum substantivis fem. generis consociatae sunt.

Deinde antiquitatem redolent P 238 *eccum* et P 107, A 69 *eccos*. Quas formas ex interiectione *ecce* et **hum*, **ham* coaluisse Stowasser[2] perspexit.

Porro nobis subsistendum est in forma *mias*, quam Ribbeck Bue-

---

[1] Similes locos Plautinos Terentianosque Augustus Luchs in Studemundi *Studiis in priscos script. Lat.* collatis I 2, p. 366—371 collegit.

[2] 'Eine zweite Reihe dunkler Wörter' p. 17. Unicus plur. *ecca* Rud. 1154 repugnat; qui scrupulus facile eximitur. Origine enim iam oblitterata *ecce* accusativum *eccum* formare videbatur aeque atque *ille illum*; ad eius igitur exemplum declinabatur. Re vera illis temporibus homines compositionem non sensisse demonstratur locis ut Ter. Haut. 829 *Ubi Clitipho hic est?* || *'Eccum me' inque.*

chelero auctore P 200 introduxit: *Neu reliquias quaeso mias sireis denudatis ossibus . . . diverarier*[1]. Quam dixerit quispiam analogiae deberi cum accusativus *mias* ex ablativo *mieis* (CIL. I 38), ubi *i* legitimum est, quia *e* sequente *i* vel *ei* in *i* abibat, profectus sit, sed ratio non constat. Thurneysen[2] in titulis discrimen accurate observari atque in omnibus, qui liberae rei publicae temporibus confecti essent, *mea, meae, meas* scribi animadvertit; nominativum *mius*, quem Velius Longus (GL. VII 77, 12) antiquis adscribit, collato Charisio (GL. I 159, 17) a grammatico quodam confictum evinci, unde vocativus *mi* posset derivari; femininum autem *mia*, quod ex recentioribus linguis a Latina oriundis concludi posset, certe demum Caesarum aetate provenisse. Sequitur, ut *mias* a Pacuvio alienum sit. Evidentem emendationem *reliquias semustas sireis* Vahlen iam pridem propositam denuo (in indice lect. Berol. a. 1903/4, p. 12 sqq.) scite defendit. — Contra Lachmann (in comment. ad Lucr. VI 755) iniuria de nominativo *suapte* (A 492) dubitavit soli ablativo suffixum *-pte* tribuens, nam alibi quoque etsi raro nominativo *-pte* adiunctum est (Neue II³ 374).

Ad pronomina interrogativa et relativa ut nos convertamus, *quis* ut Graecum τίς pro genere fem. occurrit P 239 *Quis tu es, mulier, . .?*; quo usu et Terentius abstinebat (Neue II³ 442) et, ut videtur, Accius (86 *quaenam haec est mulier*). Nominativus pluralis *ques* interrogative et indefinite adhibetur P 221 *ques sunt is?* — *Nescio ques ignobiles*; accedit A 477 *quesdam*. — Dativus plur. *quis*, quem comici perraro admittunt (Plaut. bis, Ter. semel, Neue II³ 469), exstat P 212. Ablativus *qui* relative positus est P 25, 39, adverbii vice fungitur P 61, A 103, 201, 309. Memorabilis est sola iunctura *qui pacto* (P 286). Quam Otto Kienitz[3] damnat, quia nusquam *qui* adiectivi locum obtinet. Atque profecto defendi non potest, nisi sumimus, cum *qui* et *quo pacto* promiscue in usu fuerint, contaminatione *qui pacto* ortum esse. Id fieri potuisse nemo infitiabitur, quamquam libri alibi praeter Mil. glor. 965 (*quid* B¹CD¹, *qui* B ex ras. D³, *quo* FZ) semper *quo pacto* praebent. — Nominativus *cuiatis* legitur A 625, contra A 21 potius genetivus est.

Sensim ad adverbia pronominalia delapsi sumus. Ex his ab optimorum scriptorum usu recedunt:

A 292 *eaque iri hoc* (= huc) *causa. Hoc* verbis, quibus motus exprimitur, additum et priscae Latinitatis et sermonis familiaris proprium

---

[1] Libri: *reliquias semiassi reis* vel *semiassis reis (regis)*.

[2] 'Kuhns Zeitschrift' XXX 499.

[3] In disputatione *De 'qui' localis modalis apud priscos script. usu* (Supplem. ann. nov. phil. X 549).

fuisse, sed ab urbanitate exclusum esse Woelfflin[1] exposuit. — A 486 *Aut ego illim eripiam aut illi poenas sufferam.* Libri habent *illum*, quod Ribbeck in Historia trag. Rom. (p. 366), cum argumentum Nyctegresiae adumbrans falsum cognovisset, correxit simul *illi* adverbium esse bene interpretatus. Lectionem traditam eo offensionem movere, quod neque Ulixem neque Diomedem confirmare deceat, si res secus caderet, se poenas soluturum esse. Cui eo libentius adsentior, quod *illum*, si genuinum esset, tantummodo de Rheso accipi posset. At Graeci non id agebant, ut Rhesum caperent, sed ut eius equis potirentur, quibus abductis demum ex oraculi responso Troia expugnari poterat.

4. De verbis.

Prolixiorem materiam, quae in hoc caput conferenda est, rursus ita disponam, ut prius de verborum copia et delectu, tum de formarum varietate agam.

Verba, quae priscorum tragicorum principes, de quibus agitur, novaverunt, reliqui autem scriptores non usurpabant, haec sunt:

A pr. 14 *adauctare*;

P 339 *amplare* = amplificare. Verbum postea interiit, quia, ut Woelfflin[2] bene exposuit, cum verbo ampliandi confundebatur, cuius priva notio est 'in aliud tempus differre'. Mansit solum in glossis (CGl. II 469) ὑψῶ *alto, amplo, exalto*;

A 26, 338 *fragescere* = frangi[3];

A pr. 9 *ignavavit* (Buecheler, libri: *ignavit*);

P 276 *lapit* (*lapit cor cura, aerumna corpus conficit*) = 'dolore afficit' Paul. ex Fest. (118 M., 84 Th.). Vossius verbum intransitive dictum idem significare atque *lapidescere* putavit. Id vel eo reprobatur, quod *cura* chiasmo nominativus evincitur. Sed omnino nullam adfinitatem inter lapidem et hoc verbum intercedere Conway[4] vidit, immo ad stirpem *dap-* (cf. δάπτω, damnum, dapinare) pertinere. Quod *l* pro *d* se insinuavisset, eo declarari vocem ex dialecto quadam — fortasse Sabina, ubi eadem vicissitudo saepius observatur, — adscitam esse. Quare vereor verbum cum Stolzio[5] et lexicis IV. coniugationi tribuere;

P 139 *matrescere* (*Utinam nunc matrescam ingenio, ut meum patrem ulcisci queam*). CFW. Mueller[6], cui Sittl (l. l. p. 486) adstipulatur,

[1] 'Arch. f. lat. Lex.' VII 332.

[2] 'Arch. f. lat. Lex.' VIII 412.

[3] Hoc verbum in Sittli disputatione *De linguae Lat. verbis incohativis* ('Arch. f. lat. Lex.' I 465 seqq.) omissum est.

[4] 'Indogerm. Forschungen' II 165.

[5] 'Handbuch' p. 113.

[6] 'Plautinische Prosodie' p. 375.

vocabuli *patrissare*, quo comici utuntur, memor *matrissem* emendari iubet, quod *matrescam* idem sit ac *mater fiam*, sententia autem verbum desideretur, quod significet *matris similis fiam*. Quae distinctio mihi subtilior videtur, quam ut ea confisus coniecturam audeam. Si Pacuvius scripsisset: *Utinam nunc ingenio mater fiam*, quis quaeso dubitet, quin intellegendum sit: *utinam nunc saevum matris ingenium induam?* Atque ne notio novi verbi minus clara esset, poeta addito *ingenio* consuluit. Quo loco antiquissimum certum exemplum verbi incohativi a substantivo derivati agnoscere debemus. Cui rei observatio bene convenit, quam Sittl (l. l. p. 483) profert, ante Ciceronis aetatem in cotidiano sermone nulla incohativa ex adiectivis ducta pervulgata fuisse, nisi quod in sublimiore tragicorum et Sisennae genere dicendi aliquot occurrerent. Talia verba solitaria sunt: A 274 *celebrescere*, A 440 *pergrandescere*, A 163 *sanctescere*, A 600 *vastescere*, quibus fortasse adnumerandum est P 107 *certiscere*, quod viri docti ex Non. p. 89, 20 *certissant* = *certa fiant* recuperaverunt;

A 122, 134 *mertare* = mersare, cf. Quint. Inst. or. I 4, 14 *haec ipsa s littera ab his nominibus exclusa in quibusdam ipsa alteri successit; nam 'mertare' atque 'pultare' dicebant;*

A 421 *orbificare;*

P 48 *praegradare*, recentior origo ipso *a* non in *e* mutato indicatur;

P 324 *restibilire;*

A 568 *succussare;*

A 575 *suppare* = supinare, cf. Fest. (290 M., 410 Th.) *suppum antiqui dicebant, quem nunc supinum dicimus;*

P 303 *taetrare;*

A 271 *vallebant* = peribant, quam codicum lectionem confirmari Pauli excerptis Ribbeck vidit, ubi haec glossa exstat (377 M., 577 Th.): *vallesit perierit, dictum a vallo militari, quod fit circa castra, quod qui eo eiciuntur, pro perditis habentur*. Buecheleri coniectura *avellebant* levissima quidem est, sed locutio *pecua avellere agris* displicet nec exemplo comprobatur.

A 66 *vanare* (*vanans* = fallens).

Denique mentionem faciam compositi *disciscere* (A 626), quod Sittl (l. l. p. 471) Accio vindicabat (*Multa erogitantes sciscere* Mercer., Ribb.; libri: *ergitantes isciscere*, Harleianus m.[2] *e. disciscere*). Id metri causa non probo; nam ictu mediam syllabam dactylicae vocis vel clausulae feriente (*disciscére*) senarius excepto primo pede vitiosus fit.

Subiungam nunc conspectum eorum verborum, quae vel in prisca Latinitate sola vel inprimis apud scriptores, qui antiquum colorem adfectant, leguntur:

P 222 *abiugat* (Gloss.),
P 93, 195 *adiugat* (Col., Plin., Lact.),
A 442 *ancillans* (Titin., poster.),
P 118, 169, 309, 368, 373, 403, A 579 *autumare*[1],
P 227, 255 *baetere* (Plaut., Varro),
P 223 *bount* (Varro),
P 137, 240, 241, 396, A 382 *calvi* (lex XII tab., Plaut., Lucil.),
P 389 *cicurare* (Nigid.),
A 573 *clangente* (*cl. crepitu;* poster.),
P 185, A 212, 292, 535 *clepere* (Plaut., Varro, al.),
P 194, A 533 *cluere* (Plaut., Enn., poster.),
P 186 *clupeare*[2],
P 412 *conduplicare* (Com., Lucr.),
A 580 *congenerare* (= 'adiungere', proprie Varro, Col.),
A 598 *convisere* (Lucr., Cic. poet.),
A 604 *corporare* (= 'interficio', Enn.),
A 350 *defieri* (frequens in serm. fam.),
P 110 *deiugat,*
A 1 *delicare* (Com.),
A pr. 32 *deputare* (Com., post.),
A 301, 595 *expectorare* (Enn.),
A 140 *expergite* (Santra, Gell.),
P 142 *grandire* (Plaut., Cato, Varro),
P 345 *hostire* (Plaut., Enn.),
P 150 *incertare* (Plaut., Apul.),
P 130, A 41, 458 *incilare* (Lucil., Lucr.),
A 684 *labascere* (Plaut., Ter., Lucr.),
A 66, 414 *lactare* (Plaut., Ter.),
A 13 *maestare* (coni. Ribb.; Lab.),
P 377, 378, 380 *manticulari* (Apul.),
A 603 *nitidare* (Enn., Col.),
P 288 *perbitere* (Liv. Andr., Plaut., Enn.),
A 417 *pervixi* (Plaut. semel),
A 32 *pigrent* (Enn.),
P 67, A 286 *porcere* (Enn., Lucil., Varro),
P 341 *probitam* (ex coniect.),
P 340, A 56 *putret*[3],
P 106 *redamptruare* (Lucil.; v. p. 150),
A 92, fg. 12 B. *redhostire* (Naev.),
P 400 *repedare* (Lucil., post.),
A 441, 489 *ruspari* (Apul.),
P 275, 304 *senet,* A 612 *senent* (Catull.),
P 297, A pr. 6, 36 *verruncent* (Liv.).

Incomptum deinde antiquitatis stilum redolent verba simplicia collocata, ubi eruditior aetas compositum praetulit, velut P 168 *bellando aptus sum,* A 436 *advorsum aptus,* A 660 *colomen alte*[4] . . *aptum cornibus*; P 24 *de virtute . . cernundi do potestatem,* P 33 *iurati cernant,* A 326 *armis . . cernere*; A 21 *stirpem . . fligi,* A 317 *fligi socios*; P 47 *gradere*; P 111 *sed cesso inimicitiam integrare?* (cf. A 124); P 186 *currum liquit,* P 420 *liqui in Aegaeo fretu,* A 605 *anima corpus liquerit,* pr. 28 *linquier*; P 95 *saxum scandere*; A 484 *scindit oras . . flamma*; P 365 *solatur.*

Verba Graecanica Pacuvius duo introduxit: *paedagogare* (192) et *tiasare* (312). Accio Luc. Mueller *goerare* (= gyrare) tribuit in frag-

[1] Cf. Quintil. VIII 3, 26 '*autumo*' *tragicum.*

[2] Solum participium *clipeatus* in usu mansit.

[3] Alibi non exstat, sed v. in sermone cotidiano semper mansisse demonstratur Francogallico verbo *pourrir,* cf. Meyer-Luebke 'Arch. f. lat. Lex.' VIII 315.

[4] Ita Ribbeck, (*in*) *quo lumen alte* Buecheler pro codd. lectione *c. ale* (*ala*); **colomenale* Thes. l. L. II 328, 50 recepit.

mento depravato (22 B.): *venas proscissas cossim goerare ordine* (libri *cossigerare*), sed Baehrens coll. Varr. R. r. I 29, 2 *tertio cum arant iacto semine boves lirare dicuntur, id est cum tabellis additis ad vomerem simul et satum frumentum operiunt in porcis et sulcant fossas* bene *lerare* (= lirare) emendavit.

Priusquam formas verborum perlustramus, de paucis verbis nobis agendum est, quae inusitata notione adhibita sunt vel esse videntur. Atque primum ex eis est *populare* P 79 (in Chryse) *Atque ut promeruit, pater mihi patriam populavit meam,* quod Nonius 39, 31 hoc modo interpretatur: '*populare' significat populi amorem conciliare; unde populares dicti de uno populo amici,* idque rectum esse Ribbeck (in Hist. trag. Rom. p. 253), Luc. Mueller (*De Pac. fab.* p. 21), Georges (in lexico) sibi persuaserunt. Equidem facere non possum, quin Nonium significatione ex loco, quem fortasse non evolverat, sed excerptum habebat, deducta errasse et hic quoque *populare* synonymum vastandi esse suspicer. Nulla enim re cogimur Orestem sic de Argivorum amore patriis meritis sibi conciliato gloriantem facere (ita Ribb. et L. Mueller argumentum repraesentabant). Quid si haec temptamus? Chryseidem filio, ut Orestem ex summo vitae discrimine servaret, ipsius genus aperuisse. Nihilo minus illum initio matri morigerari noluisse (cf. 111 *Set cesso inimicitiam integrare?*), cum inter alia moneret, Agamemnonem male de se meritum esse, cum suam patriam Troadem depopulatus esset; ita autem versus interpungendus videtur esse:

Atque ut promeruit! pater mihi patriam populavit meam!

Multa cum acerbitate patri patre indignum facinus obicitur. *Promeruit* autem in malam partem accipiendum est, cuius usus complura exempla Plautus praebet, velut

Amph. 570 *Quid mali sum, ere, tua ex re promeritus?*
ibid. 1142 *haud promeruit, quam ob rem vitio vorteres;*
Persa 280 *Male dicis maiori? || Prior promeritus perpetiare;*
Trin. 641 *Quid ais? nam retineri nequeo, quin dicam ea, quae promeres*[1]*;*
ibid. 1173 *Miserumst, male promerita, ut merita sunt, si ulcisci non licet.*

Ceterum si quis aliud quid proferet, dummodo Nonii interpretationem missam faciat, libenter cedemus. Casu fit, ut eadem verbi promerendi interpretatione loco, qui plerumque corruptus habetur, subveniatur. P 377 in codd. Festi (133 M., 100 Th.) ita legitur:

Ád manticulandum ástu adgreditur; scít enim quid proméruerit.

[1] Sequuntur opprobria.

En, integer septenarius est. Tamen Ribbeck diverbium constituens alteri parti vim intulit, cum suo periculo haec dedit: *scite nimquid prompserit?*, ubi illud *nimquid* vult 'numquid' valere. At ne in sententia quidem est, quod vituperes, dummodo apud Pacuvium *promerere* vocem mediam, quam dicunt, fuisse sumas. Videlicet de homine agitur, qui culpae alicuius sibi conscius, ne poenas pendat, dolum machinatur. Atque versus vix in aliam fabulam melius convenit quam in Chrysem, unde etiam 378 *Deinde adgrediar astu regem, ⟨nam⟩ manticulandum est mihi* excerptum esse puto. Orestem enim apud Pacuvium tempestate conflictatum rebus amissis in litus Taurorum eiectum esse conicere licet ex incertorum fg. v. 375:

Velut Orestes modo fuit rex, factust mendicus modo
Naufragio. Nempe ergo id factum Forte aut Fortuna obtigit? [1],

quam ad rem certum quoque Chrysis fragmentum spectare videtur 76/77 *Interea loci | Flucti flacciscunt, silescunt venti, mollitur mare.* Tum vero non satis fuit simulacrum deae furari, sed etiam rex sorori adeundus erat, ut dolo navem, qua fugerent, nanciscerentur. Hinc v. 378 explicatur et 379 *machinam ordiris novam.* Quae machina fortasse similis fuit ei, qua apud Euripidem Helena Theoclymenum decepit. Verba denique, a quibus profecti sumus (377), Thoantis esse possunt, qui Chrysi, cum fugientes exposcit, enarrat Iphigeniam non modo officio violato Orestem servasse, sed etiam subdole ad ipsum accessisse, ut simulacro rapto facultatem fugae pararet.

Promiscuus hic usus verbi promerendi, quem Pacuvio cum Plauto communem esse vidimus, sermonis plebei proprius videtur fuisse; nam a Terentio *promerere* et *commerere* accurate distingui Donatus docet[2].

Praeterea in Chryse explicatione egent v. 104—106:

promerenda[3] *gratia:*
Simul cum videam Graios nil mediocriter
Redamptruare opibusque summis persequi.

Quaeritur, qua vi *redamptruare* (*redantr.*) dictum sit. Festi interpretatione (p. 270 M., 370 Th.): *red. dicitur in Saliorum exultationibus: cum praesul amptruavit, quod est motus edidit, ei referuntur invicem idem motus*

[1] Versus in libris valde turbatus — in eo allato recensionem Marxii (Inc. auct. ad Herenn. II 86) secutus sum — sola scholiastae interpretatio, quam ob suspicionem Ribb. eum damnavit, esse non potest. Argumentum saltem tragoediae is, qui eum scripsit, novit.

[2] Ad Adelph. 201 (II 1, 47).

[3] Ita L. Mueller; Ribbeck *pro merenda.*

tenebrae non plane discutiuntur. Ribbeck (Hist. trag. Rom. p. 254) Chrysem haec per contemptum de supplicum Graecorum imploratione dixisse censet, sed clarius sententiam suam, quid esset *redamptruare*, explanavisset velim. Quantum eum adsequor, a vero mihi videtur aberravisse. Rectam viam monstravit L. Mueller (*De Pac. fab.* p. 21), qui bellum Troicum oblique tangi sensit. Fingere igitur licebit Chrysem tandem cum precibus matris tum consideratione flexum esse, quantum in discrimen rursus, si quid gravius in Orestem consuluisset, patriam adducturus esset, cum Graeci vel privatas iniurias publice idque non modice, sed ferro ignique ulciscerentur. Inde elucet *redamptruare* proprie dici eos, qui praesulis motus saltantes imitentur[1], translate, qui alteri facta eius sive bona sive mala pariter rependant. Quem translatum usum Festus ipse nosse videtur, cf. Paul. ex Fest. (p. 9 M., 7 Th.): *antroare, gratias referre.* Multo audacius deinde Pacuvius, si Ribbeckio fides habenda est, *antruare* pro repetendo posuit in Teucro v. 321:

Profusus gemitu, murmure 'occisti' antruat[2].

Quod ut legentibus aliquo modo persuaderet, Ribbeck non elaboravit. At verbum, quod tam mature plane interiit, iam tot diversas notiones habuisse vix credibile est, nisi Pacuvius ipse non bene scivit, quid valeret. Quamobrem aliud quid investigare iuvat. Extremae litterae apud Festum manifesto vitiatae sunt; id vero tenendum est post *occisti* vocem scriptam fuisse, quae a litteris *an* vel *au* incipit. Desideratur autem verbum dicendi, unde opinor *autumat* scribendum esse, quo verbo propter gravitatem Pacuvius saepe atque praecipue in clausula utitur (v. 118, 169, 368, 373, 403).

Sed ad Nonium revertamur. Is duobus locis in Duloreste v. 156:

Quo consilio consternatur, qua vi, cuius copiis?

et 284: *Consternare, anime, ex pectore aude*[3] *ecvolvere | Consilium . .* 'consternari' idem esse atque 'erigi' explicat. Id viris doctis minus placuit, quia 'sternere' et 'erigere' videntur contraria esse. L. Mueller quidem in editione Noniana priore loco *quo consilio consternetur* scripsit, postea (*De Pac. fab.* p. 26) indicativum quoque loco coniunctivi dubitativi retineri posse ratus est. At Pacuvius, nisi obscuritatem captavit, praesens vix hunc in modum ponere potuit; nam futuro opus erat. Idem alteri loco levissimam medelam paravit post *anime* interrogandi signo posito[4].

---

[1] Cf. Lucil. 320 (Marx., 282 L., IX 62 M.).

[2] Codd.: *Occistians rua.*

[3] Codd.: *hanc* (*hac*) *et volvere.*

[4] In Buecheleri coniectura: *Consternare, anime, ex pectore hanc evolvere | consilium subito, nisi quo dea nata est modo* (intellegi vult: 'mirare feminam consiliatricem,

Nihilo minus Nonium sequor; nam re vera 'consternari' interdum 'excitari' significare locutione *ad arma consternari*, quam Livius bis praebet, ostenditur. Videlicet notio sternendi paulatim in composito obscurata est, cum tantummodo translate de animi perturbationibus diceretur. Quod vero homines terrore perculsi vel ad audaciam, qua mente sobria abstinuissent, proni sunt, 'consternari' pro exagitando poni potuit.

Denique Pacuvium *blaterare*, cuius vulgaris notio est 'garrule inania verba fundere', paulo immutata vi adhibuisse Fulgentius auctor est. Verba eius sunt haec[1]: *Quid sit blatterare. Pacuvius in Seudone comedia inducit Sceparnum servum ancillae dicentem: „Ni ego te blatterantem aspicerem, his mintium iudicassem*[2]*"; blatterare enim quasi verba trepidantia metu balbutire dixerunt.* Quem locum satis memorabilem Ribbeck silentio praetermisit nusquam declarans, num eum propter scriptoris malam fidem nihil curaret. Atque profecto cavendum est, ne credulitatis crimine notemur. Nullus enim alius scriptor Pacuvium comoedias quoque scripsisse nos certiores facit et Fulgentius non ille quidem impudicus falsarius est, quem philologi inde a Lerschio arbitrabantur, sed tamen verba magistri in scribendo non secutus vel interdum parum intellegens multos et graves errores commisit[3]. Locum non temere confictum esse ipsum nomen Sceparni, quo Sceparnionis a Plauto in Rudente introducti commonemur, fidem facit. Praeterea explicatio tam apta est, ut Fulgentium de suo ingenio eam praestitisse non veri simile sit. Contra in titulo minima, vel ut rectius dicam, nulla auctoritas inest, cum haud raro ab eo confundantur, velut Poenuli versum Menaechmis, Mostellariae Epidico, Pseudoli Asinariae adscripsit (Helm l. l.). Sed titulus (fortasse Σπεύδων) minoris momenti est; summa quaestionis in eo posita est, num Pacuvii nomini confidere possimus. De hac re ut iudicium feramus, alterum fragmentum in discrimen vocemus, quod eidem Fulgentii libello debetur et a Ribbeckio item omissum est (p. 120, n. 33): *quid sint diovolares. Diobolares dicuntur vilissimae meretrices, quae sub parvo stipendio prostant . . . nam et Pacuvius similiter ait: Non ego ita fui, ut nunc sunt meretrices diobolae, quae suam nummi causa parvi pendunt gratiam.* Quod sine dubio ex comoedia promptum est, nam in tragoedia meretricibus nullus locus. At fortasse suppositicium est? Minime. En, ultimis verbis inde a *suam* senarius efficitur et,

---

nisi forte divinae sit originis'), etsi, quae tradita sunt, religiosissime servantur, non acquiescendum videtur. Melius, opinor, Lindsay: *C., a., ex pectore hanc exvolve rem, | consilium subito re quod e nata est modo.*

[1] In 'Expositione sermonum antiquorum' p. 115 editionis Helmianae 1898.

[2] Quod Plasberg correxit in *minutim vindicassem* vel *concidissem*.

[3] Luculenter id exposuit Helm in Mus. Rhen. LIV 113/4.

quod pluris est, *suam* positione neglecta pyrrhichium aequat. Legem autem illam, quae est de vocabulis iambicis correptis, iam Cicero videtur[1] ignoravisse, nedum Fulgentius. In antecedentibus quoque verbis senarium inesse admodum veri simile est, sed nisi urendo et secando non effingitur. Itaque sedem corruptelae quaeramus. *Diobolae quae* in iambis clausulam facere non potest et enuntiatum relativum, ut est in libris, nihil est nisi molesta appendix ad *meretrices diobolas* neque versus tot voces capit. Supervacaneum prorsus est vocabulum *meretrices;* quod si eiecerimus et *diobolae quae* transposuerimus, iam *diobolae* praedicative positum multo melius ad sententiam quadrabit et duos non illepidos hos senarios recuperabimus:

Non ego ita fui, ut nunc sunt, quae diobolae
Suam nummi causa parvi pendunt gratiam.

Vocabulum diobolarum mature in notitiam Romanorum venisse comprobatur Plaut. Pseud. 270 *servolorum sordidulorum scorta diobolaria* coll. Varrone de l. L. VII 64 et Paulo ex Fest. (74 M., 52 Th.). Comoediam quoque Naevii quandam *Diobolariam* inscriptam fuisse Fulgentius (p. 121, n. 43 Helm) testatur, cuius de titulo vix dubitabimus. Utrumque igitur fragmentum, quod attuli, re vera aetatis Plautinae vel Terentianae esse arbitror; recte Pacuvio adsignata esse non pari confidentia contendam. Neque ex contrario Fulgentium id ementitum esse pro certo habeo. In allatis titulis, ut supra vidimus, aliquotiens erravit, in scriptorum nominibus, quantum ex libris eorum servatis explorare possumus, in hoc libello nunquam. Qua comparatione instituta[2] invenimus Plautum ab eo quindecies recte nominatum esse, Apuleium ter, Vergilium bis, Martianum Capellam et Lucanum semel. Accedit, ut vix ullum nomen poetae comici illius aetatis memoriae proditum sit, quocum Pacuvii facile confunderetur, et idem error bis diversis locis statuendus sit. Utcumque res se habet, certe Ribbeck, etsi permultum dubitationis relinquitur, haec fragmenta silentio premere non debuit; inter incerta incertorum fragmenta comica saltem recipienda erant. Quandoquidem disiecta membra poetae conquirimus, tertium locum, quem Fulgentius praebet, addamus (p. 125, n. 57): *Quid sit luteum. Luteum dicitur splendidum, unde et Pacuvius in tragoedia Tiestis ait: Non illic luteis aurora biiugis.* Fortasse aliquis hic Fulgentium in errore deprehendi censet, quod *biiugus* vox recentior sit[3]. At id nequaquam certum est, immo, cum Ennius (Trg. 92 R., 102 V.[2]): *Vidi.. Hectorem curru quadriiugo*

[1] Skutsch, Phil. LIX 484.
[2] V. edit. Helmianam, ubi infra textum loci adnotantur.
[3] Stolz, 'Histor. Gramm.' I 143 '*biiugus* und *-is* sind spätere Neubildungen'.

raptarier scripserit, vel *biiugae* (pro bigis) a prisca tragoedia vix abiudicandae sunt. *Lutea* epitheton ornans Aurorae est et apud Ovidium et apud Vergilium (velut Aen. VII 26 *Aurora in roseis fulgebat lutea bigis*). Hoc quoque fragmentum genuinum esse probabile est; utrum vero recte Pacuvii nomen in fronte gerat isque fabulam Thyestis composuerit an id Enniano Thyesti inserendum sit an in titulo error lateat, aliis subsidiis destituti disceptare non possumus.

Tempus est Fulgentio relicto ad Accium properare. Solitarius locus est v. 34/5:

Pectore incohatum fulmen flammam ostentabat Iovis.

Ribbeck, cum in Coroll. p. L haec adnotat: „Nolui sacrorum verbum '*incohatum*' turbare. Nam ut Aeneas apud Verg. Aen. VI 252 *nocturnas incohat aras,* h. e. exstruit atque incendit, sic fulmen quasi focum in pectore impositum flammam excitare excitatamque ostendere intellego", nimium pondus loco Vergiliano adsignare mihi videtur. Ita interpretandum esse nego; nam narrationi nuntii cuiusdam tam tumida dictio non conveniret, immo *incohare* synonymum infigendi olim fuisse suspicor. Quam ad notionem ducimur sive eius originem, ut Thurneysen[1] fecit, a *coho*, i. e. foramine in medio iugo, in quod temo inseritur (cf. Varronem de l. L. V 135, Paulum ex Fest. 39 M., 28 Th.), repetimus sive cum Planta[2] ad Oscum *kahad* (in titulo Osco apud eundem II 128, 6, 6, 8), quod *capiat* valet, trahimus. Ad Plantam si nos applicamus, *incohare* eodem modo ad solam significationem ordiendi postea redactum est atque *incipere* et Accius loco, de quo agitur, vetustiorem eamque latiorem (= pectore conceptum) retinuisse putandus est; Thurneysenum si sequimur, id quod equidem praefero, eandem translationem habemus, qua Euripides (Herc. fur. 179) dixit: *Γίγασι πλευροῖς πτήν' ἐναρμόσας βέλη* vel (Phoeniss. 1412/3) *δι' ὀμφαλοῦ | καθῆκεν ἔγχος σφονδύλοις τ' ἐνήρμοσεν.*

Dedicare in A 78 *At vereor, cum te esse Alcimeonis fratrem factis dedicat* significat 'declarare', velut apud Lucr. I 422 *corpus enim per se communis dedicat esse | sensus* (cf. 367) et III 208 *haec quoque res etiam naturam dedicat eius;* praeterea apud Vitruv. I 7, 1.

Mactare sollemnem notionem honorandi habet A fg. 10 B.: *patera Nestorem mactavit aurea,* immolandi P 289: *coniugem macto inferis.* Simpliciter 'caedere, necare' valet A 52: *Quod utinam me suis arquitene(n)s telis mactasset dea!,* unde non ita longe distat A 126 *qui aut*

---

[1] 'Kuhns Zeitschr.' XXVIII 156.

[2] 'Grammatik der oskisch-umbrischen Dialekte' I 283/4.

illorum copias | *Fundam in campo aut navis uram aut castra mactabo in mare*, ubi insolito usu viri docti ad emendationem provocati sunt. Madvigius quidem (*Adv. crit.* II 663) *castra iactabo in mare* temptavit idque L. Mueller, quo magis ad libros se applicaret, mutavit in *castram iactabo in mare* coll. A pr. 16; at *castra* quin apud Accium generis feminini fuerint, dubium esse supra exposui. Tamen Muelleri sententiam Hey[1] ut unice veram collaudat. Quis vero coniecturam quamvis speciosam tulerit, si, quae tradita sunt, explicari possunt? *Mactare* pervetustum vocabulum esse, quod mature varie usurpabatur, Hey[2] egregie illustravit, unum tamen omittens translate id non solum addito ablativo *malo, damno, infortunio, cruciatu,* al. adhibitum esse, verum etiam absolute dictum valere 'perdere, delere', velut Rud. 96 *Si sapiam, hoc, quod me mactat, concinnem lutum.* Quae significatio satis bene quadrat ad Accii locum[3], quem converto 'das Lager vertilgen in die See hinein'. Neque structura *mactabo in mare* reicienda est, cf. Verg. Aen. XII 214 *in flammam iugulant pecudes;* praeterea apud Graecos frequens est talis locutio, ut apud poetas cf. Hom. *λ* 35/6 *μῆλα λαβὼν ἀπεδειροτόμησα* | *ἐς βόθρον,* Aeschyl. Sept. 43 *ταυροσφαγοῦντες ἐς μελανδετὸν σάκος,* Eurip. Cycl. 398 *ἔσφαζ' ἑταίρων . . . τὸν μὲν λέβητος εἰς κύτος,* Phoen. 1009 sq. *ἀλλ' εἶμι καὶ στὰς ἐξ ἐπάλξεων ἄκρων,* | *σφάξας ἐμαυτὸν σηκὸν ἐς μελαμβαθῆ* | *δράκοντος . . . ἐλευθερώσω γαῖαν,* ita apud Herodotum (III 11, IV 62, V 5, VII 113, VIII 127) et Xenophontem (An. II 2, 9, IV 3, 17).

Singulari deinde notione verbum *adulandi*, quod primitus de canibus blande ad homines se applicantibus dicitur, instructum est A v. 390 *sublime avolans* | *Pinnata cauda nostrum adulat sanguinem,* ubi valet 'caudae motu sanguinem abstergere, ut vulnus consanescat'. Verba Aeschylea a poeta hoc modo expressa esse ex Ciceronis Tusc. II 24 apparet, ubi is eodem versiculo tamquam suo utitur, sed insolentia dictionis satis demonstratur eum in convertendo nonnulla ab Accio mutuatum esse.

Paulo progressi in v. 403—406:

Sicut lascivi atque alacres rostris perfremunt
Delphini, item alto mulcta Silvani melo
Consimilem ad auris cantum et auditum refert

commorari liceat. *Rostris perfremunt* proprie dictum hic significat: 'mare persulcantes fremitum excitant'; proxima verba *item alto mulcta* non in codicibus exstant, sed Ribbeck ea pro Ciceronis *item alia multa*

[1] 'Arch. f. lat. Lex.' IX 217 in adn.

[2] l. l. XIII 223/4.

[3] Nonius explicatione *mactare, praecipitare* ex versu videlicet ducta non male sententiam expressit.

scripsit collato Ennii versu (Ann. 225 V.²) *mulserat huc navem compulsam fluctibus pontus* ita interpretatus (Coroll. p. LVIII): *fluctibus, dum procedit, leniter tacta atque impulsa.* Quae ratio mihi claudicare videtur. Primum enim notio mulcendi nimis extenditur neque id Enniano exemplo excusatur, ubi *compulsam fluctibus* adiectum est; deinde comparatio non apte expressa esset. Nam delphinus et navis hactenus comparari possunt, quod et ille et haec rostro viam sibi per aquas facit; ut vero Ribbeck verba constituit, rostris delphinorum altum respondet. Atque eo libentius veterem opinionem, qua *item alia multa* Ciceronis ipsius verba habebantur, retinebimus, quod eam nuper Otto Plasberg in *Vindiciis Tullianis*[1] felicissime defendit.

Denique valde suspectum est verbum *frigendi,* de quo Nonius p. 308, 9 haec proponit: *'frigit' correpta prima syllaba significat 'erigit'* duo exempla ex Accii Meleagro sumpta subiungens: A 443 *frigit saetas rubore ex oculis fulgens flammeo* et A 461 *frigit fricantem corpus saxum* (cod. *acuum*) *occulte abstruso in flumine.* Buecheler quondam hoc verbum mero Nonii errori tribuit et Ribbeck ipse fatetur (Coroll. p. LIX): 'vix me continui, quin subscriberem'. Nihilo minus se emendationem (v. 443) *erigit* probare posse negat propter Graecarum locutionum φρίσσειν τρίχας, χαίτην similitudinem, *quae ab audaciore poeta transferri fortasse in Latinos versus posset, ita ut 'frigere' illud tam intransitiva quam transitiva vi modo horrere vel excitari, modo excitare horrore vel horrentem facere significaret, ab illo autem frigendi verbo, quod a frigore ductum est, et primae syllabae prosodia et flexionis diversitate discerneretur.* Sed quoniam nullo alio exemplo tanta licentia probatur, potius librarium lapsum calami commisisse (F pro E) suspicor, praesertim cum altero loco v. 461 omnes hae artes collabefactentur. 'Saxum corpus fricantem horrentem facit' vix quisquam accipiet, nisi forte de loco desperaverit; *erigit,* quod Ribbeck antea temptavit, non melius est; *frigit fricatque corpus atrum occulte abstruso in flumine,* ut vir doctus apud Vossium nodum solvit, obscurum. Quaeritur, quid sit *frigit.* L. Mueller huius viri docti lectione recepta in adnotatione editionis Nonianae scribit: *de apro interfecto agi apparet.* Qui id accipiendum sit, non adsequor. An Mueller Meleagrum vel alium quem corpus interfecti apri fricantem facit? Tum *occulte abstruso in flumine* minime quadrat. Ad aprum spectare versum non nego, at non de interfecto, sed de vivo agitur! Is in remotissima regione occulte in fluminis harundinetis *corpus fricat* (cf. Verg. Georg. III 255/6: *Sabellicus . . . sus . . fricat arbore*

[1] 'Festschrift Johannes Vahlen zum 70. Geburtstag gewidmet von seinen Schülern' 1900, p. 221 sqq.

costas), unde a venatoribus excitatur. Fusius apri lustrum Ovidius describit Metam. VIII 334—337:

Concava vallis erat, quo se demittere rivi
adsuerunt pluvialis aquae; tenet ima lacunae
lenta salix ulvaeque leves iuncique palustres
viminaque et longa parvae sub harundine cannae:
hinc aper excitus . .

Reliquum est, ut *frigit* corrigamus, licet allitteratione defendi videatur. Quam ex parte turbans versum ita restituere audeo:

fligit fricantem corpus ⟨s⟩aevum[1] *occulte abstruso in flumine.*

Subiectum esse potest Atalanta, quam apri iram excitasse primam eum vulnerantem scimus. *Fligere* apud Livium Andronicum invenimus (v. 12) et verbum Accianum est (v. 22, 317). Quod si rectum est — et commendatur vel eo, quod omnia proxime ad scripturam traditam accedunt — Nonius solam ob explicationem reprehendendus est; verbum sine dubio iam in eius libris propter similitudinem soni, quae inter *fligit* et *fricantem* intercedit, vitiatum erat. Utroque igitur loco verbum frigendi spurium esse existimamus. Contra apud Afranium v. 247 *neptis porro de lecto frigit* recte se habet, cum verbum primarium sit, unde *friguttire* derivatum est. Altius autem de eo inquirere non nostra provincia videtur esse.

Longius digressi sumus, sed opinor fuit tanti; nunc formas tractare aggrediamur. Ut in substantivis et adiectivis, ita in verbis priscis scriptores ubertate quadam formarum delectabantur, quam posterior aetas studiis grammaticis imbuta coercuit. Multo plura igitur quam in lingua adulta modo huic, modo illi coniugationi admiscentur. Cuius rei exempla sunt haec: P 223 (colles resonantes) *bount* = boant, III. coniugationem hic fortasse praetulit, quod ita strepitus melius onomatopoetice, ut aiunt, depingitur; P 416, A 450, 483 *fervit,* A 2 *fervat,* 631 *fervĕre* (Plaut. ubique, Terent. 'sat raro' formas III. coni. adhibet)[2]; P 10 *frendĕre,* P 11 *frendo,* A 478 *frendas*; P 229, A 251 *fulgĕre*; A 489 *iuve* = iuva (Mueller

[1] Ita dubitanter propono conferens Verg. Georg. III 248, Apul. Met. VIII 4. Sine dubio Ribbeckii *atrum* magis recedit a tradita scriptura *acuum.* Fortasse autem vel *corpus acuum* poetae concedendum est ('Nadel-, Stachelleib'); nam substantivum *acus* de saetis acutis et pungentibus non nimis insolenter dictum videtur; cf. ἀκάνθας, quas Graeci ἀκανθίοιι ('Stachelschwein') et erinaceo tribuunt. De variis rebus et instrumentis, quae *acus* nominantur, v. Thesaur. ling. Lat. s. v. Genetivus explicandus est ut apud Ovid. Met. XIV 64 *corpus quaerens femorum crurumque pedumque* (transl. Iustin. praef.: *veluti florum corpusculum*); similiter Graeci de parte corporis σῶμα non raro genetivo addito adhibent, velut Arist. Hist. animal. II 17, III 4.

[2] Engelbrecht, *Stud. Terent.* p. 44.

iuben) non multum auctoritatis habet, nam in lemmate non exstat, analogia lavandi autem infirmum adminiculum est. An Ribbeck versum mendosum A 108 *adiuvere dubitare* scribens non sanaverit dubito. At certum A 420 *lavere*, A 578 *lavit* (in fine senarii); P 217 *poti* = potiri (Priscianum fugit; docet enim GL. II 503, 2 *infinitum tamen secundum quartam semper invenitur*), A 590 *poteretur*[1]; P 214 *sonunt*, A 225, 470 *sonere*, A 570 *sonit*, P 114, A pr. 2 *resonit*, A 30 *resonunt*; A 285, 319 *optui*, 614 *intui*, P 6 *contuit* (ex coniect.; sed A pr. 26 *contueri*, A 538 *tueri*). Contra Ribbeckium male Palmerio duce A pr. 39 scripsisse *qui recte consulat, consul cluat* (libri: *consulciat*) Solmsen[2] vidit. In prisca enim Latinitate semper *clueo* usurpatur (P 194 *cluentur*, A 533 *cluet*), *cluo* Senecae demum temporibus recipiebatur. — Deinde imperfectum et futurum IV. coniugationis propter adfinitatem, qua cum I. et II. consociata sunt, secundum has interdum formabantur. Pertinent huc: A 630 *mollibat* (addi potest A 389 *aibant*); A 37 *scibam*, P 66, 281, A 490 *expedibo*, A 95 *ordibor*, A 74 *scibo*. Metri causa formae usitatae in exitu versus ponuntur: A 74 *audies*, 153 *audiet*.

Pariter atque coniugationes **genera** saepe fluctuabant. In nonnullis notione certa via praescripta erat, velut A 513 *et te ut triplici laetarem bono*, in aliis ad sententiam nihil rettulit, utra forma eligeretur; itaque postea aliquot deponentia facta sunt, quae antiquitas activa esse maluit, velut A 50 *adsentio*, A 476 *adsensit*; P 210 *altercas*; P 96, A 407 *aucupo*, A 165 *aucupant*; P 78 *augurat*, A 87 *augurem*, A 497 *auguro*; A 557 *contempla*; P 6 *contuit* (ex Vossii coniect.: *contulit* codd.); A 72 *cunctant*; P 166 *dignarent*, A 447 *dignari*; A 282 *largi* (imperat.); A 195 *miserarent*; P 181 *moraret* (A 173 *morari*); A 446 *muneravit*; P 101 *opino*; A 265 *partissent*; A 267 *pigrasse*, A 294 *pigrem*; P 79, A 164 *populavit*; P 71, 203 *rimarem*; P 298 *tuta* (A 168 *tutetur*); P 225, 302 *vagat*, A 236, 409, 441 *vagant* (*-ent*), A 643 *evagat*. — E contrario invenimus: P 98, 157 *adiutamini* (*-tatur*); P 194 *cluentur*; P 154, A 330 *fatiscar*. Nonius *certatur* quoque pro *certat* dictum existimavit P 25 *An quis est, qui te esse dignum, quicum certetur, putet?*, sed potius impersonaliter accipiendum esse recte Neue III³ 30 adnotat.

His absolutis **reconditiores** quasdam **formas** enumeremus. Pervetusta sunt praesentia omissa nasali infixa, quae vocatur: P pr. 4 *nivit*, P 344 *tagit*; nam praeter *pacunt*, quod Quintil. Inst. or. I 6, 11 ex legg. XII tabularum adfert, evanuerunt. Ab eiusmodi forma ductum esse videtur Accianum *fragescere* (26, 338; = sensim frangi). Incertae originis

---

[1] Codd.: *potiretur*, cui metrum obstat.

[2] 'Stud. zur lat. Lautgesch.' p. 132.

est *danunt* (P 207), ad cuius exemplum complura verba terminationem -*nunt* adsumpserunt (Sommer l. l. p. 527). Optativum *duis* praebet Pac. v. 219. — Fortasse cum Muellero P 255 *bitite*[1] retinendum est (Ribb. *baetite*); etenim saepe in verbis, quorum composita frequentiora erant quam simplex, attenuata illorum vocalis iustam huius superavit[2]. — Porro de infinitivis in -*ier* exeuntibus videamus. Quos poetas scaenicos in fine frequenter, medio in versu perraro admisisse notum est. Id metrica ratione, non eo, quod clausula versuum receptaculum et refugium esset formarum, quae ab usu cotidiani sermonis iam intermissae erant, factum esse, Hauler in Phorm. praefatione p. 63 adn. bene monuit. Inde efficitur, ut soli fere infinitivi, quorum paenultima longa est, pleniore terminatione exornentur (Neue III³ 226; Pl. Men. 1006 *deripier*, Poen. 742 *egredier* medio in versu exstant). Habes igitur in ultimo pede: P 201 *direxarier*, 366 *enicarier*, 151 *interpretarier*, 288 *opitularier*; A pr. 23 *conitier*, 190 *obliscier*, 647 *utier*, 395 *volvier*; at in eadem sede: P 128 *confici*, 327 *ingredi*, 222 *loqui*, 217 *poti*, A 317 *contegi*, A 37, 474, pr. 24 *dari*, 184 *egredi*, pr. 21 *elegi*, 285, 319 *obtui*, 396 *rapi*. Intra versum semel legitur (A pr. 28) *linquier*; itaque coniectura *capier* P 410 probari potest. Eidem regulae obnoxium est *siem* et *sim*. Ultimo loco plena forma exstat P 12, 17, A 19, 310; imminuta ceteris P 35, 62, A 114, 280, 305, 342. Neque vero, si quo loco libris consentientibus contrarium evenit, hae formae furca expellendae sunt, velut G. Hermann clausulam P 369 . . *instabilisque sit* non recte in *instabilis siet* mutavit. Deinde, cum utraque alterius personae praesentis passivi forma apud Pacuvium inveniatur: 184 *amolire* et 379 *ordiris*, eum potius Plauti usum, qui quidem plerumque terminationem -*re* adhibuit, neque tamen -*ris* fugit, secutum esse arbitror, quam Terentii, apud quem -*re* solum regnat (praeter Hec. 317, Neue III³ 202 seqq.).

Aoristi vestigia manserunt in coniunctivis P 116 *fuat*, 165 *tagam*, 227 *attigam*, A 102 *tulat* (Sommer l. l. p. 561). Ad idem tempus -*s* ope formatum Sommer (p. 621) coniunctivum *moneris*, -*int*, qui Pacuvii[3] proprius est (v. 30, 112), sagaciter revocat. Sed non plane solitaria forma est; eodem modo Ennii *adiŭvero* (Ann. 335 V.²), Plauti *adiŭverit* (Rud. 305) explicandum est. — Hic coniunctivi quoque (futuri II. notione instructi) et optativi aoristi in -*so* (-*sso*) et -*sim* (-*ssim*) terminati inserendi sunt. Occurrunt nobis hi: P 325 *accepso*, A 147 *ausis*, P 112 *averruncassint*, P 297 *axim*, A 454 *capsit*, P 123 *faxis*, P 424, A 556

[1] Libri levi errore *bibite* exhibent.

[2] Exempla praebet Osthoff, 'Morphologische Untersuchungen' IV 2, adn. 3.

[3] Lucilius 653 (Marx., 541 L., XXVI 35 M.) eundem versum per ludibrium adhibuisse videtur.

faxit, P 123 *turpassis*. Itidem natum esse *sirim* (P 200 *sireis*) Solmsen (l. l. p. 179) perspexit. — Miram adsimulationem in tali forma sibi indulsit Accius v. 293:

Qui, nisi genitorem ullo, nullum meis dat finem miseriis,

quem Nonius sub lemmate *ullo pro ultus fuero* adfert. Ex **ulc-so* (Ennius quoque in Trag. 134 Ribb., 147 V.[2] active dixit *ulciscerem*) solum oriri potuit *ulso*, ut ex *mulc-si mulsi*, idque Vossius restituit. Nihilo minus poetam inauditam formam ausum esse crediderim, ut 'sono verba diversa concinerent'[1]. Praeterea ut in hanc legem grammaticam ei, ut res fert, ignotam peccaret, exemplo verbi vellendi induci potuit, quod in perfecto et *velli* et *vulsi* facit.

A formis velut *averruncassim* comicos vel infinitivos derivasse notum est; ex tragicis solus Pacuvius semel *averruncassere* (v. 236) ausus est: videlicet sublimitati tragoediae tales infinitivi non conveniebant. Num huic aoristo aggregandum sit *essis* A pr. 16 (*optume essis meritus a nobis*), incertum est. Sententiae neque coniunctivus neque futurum satisfacit, indicativus praesentis desideratur ob eamque causam Bothii *escis* repudiandum est; nam incohativum *esco* futurum aequat, v. Festum p. 302 (M., 434 Th.) '*superescit*' *significat* '*supererit*' (A 266) neque forma *adessint* CIL. I 198, 63 gravis testis est; errore enim fabrili pro *adessent* exarari potuit (Lindsay p. 536). Simplicem emendationem *es sic* Buecheleri acumen praestitit. — Huc deferendum est eodem modo formatum *adpetissis* A 160/1: *Cur vetera tam ex alto adpetissis discidia, Agamemno?*

Ex perfectis adferenda sunt: P 218 *pegi*, A fg. 8 B. *sciciderat*, P 172 *tetinerim*, P 226 *-isse*, A 39 *tetinit*, A 116 *tetulisti*. Perf. *parsi*, quod Plautus solum novit, iam usitato cessit (A 360 *pepercerit*). Singularis forma *agnota* (cf. *agnoturum* Sall. Hist. II fg. 61 Maur.) legitur P 384:

In turba Oresti cognita, agnota est soror.

Vides metri causa licentiam sumptam esse. Participium *ostentus* exstat: P 238, A 253, pr. 34. — Praeterea commemorandum est participium futuri A 313 *paeniturus*, quod excepto Sallustii fragmento inc. 35 M. non occurrit (Neue III[3] 657).

Imperativum *dice* Ribbeck ex coniectura in A pr. 12 introduxit (A pr. 3 *obduc*).

Formae per haplologiam, quam nisi post *s, ss, x, d* non usu venire constat (v. Neue III[3] 505), breviatae sunt hae: P 329 *extinxti* (ex coniectura), A 205 *inlexe*, A 115 *obsesse* (libri *obesse*), P 321 *occisti*. — De perfectis 'contractis', si denique quaerimus, Pacuvius Acciusque a Terentio stant, qui breves formas adamat, plenas in finem versus relegat,

---

[1] Buecheler, Mus. Rhen. XXVII 477.

ubi propter numeros tolerantur, cum apud Plautum aequo iure fruantur[1]. Praebent autem haec: A 24 *adcelerasse,* P 356 *adplicasti,* A 267 *deproperasse,* A pr. 15 *devoro* (= devovero), A 360 *dubitarit,* P 383 *exanimasti,* A 61 *excitasti,* A 610 *excitarit,* P 329 *lacerasti,* A 52 *mactasset,* P 239 *nuncupasti,* P 329 *orbasti,* A 17 *peccasse,* A 267 *pigrasse,* P 403 *procreasse,* P 40 *servasse,* A 365 *sistis* (= sivistis), at A pr. 40 *stabiliverat* in clausula.

Iam hos rivulos claudamus et, si quid in altero artis grammaticae campo pro virili parte eruere possimus, conemur.

IV. Syntaxis.

Pacuvium Acciumque, quos in vocabulis fingendis et eligendis, in declinatione et flexura non semper tritam et vulgarem viam tenuisse, immo remotiorem et interdum asperiorem inisse vidimus, in syntaxi quoque nondum cognitis vel etiam spretis sermonis exculti legibus liberiore ratione usos esse sumere licebit. Si vero iam in illa parte lacera et dubia fragmentorum condicione magnopere impediti sumus, in hac multo magis istis angustiis premimur; attamen unum alterumve granum colligere posse speramus. Atque ut declarem, quem ambitum huius partis animo mihi delineaverim, non unumquemque locum sub aliquo titulo proferam, velut omnes genetivos subiectivos et obiectivos enumerare supervacanea opera mihi visa est, cum talia diligenter collecta Holtze suppeditet, sed eos eligam, unde aliquid ad stilum et artem utriusque poetae melius cognoscendum redundet.

Materiam autem ita disponam, ut primum nominum et verborum, deinde enuntiatorum structurae percurrantur. Incipiam igitur tractare

A. Nominum iuncturas

atque acturus sum

1. De adiectivis et participiis, quae substantivi vice funguntur, et de attributis.

Praeter tritissima, qualia sunt: P 94, 332, A 392 *altum* (= mare), P 15, 339, A 47, 48, 134, 414 *dicta,* A 12, 48, 78 *facta;* A 214 *boni,* A 6 *fortes, indocti,* A 314 *probi,* adferenda sunt: P 159 *tortum* (= tormentum), A 202 *conata,* P 309 *flexa, falsa,* P 153 *promerita,* A 494 *agrestes, cornuti* (= boves), A 424 *mortales,* P 2 *quadrupes* (de testudine

[1] Engelbrecht, 'Wiener Studien' VI 219.

eaque de causa gen. fem.), A 315, 381 *quadrupedes*, A 603 *sonipedes*. Audaciora sunt P 295 *aeternum, humanum sator*, P 308 *o . . et dubium et prosperum copem diem*, A 430 *Reicis abs te religionem: scrupeam imponas tibi?*, A 484 *laterum texta*, A 511 *ore obscena dicti segregent* (primum exemplum, ubi ex neutro plurali talis genetivus pendet, id quod inde a Lucretio et Sallustio increbruit, nisi cum Alberto Langio *obscena dictu* legere malueris). Singularem adiectivorum imprimis praepositione adiecta substantivi vice fungi notum est. Id evenit P 93 *de integro*, 185 *ex occulto*, A 160 *vetera tam ex alto* (= antiquo) *adpetissis discidia*, 402 *molem ex profundo erigit*, 407 *ex tuto prospectum aucupo*, 411 *ex immani victum ad mansuetum applicans*.

Ex attributis hae locutiones praepositionales, quae participii adminiculo carent, adferendae sunt: P 61 *Habeo ego istam qui distinguam inter vos geminitudinem*, A 12 *mea facta in acie oblita*; huc non pertinet A pr. 9 *sed saepe ignavavit fortem in spe exspectatio*.

Cum nominativus praeter A 240/2 *O Dionyse . . Semela genitus*, ubi vocativi locum tenet, nihil memorabile praebeat, statim exponam

2. De casuum obliquorum usu.

a) De accusativo.

In verbis transitive usurpatis insolitam dativi constructionem Pac. admisit in v. 407 *Nam si quae eventura sunt, provideant, aequiperent Iovi*, cuius licentiae alterum testimonium Georges in lexico Ennianum *concordibus aequiperare* adfert, quod apud Priscianum GL. III p. 3, 7 legitur (Ann. 132 V.[2]), at libri duobus exceptis recte *cum concordibus* praebent. Plura dativi exempla ex Apul. Plat. 1, 2 et posteriorum scriptis allata inveniuntur in Thes. ling. Lat. I 1012, 39 sqq. Absolute vi reflexiva idem verbum adhibuit Pac. in v. 153 *Ut ista* (*si ita* codd.) *sunt promerita vestra, aequiperare ut queam vereor* (cf. infra p. 178). Accius in his nihil novavit; nam in v. 1 *Qua re alia ex crimine inimicorum effugere possis, delica* praepositione opus est, ut indicetur illum, de quo agitur, iam crimine teneri. In eo autem a consuetudine recessit, quod in v. 304 *Age age amolire, amitte, cave vestem attigas* absolute *amolire* posuit. Quia Pacuvius (16, 184), Plautus, Terentius semper accusativum adiungunt, versus suspectus habitus est a Ribbeckio, qui *aufer te* (Coroll. p. LV) proposuit, etsi ipse vidit Ter. Ad. 937 simillime *insanis; aufer* omisso *te* scripsisse. Omni coniectura abstinendum esse apparet, si reputaverimus summum angorem et metum Eriphylae haec exclamantis optime imperativis nudis coacervatis depingi.

Antiquitus deponentia, quae postea in ablativi provinciam cesserunt,

ex parte transitiva fuisse notum est. Vetus hic status servatur: P 129 *officium fungar vulgi*; P 56, 289 *regnum potitur*, P 217 *sceptrum poti*, A 590 *sceptrum poteretur*, A 40 *potiuntur plagas;* genetivus semel invenitur P 205 *potiuntur Phrugum*, ablativus, quem Plautus iam hic illic recepit[1], nusquam. Praeterea A 189 *facinus oculi vescuntur*, A 218 *dapem vescatur*, at P 22 *vescatur armis*, A 145 *armis . . vesci*, P 108 *arte hac vescimur*, A 591 *patriis vesci praemiis*. Semel *fruor* occurrit cum ablativo A 296 *fruimur anima;* ut apud Plautum *utor* (praeter gerundivum et pronomina) cum ablativo coniungitur: P 217 *usi honore*, A 5 *ea me uti volo*, A 647 *more multarum utier*.

Iam progrediamur ad verba, quae per compositionem ex intransitivis transitiva facta sunt. Pro locutione *auris accidit*, quam Plaut. Stich. 88 adhibuit, Accius 449 urbanum *ad aures accidit* praebet; pariter P 34 *nilne ad te de iudicio armum accidit?*, at translate A pr. 30 *ea si cui in somno accidunt*. Usitatam praeterea dictionem ostendunt: A 77 *tibi . . est adeundum ad virum*, A 33 *ad saxa adlidere*, A 342 *apud ipsum adstas*, P 377 *ad manticulandum . . aggreditur*, P 327 *Salaminem ingredi*, P 1 *loca horrida initas*, P 50 *viam quam insistam*, A 192 *invadam in manus*, A 597 *obit . . moenia*, A 687 *mystica . . vada praetervecti*, minus tritam: A 218 *accumbat mensam*, A 232 *quod templum adeam?*, P 311 *templa . . adgreditur*, A 199 *adgreditur me*, A 506 *quemcumque institeram grummum*, P 48 *praegradat Parthenopaeum*.

Frequens, ut apud tragicos consentaneum, accusativus exclamationis est: P 134 *me miseram*, P 264, A 346 *heu me miserum*, P 308 *o multimodis varium . . diem*, A 80 *O dirumque hostificumque diem, o | Vim torvam aspecti atque horribilem!*, A 340 *pro di immortales! | Speciem humanam invisitatam egregiam, indignam clade et squalitudine*[2], A 640 *suavem linguae sonitum!* Cum hoc accusativo *ecce* quoque coniunctum — id quod Cicero aspernatus est — invenitur: P 238 *eccum . . senem*, A 69 *eccos segnis*.

Accusativus interni, qui vocatur, obiecti continetur his locis: P 113/4 *hymenaeum fremunt aequales*, A 288 *Argivos fremere bellum . . vides;* P 341 *illinc si usquam probitam gradum*, A 123 *cursum huc rapit*, 323 *acervos . . in amni corpore expleri hostico*, A 157 *vereor plus quam fas est captivam hiscere*, quam audaciorem structuram imitatus Propertius III 3, 3:

Reges, Alba, tuos et regum facta tuorum,
Tantum operis, nervis hiscere posse meis . .

---

[1] Langen, 'Arch. f. lat. Lex.' III 329.

[2] Post *humanam* nequaquam verbum intercidisse, ut Ribbeck suspicatur, Vahlen in indice lect. a. 1902/3 p. 10 ostendit.

scribere non dubitavit; A 571 *magna sonantibus | excita saxis echo.* — Figuram etymologicam exhibet A 347/8 *discidia amantem scindere turbat vulgum,* sed magis poesis Ribbeckiana est quam Acciana: libri graviter foedati habent *diffidam antem ne cidere.* Melius, opinor, Ribbeck tam desperatis locis contraria ratione inita tristia frustula, ut in codicibus leguntur, in textu posuisset, at supplementa sua quamvis arguta in adnotatione subiunxisset.

Verbis movendi additus est accusativus secundum communem usum: P 121 *Delphos venum pecus egi,* 218 *accessi Aeaeam,* 249 *Spartam reportare,* A 283 *Argos referam,* 370 *Salaminem aveham,* pr. 41 *nostram devenit domum*; liberius: P 252 *Aetnam montem advenio*[1] et A 599 *iussit proficisci exsilium quovis gentium,* praeter Gellianum (II 29) *fac amicos eas et roges,* quod recte Landgraf[2] Ennio vindicavit, antiquissimum exemplum, quo appellativi accusativus hunc in modum ponitur. Per errorem Landgraf (ibid.) huic loco fidem abrogavit, cum scribit: 'A 599 . . hat keine volle Gültigkeit, da hier L. Müller Non. 185, 6 mit *M* liest *iussit proficisci quoquo vis gentum exulem*'. Fugit virum doctissimum in Muelleri editione Noniana *M* non esse notam codicis cuiusdam, immo litteram, qua coniecturas ab ipso excogitatas significat. Libri raro apud Nonium consensu versum ita praebent, ut Ribbeck edidit. Atque cum similes locutiones *exsequias, suppetias, infitias ire* priscae originis sint, Mueller lectionem traditam calidius quam callidius mutavisse putandus est. — Hic mentio fiat accusativi, qui lingua nondum adulta substantivis aggregatur, proinde ac si verbum, unde derivata sunt, positum esset. Latius haec licentia apud Plautum patet[3], tragici tantummodo *domum itionem* compositi instar usurpant: P 173 *domumitionem dedit,* A 173 *ab domuitione arcere,* inc. inc. fr. 26 *domum itionem . . parant,* 27 *domum itionis cupidi.*

Spatium temporis, per quod actio quaedam fit, accusativo expressum est: P 396 *postquam calamitas complures annos arvas calvitur* et, si recte interpretor, P 10 *frendere noctes, misera quas perpessa sum.* Qua in re mecum lexica pugnant, quae una voce explicant 'etwas knirschend beklagen', et Ribbeck[4]. At Antiopam loquentem facere se deplorare noctes, quas perpessa sit, non placet; cruciatus, quibus a Dirce, crudelissima Lyci uxore, vexabatur, filiis eam enarrare magis convenire videtur. Sollerter, sed non recte L. Mueller (*De Pac. fab.*

---

[1] A 602 *Qui ubi ad Dircaeum fontem adveniunt* Ribbeckius pro codicum corruptela *(quin id circaeo fonte)* periclitatus est, haud scio an minus feliciter.

[2] 'Der Akk. der Richtung' 'Arch. f. lat. Lex.' X 395.

[3] Landgraf l. l. p. 400.

[4] 'Röm. Tragödie' p. 293.

p. 15) emendavit: *frendere Nyctes. Misera, quae perpessa sum!* Mea quidem sententia hoc fragmentum artissime cohaeret cum antecedente (9) *perdita inluvie atque insomnia* et cum subsequente (11) *fruges frendo solidas saxi robore*, inter quae pauci admodum versus intererant. Videamus, quid inde lucremur. Cum vox *insomnia* spectet ad illud *noctes perpeti*, concludere licebit Dircen immani odio exagitatam Antiopam noctu quieti se dare non passam esse, sed laboribus nocturnis impositis custodiam quam gravissimam fecisse. Quinam illi labores fuerint, ex tertio fragmento comperimus: molas trusatiles circumagere cogebatur. Superest, ut attributum *solidas* examinemus, quod Ribbeck ex codicum scriptura *solas* elicuit sagaciter adnotatiuncula comparata, quae est in Etymol. Magno p. 60: *ὅτι τὴν Ἀντιόπην ὁ Νυκτεὺς βασιλεὺς Θηβῶν, θυγατέρα αὐτοῦ οὖσαν, ἐποίησε χαλκᾶς ἀλήθειν κριθάς.* Quod subsidium si perpendimus, levius evinci opinor. Primum discrepant verba ab Hygino, qui argumentum Euripideae fabulae, ad quam Pacuvium se applicavisse Cicero de Fin. I 4 testatur, memoriae prodidit (c. 8). Deinde in scholiis ad Odyss. XVIII 85 et in Apoll. Rhod. Argonaut. IV 1092—95 servatis facinus illud de Echeto, saevissimo Epiri rege, narratur. Neque nihili faciam Propertium, licet vestigia tragoediae non anxie presserit, qui contumelias Antiopae illatas hoc modo describit III 15, 13:

Ah quotiens pulchros ussit regina capillos
Molliaque immites fixit in ora manus!
Ah quotiens famulam pensis oneravit iniquis
Et caput in dura ponere iussit humo!

Apparet Antiopae graves domesticos labores ancillarum, prout opus erat sive in lanificio sive in pistrina, obeundos fuisse. Quare de solidis, i. e. aheneis frugibus cogitandum esse Ribbeckio non concedam. Praestat cum L. Muellero *solido saxi robore* legere; *sola*, quod Welcker, vel *solo*, quod Ribbeck olim coniecerat, facilior emendatio est, sed ad sententiam minus idonea. Atque casu quodam versus Accii servatus est, quo explicationem meam fulciri iudico. In Troadibus enim (v. 478) mulier quaedam alteram interrogat:

Nocturnan saxo fruges frendas torridas?

Vides nocturnum laborem in pistrino inter durae servitutis mala habitum esse. Quandoquidem coniecturis vela dedimus, ad eam audaciam progredior, ut inserto *cum* explicativo duo Pacuvii fragmenta (10 et 11) hunc in modum contexam:

Frendere noctes, misera quas perpessa sum,
Cum[1] *fruges frendo solido saxi robore.*

---

[1] Ribbeck addito *sic* versum explere voluit.

En lusus verborum, quem a Pacuvio in deliciis habitum esse infra videbimus. Alterum *frendere* de effervescente Antiopae ira, quam ut captiva comprimit, dictum est, alterum onomatopoetice crepitum frugum significans valet 'molere'.

De accusativo determinationis brevis esse possum. Unicum exemplum A 279 *linguam praepedior* non in libris est, sed Ribbeck finxit. Vanum esse ex conspectu, quem Landgraf[1] paravit, elucet. Ab Ennio quidem (Ann. 311 V.[2]) *perculsi pectora Poeni* commemorantur, formas autem verbi finiti in hac structura Sallustius primus (Hist. III 24) admisit.

b) De dativo.

Praestantiores loci sunt hi: in P 365 *Solatur, auxiliatur hortaturque. me* ad verbum auxiliandi *mihi* ex sequenti *me* subaudiendum est. Similem locum Ciceronianum ad fam. XIII 4, 3 *ut te horter et suadeam* Kühner (in Gramm. Lat. II 230) adfert, sed Wesenberg et CFW. Mueller *te* in *et* corrigunt. A 215 *Id quod multi invideant* accusativus bene Latinus est, contra A 424 *Num quis non mortalis florem liberum invidit meum?* Cicerone iudice (Tusc. III 20) *male Latine videtur*; pergit autem summus ille Latinitatis arbiter: *sed praeclare Accius: ut enim 'videre', sic 'invidere florem' rectius quam 'flori'. Nos consuetudine prohibemur; poeta ius suum tenuit et dixit audacius.* A 354 *Tuam solitatem memorans, formidans tibi,* quae locutio (in lexicis et ab Holtzio omissa) ex analogia timendi orta est v. Plaut. Amph. 1113 *Metuens pueris, mihi formidans,* deinde in acrosticho, quo Aululariae argumentum comprehenditur, exstat v. 6: *auro formidat Euclio.* Trita iunctura *dicto audiens* composito aucta occurrit A 442 *dicto oboediens viri.*

Iam composita dativo vel praepositione instructa colligamus: A 256 *exuvias . . lateri accommodant,* 686 *frena . . ori equorum accomodant;* P 188 *concorditatem hospitio adiunctam* (278 *ad malam aetatem adiungas cruciatum*), A 386 *custodem . . adposuit virgini,* A 147 *Quid est, cur componere ausis mihi te aut me tibi?,* A 90 *senium cum dolore tuo coniungam et comparem,* A 11 *vela ventorum animae immittere,* A 191 *ne in turbam te inplices,* P 178 *cladem importem familiae,* P 14 *nocti ni interveniat,* A 455 *quae vastitudo . . . invasit mihi?,* 427 *hosti me . . offeram,* at antiquam constructionem habes 385 *tela ob moenia offerre imperat.*

Dativus energicus, qui vocatur, maioris ponderis causa positus est *a*) pro genetivo: A 657 *Quinam . . internecioni modus paretur?,* A 22 *Cui manus materno sordet sparsa sanguine* (non recte igitur

---

[1] 'Arch. f. lat. Lex.' X 215.

Landgraf[1] in pronominibus relativis Lucretium hanc structuram primum temptavisse contendit). — β) Pro possessivis: A 109 *Multi iniquo . . animo sibi mala auxere,* A 150 *In quo salutis spes supremas sibi habet summa exerciti,* 187/8 *mihi commovit animum aspecti dignitas.* — γ) Pronomini possessivo additus: P 79 *mihi patriam populavit meam,* A 607 *suo sibi lautum sanguine.*

Finitimus est dativ. 'commodi': P 324 *Teucrum regi sapsa res restibiliet,* 402 *filios sibi procreasse,* A 56 *exanguest corpus mi atque . . putret,* 57 *retracta rursus inferis,* 167 *mi . . antistitam tutetur,* 214 *multae insidiae sunt bonis,* 510 *omnibus faustis augustam adhibeant faventiam,* pr. 6, 36 *haec bene verruncent populo!* — Cum verbis passivis consociatur: P 384 *Oresti cognita, agnota est soror,* A 284 *Ne cui cognoscar noto.* Exordium sumpsit a participiis, quae iam adiectivi munere fungebantur, velut A 314 *probis probatum . . fore.*

Dativus finalis legitur: P 115 *nuptiis hanc dat diem,* A 209 *mihi portento caelestum pater prodigium misit,* 658/9 *quaenam . . ob mortem Myrtili | poenis luendis dabitur satias supplici?.* Adnumerari possunt: A 7 *Tu addis, quod vitio est, demis, quod laudi datur,* 226 *natis sepulcro ipse est parens,* 273 *generi vir fortis loco* (= decori).

Dativus, quem Landgraf[2] finalem-localem nominavit, nobis obviam fit: P 148 *leto dabit,* A 112 *terraest datus,* 491 *mittis leto*; quod Landgraf p. 71 commemorat, *neci dare,* A 347 ex coniectura Iunii legebatur, sed nec Ribbeck nec Buecheler probavit; id aliquo modo significari debuit. Praepositio in auxilium vocata est A pr. 24 *ad casum dari,* quod *casui dari* ambiguum esset.

Ultimus adferendus est dativus adnominalis: A 522 *Achivis classibus ductor, gravis Dardaniis gentibus ultor,* 429 *huic noxae obnoxius,* 502 *adfinis tibi,* 669 *fertur ops esse gentibus,* P pr. 5 *caprigeno generi gradilis gressio,* A 422/3 *vita ulli propria,* A 406 *Silvani melo consimilem . . cantum*[3], P 374 *veri simile.*

c) *De genetivo.*

Cum genetivos subiectivos et obiectivos, ut dixi, missos faciam, cetera paucis absolvi possunt. Notabilis est dictio *finem dare,* cui ut pedestri *finem facere* (A 171 *finem religionum fac*) saepius genetivus quam dativus ad-

---

[1] 'Arch. f. lat. Lex.' VIII 42.

[2] Ibid. p. 69.

[3] Ritschl Opusc. II 581, quia apud Plautum *similis* praeter unum locum minus certum genetivum habet, dativum sublimiori stilo adscribere voluit, praeter *veri simile,* quod in omni genere solum usitatum fuit.

ditur: A 37 *serviti finem dari,* 577 *finis curarum datur,* sed 293 *dat finem miseriis.*

Genetivus explicativus in P 102 *ossuum inhumatum aulam*[1] Ribbeckii coniectura nititur.

Frequens partitivus est: P 62 *is vestrorum uter sit,* 194 *hospitum infidissimi,* 76 *interea loci,* A 599 *quovis gentium;* ex neutro pronominis pendet: P 133 *quidnam autem hoc soniti est?,* 154 *quod quibo boni,* A 155 *quid subiti . . . mali?,* 491 *quod superest socium,* 628 *quid capias consili, vide,* pr. 1 *nil pericli neque tumulti.* Non satis certum exemplum A 511 *obscena dicti* in p. 162 commemoravi.

Genetivum relationis in prisca Latinitate liberius admitti notum est. Documento sunt: P 291 *oneratus frugum et floris,* 308 *et dubium et prosperum copem* (= copiosum) *diem,* 328/9 *indigem liberum,* A 49 *Locrorum . . frugum ubera . . .,* 287 *inpos consili* (Plautus solam locutionem *animi impos* novit, inde usque ad Suetonium et Senecam vocabulum vitatur[2]), at 36 *magnis compotem et multis malis;* 376 *exspes liberum.*

Genetivus qualitatis, quo ablativus apud Plautum crebrior[3] est, omnino deest praeter A 136 *te istius modi esse intellego.*

Ad genetivum verbis adiectum transeuntes partitivum praedicative collocatum invenimus: P 175 *lamentas, fletus facere conpendi licet,* contrariam dictionem Enn. Ann. 14 V.[2] praebet: *neque dispendi facit hilum.*

Genetivus memoriae antiquitus raro usurpabatur neque in nostra materia ullus exstat. *Recordari* ut omnibus temporibus accusativo adiungitur: P 36 et A 346, item *oblivisci* ut semper apud Plautum A 12 *mea facta obliti,* 190 *memet . . obliscier,* 488 *Ulixem obliscar.*

Verba, quae vulgo impersonaliter adhibentur, ex parte varias structuras admittunt, id quod his locis illustratur: P 198 *te mei miseret,* A 94 *miseret lacrimarum, luctuum, orbitudinis,* 621 *huius miseret,* P 354 *miseretur tui,* 391 *ipse eius commiseresceret* (apud Terentium verbum est impersonale), A 195 *haec . . miserarent mala,* 355 *te commiserabam, magis quam miserabar mei.* Hoc loco Ribbeck Iunium secutus *miserebar* recepit, quod aliquid probabilitatis habet, cum Accius, ut modo vidimus, *miserare* secundum communem usum cum accusativo copulaverit et alterum genetivi exemplum demum Silius Ital. XI 379 exhibeat (*ni poenae . . iniquae miseratus . . Iuppiter*); librarius propter antecedens

[1] *Auram* cum codd. Ellis. De dubia scriptura A 461 *corpus acuum* cf. p. 157, dan. 1.

[2] Schmalz, 'Syntax und Stilistik' p. 239 [3].

[3] Cf. Woelfflin., 'Arch. f. lat. Lex. XI 199 sq.

commiserabam facile errare potuit. P 31 *Proloqui non paenitebunt liberi ingrato ex loco*[1]; A 312/3 *neque te neque quemquam arbitror* | *tuae paeniturum laudis* et 491 *Tun quod superest socium mittis leto? an lucti paenitet?*; A 471 *Dolet pudetque Graium me et vero piget,* P 44/5 *Dolet pigetque . . me conatum . . itiner.* Talis structura a Plauto non aliena est, unica vero et inaudita constructio legitur P 143/4 *Quid? quod iam et mihi piget paternum nomen, maternum pudet profari.* Nihilominus Ribbeckio libenter adsentior mordicus eam esse tenendam, praesertim cum (Coroll. p. XLII) glossa quadam in cod. Bernensi servata (n. 224) *pudet mihi: verecundiae est mihi* stabiliatur. Quam non ad barbariam illorum temporum, quibus omnes structurae confundebantur, spectare eo probatur, quod manifesto sumpta est ex eodem fonte, unde Nonius suum habet *pudet . . . verecundiae est, pigere paenitentiae.* Atque locus ipse, ne quid mutemus, mihi clamare videtur. Sententia sine dubio acrior fit, si *mihi pudori est* substituimus, idque poetae obversatum esse existimo; quod vero similis locutio *pigori est* deerat et parallelismum, quem adfectasse chiasmo demonstratur, turbare noluit locutionibus *me pudet* et *mihi pudori est* quodammodo contaminatis *mihi pudet* novavit. Accedit, quod ab eiusdem fere gregis vocabulo *dolet* apud Plautum Terentium, Ciceronem dativus non exclusus est, velut Epid. 147 *mihi dolet, quom ego vapulabo.* — Ex analogia ortus est impersonalis usus *verendi*: P 183 *cuius ⟨me⟩ veretur,* A 76 *si tui veretur te progenitoris.* — In fine addam P 294 *animi horresco;* est quidem locativus, sed Romanis ipsis genetivus fuit, unde explicatur Plaut. Epid. 138 *desipiebam mentis* similia.

d) De ablativo.

Proficiscamur a separativo: P 55 *regno expellunt,* 192 *mamma depulsum,* 306 *ira levat,* A 334 *regno exturbatus,* 592 *elimina urbe;* praepositio addita est: P 222 *quae res te ab stabulis abiugat?,* 400 *repeda . . a vestibulo gradum,* A 286 *ab armis anni porcent,* 594 *a fortuna opibusque omnibus desertum,* P 184 *Non tu te e conspectu hinc amolire?* Propter hunc locum Ribbeck *e* videtur inseruisse P 16 *Nonne hinc vos propere ⟨e⟩ stabulis amolimini?* Sed praepositione non opus est; neque enim in his rebus poetae certae legi se adstrinxerunt; cf. P 327 *segregare abs te ausus,* A 511 *ore obscena dicti segregent,* P 304 *ut te ara arceam,* A 173

[1] Nihil egit Goette, qui in commentatione, quam supra commemoravi, p. 22 hic *paenitere* primum sollemnem vim 'es reut mich etwas' habere confirmat. Manifesto enim poeta (de armorum iudicio agitur) dicere vult: 'Troiani capti libertate promissa haud gravabuntur certamen discernere'. Atque prisca notio, quam patrio sermone exprimere possumus 'ich bin nicht zufrieden mit etwas, es ist mir zu wenig', ab Accio quoque, ut ex locis, qui sequuntur, patet, retenta est.

ab domuitione arcere; A 300 *e tecto excies,* 572 *excita saxis . . echo.* Ex adiectivis huc pertinent: A 427 *auxilio nudus,* P 280 *vacua a contumelia,* A 262 *a telis vacuus,* ubi praepositio inusitata est. Accedunt urbium nomina: P 167 *reditum est Pergamo,* 318 *a Troia adportare fando,* A 682 *repudio eiecta ab Argis . . exsulo.* Non recte igitur Schmalz (l. l. p. 254) et Plautum et ceteros priscos poetas interdum *ex*, nunquam *ab* urbibus addidisse dicit[1].

Finitimus est ablativus originis: A 131 *a . . gnato Laerta,* 242 *Semela genitus,* 609 *Tyndareo gnata,* 642 *natum Semela;* P 1 *ex Antiopa nati;* A 388/9 *quibusnam . . exortam locis?,* 520 *parva prodite patria,* 618 *ortus mediocri satu;* 463 *ex taurigeno semine ortam,* 515 *ex tuo esse conceptum satu;* 596 *ab dracontis stirpe . . exortus.*

Ablativus comparationis ex coniectura Gerlachii introductus est A 128/9:

Eo ante noctem extenta retia ut proveherem et statuerem,
Forte aliquanto solito[2] lembo sum progressus longius;

num recte, non facile diiudicari potest. Obstare enim videtur, quod primus Ovidius talem participii ablativum videtur usurpavisse[3]. Idcirco Mueller in Nonii editione *solito* cum lembo iungi iubet, sed ad infirmam hanc rationem descendere displicet; nemo, qui integro iudicio versum legerit, ita accipiet. Iunius *quam solitus* proposuit, quod, nisi alia mutaveris, metro vetatur. *Aliquanto* autem tangere non ausim (Mueller: *aliqua quam solitus* vel *solitumst*); nam verba tam bene concinunt, ut omni emendatione in peius mutentur. Potius Accium novam hanc structuram temptavisse opinor, fortasse quia *solitus* eius temporibus iam adiectivum factum est[4]; in adiectivis vero Plautus ipse eandem constructionem admisit (Bacch. 349 *plus iusto,* Woelfflin. ibid. p. 464).

Deinde ablativos instrumenti, cum collectos praebeat Holtze p. 5, ne longus sim, praetermissos ab illo eligere satis habeo: P 186 *clamide contorta . . clupeat braccium,* 197 *curam somno . . levas,* 251 *suta lino et sparteis serilibus,* 317 *perpetrare precibus, imperio,* 398 *volucri currit axe,* pr. 4 *nivit sagittis, plumbo et saxis grandinat,* A 32 *nocte caeca . . caelum abstulit,* 390(1) *pinnata cauda . adulat sanguinem,* 396 *ventis expulsum . . saxum aut procellis,* 400 *fuscina evertens,* 403

---

[1] In Plautum quoque observationem non convenire docet Draeger ('Historische Syntax' p. 495).

[2] Gerlach.; codd.: *solitus.*

[3] Ars am. II 411 *blandior solito,* cf. Woelfflin. 'Arch. f. lat. Lex.' VI 462.

[4] Antiquissima exempla sunt Sall. Hist. III 46 (Maur.) *praeter solita vitiosis magistratibus* et III 96 *solita convicia,* sed usum vetustiorem esse veri simile duco; v. Lucr. V 100 *insolitam rem.*

rostris perfremunt, 478 *saxo frendas*, 544 *trita ungulis*, 559 *arma invicta es fabricatus manu*, 579 *venenis sterilem esse*, 660 *geminis aptum cornibus*. Proprietatem quandam praebent P 17 *animo attendi ad quaerendum*, quod non cum Iunio in *animum* corrigendum esse videtur (cf. Ter. Hec. 28, Cic. phil. frg. V 81 M., alia in Thes. l. L. II 1119, 62 sq.), et A 552 *E viperino morsu venae veneno . . imbutae*, ubi praepositio non desideratur. Eodem pertinet ablativus, quo verba utendi, fungendi, alia instructa sunt, ut bene illustratur A 296 *sapimus animo, fruimur anima*; sed de his supra (p. 163) dictum est. Per analogiam hanc constructionem *usus est*, deinde cognatum *opus est* adsumpsit, quod primitus praedicative nominativo adiciebatur[1]. Inde intelleguntur loci, velut P 35 *quid sit facto opus decernite*, quibus structurae mixtae sunt (similia adfert Schöll. p. 212).

Ex ablativis causae adnotare sufficit iuncturam A 292 *eaque . . causa*, quae ab aurea Latinitate aliena est, et *gratia* bis positum P 43, A 217; nam in sermone pedestri vetustissimo deest (Schmalz. l. l. p. 249).

Ad ablativum modi transeuntes haec substantiva, quae nullo attributo exornata praepositionis adminiculo carent, invenimus: P 186, 377, 378, A 414 *astu*, P 393 *alcyonis ritu*, A 50 *ordine;* liberiore ratione adhibita sunt: P 312 *fremitu concite melum*, A pr. 11 *fremitu peragrant*, A 569 *latratu unda sonit*. Reliqui loci, quos Holtze neglexit, sunt: P 106 *opibusque summis persequi*, 200 *denudatis ossibus . . divexarier*, 256 *sedato nisu*, 273 *pes trepidante gradu nititur*, 287/8 *perbitere quovis exitio*, A 85 *mulcari exemplis omnibus*, 87 *vera ratione*, 183 *tardo procedens gradu*, 216 *summa cum cura*, 239 *agite modico gradu!*, 573 *crepitu clangente cachinnat*.

Subsequatur ablativus qualitatis. Qui quam variis de causis saepe genetivum superaverit eiusque locum obtinuerit Woelfflin.[2] dilucide exposuit. Series exemplorum, quam Holtze p. 10 proponit, augeri potest his: P 37 *feroci ingenio, praegrandi gradu*, 54 *suspenso animo civitas*, 382 *Voce suppressa, striato fronte, voltu turgido*, A 158 *pervico Aiax animo atque advorsabili*, 392 *ingenti sonitu et spiritu*, 532 *nemus exspirante vapore vides*, 560 *Phrygiam miti more esse, animo immani Graeciam*, 636 *Tereus indomito more atque animo barbaro*, 645 *advena animo audaci*.

Tum ablativi mensurae habes exempla haec: A 129 *aliquanto . . longius*, 136 *quanto magis . ., tanto magis*, 377 *quanto mitius . ., tanto . . magis severos*, 316 *senium multo acerrimum* (Cicero superlativos addito *longe* augere solet).

[1] Fr. Schöll., 'Arch. f. lat. Lex.' II 207 sq.
[2] 'Arch. f. lat. Lex.' XI 197—211.

Ablativus temporis exstat: P 89 *solis exortu capessit candorem, occasu nigret,* A 85 *mala aetate* (= in senectute), pr. 41 *nocte intempesta.* Male Holtze (p. 4) A 677 *hieme* adnumerat; est ablativus causae, ut verbis ipsis docemur (*unde estis, nautae, huc hieme delati?*). At P 238 *in ipso tempore* (= opportuno tempore) legitur, quod Terentianum est; Cicero praepositionem sprevit (Kühner II 264).

Agmen claudat ablativus loci: A 271 *pecua vallebant agris,* 537 *ubi habet? urbe agrone?,* 557 *novem hiemes saxo stratus pertuli,* 569 *ubi curvo litore unda . . sonit,* pr. 25 *prostratum terra.*

e) De casibus cum praepositionibus iunctis.

Quod exempla non pleno haustu profero, venia mihi detur. Nolui nuda congerie facta multas paginas conscribillare. Si quis vero cum fructu de praepositionibus quaerere studet, ei saltem totius priscae Latinitatis loci contemplandi sunt, quam rationem tenens Frid. Pradel[1] nonnullas tractavit; at id non meum est. Itaque sola dubia vel ab usu florentis aetatis remota promam. Velut ambigitur de A pr. 16 *optume es sic*[2] *meritus a nobis.* Vossius *de nobis* scripsit, ut locum ad usitatam constructionem redigeret, quod iure viri docti huius aetatis aspernati sunt. Deinde A 371 *si autem ad te res tardat, socium in portu est copia* commemoro, quia Pradel versum non curavit; in libris quidem *retardat* scriptum est, sed praestantior mihi haec coniectura videtur quam Buecheleri *id te retardat. Tardat* intransitive dictum valet 'tarde accedit'; sententia igitur est: 'si autem fortuna minus ad te se inclinat'. — Neque praetereundi sunt duo loci, quibus nobis *clam* occurrit: A 345 *dum illud, quod miser est, clam esse censet alteros* (*altero* BGH) et 654 *cum virginali mundo clam patre* (*pater* codd.). Quaeritur, num ablativus sit tolerabilis. Grammatici Latini, quorum testimonia Pradel p. 500 exscripsit, *pro arbitrio dicentis* et accusativum et ablativum stare posse una voce confirmant. Quos omnes errore teneri non credibile est; atque perbene praeceptum fulcitur Caesaris loco, B. civ. II 32, 8 *clam vobis,* ubi Riemann.[3] *vobis* temere tollere vult. Apud Plautum quoque ablativus bis exstat (Neue II[3] 769): Curc. 173 *clam ero,* sed metro repugnante *ero* ut glossam viri docti damnaverunt, et Merc. 809 (= 821 ed. min. Teubn.): *Uxor viro si clam domo egressast foras,* ubi editores nulla suspicionis causa oblata consensum codicum nihili facientes *virum* legunt. Hunc versum Woelfflin. et Pradel, qui *clam* c. ablativo exstirpare

[1] In suppl. ann. phil. XXVI 465—505.
[2] Cf. de hac lectione p. 160.
[3] Cf. Woelfflin., 'Arch. f. lat. Lex.' VII 278.

volunt, non respexerunt. Quare *clam patre,* licet apud Plautum et Terentium omnibus locis *clam patrem* (*-res*) appareat, non plane reiciam et altero quoque loco ablativum, quem tres codices tuentur, praeferam, quod singularis magis placet.

Porro valde notabilis est A 445:

Pro se quisque cum corona clarum conestat caput.

Ablativo instrumenti enim, ut ait Schmalz. (l. l. p. 273), in infima demum Latinitate *cum* additur. Draeger nullo verbo huius usus mentionem facit, Kühner quidem duos priscorum locos adfert: Claud. Quadrig. p. 208, 9 (Peter) *silentio facto cum voce maxima conclamat* et Varro L. L. V 21 *terra in augurum libris scripta cum r uno*, sed in iis *cum* excusari potest, quia proxime accedunt ad ablativum modi. Alia exempla igitur circumspectemus. Offerunt se Lucil. 449 (Marx., 373 L., XIII 1 M.) *acribus inter se cum armis confligere cernit*[1] et Catull. XCVIII 3:

ista cum lingua, si usus veniat tibi, possis
culos et crepidas lingere carpatinas.

Ex sermone plebeio sumptum esse et proverbii instar fuisse declaratur prioribus versibus:

In te, si in quemquam, dici pote, putide Victi,
id quod verbosis dicitur et fatuis.

Sequitur, ut in sermone rudi et impolito mature haec structura tolerata, ab urbanitate semper exsulare iussa sit. Contra Holtze p. 27 in P 17 *sed cum animo attendi ad quaerendum, quid siet,* temere sumit *cum* praepositionem esse (cf. p. 171). — Breviter attingam A 437 *conlocat sese in locum*, quia hic *in* cum accusativo positum est pro ablativo[2], et A 670 *in monte Oetaeo* ⟨*sunt*⟩ *inlatae lampades,* quia Ribbeckius in adnotatione reputat, an *in montem Oetaeum* legendum sit. Id nequaquam credo; ad participium *inlatae* fortasse dativus supplendus est, ut simpliciter valeat: 'cui in monte Oetaeo rogus incensus est'. — Propter locutionem notabilis est P 402/3 *eundem filios sibi procreasse per Calypsonem autumant;* explicatione non eget. — Super cum accusativo locum significat A 335 *Super Oceani stagna . . revisam* (unicus locus

[1] L. Mueller in comment. p. 234 *cum* potius coniunctionem quam praepositionem esse existimat, quod propter collocationem verborum non amplector et Accianis versibus (444/5) dissuadetur, ubi asyndeto de coniunctione cogitare vetamur.

[2] Promiscue utrumque casum priscos scriptores adhibuisse Draeger I 658 ostendit.

priscae Latinitatis praeter Enn. Ann. 386 V.[2]: *volat super impetus undas*, cf. Schmalz. p. 276); translate cum abl. (= *de*): P 237 *Qua super re interfectum esse dixisti Hippotem?*, quod omnibus temporibus usitatum, sed sermonis familiaris proprium erat; nam a Caesare vitatur, a Cicerone in epistulis admittitur (Draeger I 664). — Consulto ad finem huius partis mihi reservavi P 319 *Quam te post multis tueor tempestatibus!* Vulgo talibus locis — Cicero et Caesar quoque hic illic *ante* et *post* ablativo praeponunt, saepius Livius (Neue II[3] 764) — *post* adverbium habetur coniunctum cum ablativo mensurae idque hactenus rectum est, quod omnes praepositiones principio adverbia fuerunt, quibus vis obliquorum casuum definiebatur et illustrabatur. Si vero translaticiam dictionem retinebimus, hic quoque opinor ablativum ex praepositione pendere dicendum est. Cuius rei grave argumentum esse arbitror, quod Pac. *ante* etiam, ubi locum indicat, cum ablativo consociavit teste Pompeio GL. V 278 *non dubitat Pacuvius dicere 'ante templo'; non dubitat dicere 'propter homine'; non dubitat dicere, quod dixit etiam Sallustius* ⟨*Cat. 36*⟩ *'praeter condemnatis' . . Invenimus ista omnia.* De Sallustiano exemplo quidem grammaticus perperam iudicat; est dativus, qui ad verbum *liceret* pertinet, et eiusmodi quid in Pacuvii exemplis usu venisse potuit, reliqua autem non ita submoveam, ut *m* finalem omissam Pompeium fugisse statuam; eius rei sescenta alia ex aliis scriptoribus exempla proferre potuit. Accedit, quod compluribus vestigiis eo ducimur, ut olim plures praepositiones et ablativum et accusativum determinavisse sumamus; id quod non mirum est, cum in iis ipsis nihil sit, quo certus casus flagitetur. Ratiocinari id inde licet, quod in Oscorum dialecto *post* et *úp* (= ob) semper cum ablativo coniunguntur[1]. Idem testantur Latina adverbia *antea, postea, posthac, praeterea, propterea, quapropter, interea* similia, quorum origo et natura perspicitur ex locutione *advorsum ead* in epist. cons. ad Teur. de Bacch. v. 25 et *arvorsu hac* (Schneider n. 94). Neque spernendus auctor est Varro (L. L. VII 8), qui cascum carmen, quo augur in arce templum capiebat, memoriae prodit. Est enim in eo *inter* cum ablativo iunctum *inter ea conregione conspicione cortumione*, quocum bene comparari potest *ander teremniss* = 'inter terminos' in cippo Abellano (Zvetaieff n. 136, 14). Pacuvium igitur *ante templo* scripsisse existimo. Ciceroni talia videlicet rustica visa sunt et

[1] Velut Zvetaieff, Inscript. Ital. infer. dial. n. 136, 45 *post feihoís* (= finibus), n. 129, 5 *post eis*, n. 231 8, 23 *post exac*, 30 *post eixuc;* cf. Plantam II 439 et 440 „ob übrigens nicht bei *up, post, prai* auf die Frage wohin? der Akkusativ stand, muß dahingestellt bleiben, da alle erhaltenen Belege auf die Frage wo? antworten. Der lateinische ausschließliche Akkusativ bei *ob, post* dürfte wie auch bei *trans* (*contra, inter?*) auf sekundäre Beschränkung zurückzuführen sein“

cum ob alias tum hac de causa eum inter malos Latinitatis auctores referebat.

Post nomen praepositiones secundum veterem morem (saepe hunc locum tenent in dialecto Oscorum et Umbrorum, Planta II 490) collocatae sunt: P 248 *ut illum ted erga scio,* A 175 *te propter* (ex coni. Bothii), A pr. 3 *Vim Gallicam obduc contra in aciem exercitum.*

3. De pronominibus.

Accuratum discrimen, quod in pronominibus reflexivis et demonstrativis ponendis optimi scriptores observabant, homines antiquis temporibus in cogitando minus exercitatos neglexisse consentaneum est. Atque eiusmodi turbae in sermone humili tam usitatae fuerunt, ut etiam Cicero, ubi remissiore genere dicendi utebatur, talia sibi indulgeret. Apud Pacuvium in enuntiato relativo pro demonstrativo pronomen reflexivum positum occurrit v. 38/9 *Nam canis . . non tam illum adpetit, qui sese icit.* — Idem duo enuntiata relativa ita copulat, ut alterum demonstrativo adiungatur v. 197/8 *Mater . ., quae curam somno suspensam levas neque te mei miseret . .* Id propterea factum esse videtur, quod et repetitio relativi aliquid molesti habebat et alterum membrum sui iuris factum simplici antiquitatis stilo bene conveniebat, qui parataxin adamabat[1]. Qua ratione eo ventum est, ut cum enuntiato relativo aliud conglutinaretur, in quo relativum nullo modo stare vel animo adici posset, velut A 112 *Qui neque terraest datus nec cineris causa umquam erasit vapos.* — Veterem repetitionem substantivi in enuntiatione relativa (Schmalz. p. 371) exhibet A 46/7 *Multi . . composita dicta e pectore evolvunt suo, quae cum componas dicta factis discrepant*[2]. — Quisquam pro usitato *quis* in enuntiato condicionali exstat: P 344 *ut ego, si quisquam me tagit* et in finali (quod rarum est, Draeger I 98): A 217 *Ne cum tyranno quisquam . . accumbat mensam.* — Attractio pronominis invenitur: A 19 *quem scis, quali in te siet fidelitate,* ubi subiectum enuntiati secundarii obiectum factum est primarii, quae res frequens est. Contra Holtze p. 36 vix bene attractionem appellavit P 83 *nam isti, qui linguam avium intellegunt . . . magis audiendum quam auscultandum censeo;* nominativus *isti* non propter sequens *qui* collocatus est, sed talis locutio eius est, qui maiorem verborum ambitum

[1] Cicero quoque hanc structuram admisit; copiam locorum praebet Lebreton, *Études sur la langue et la grammaire de Cicéron*, p. 101; Caesar eam fugit.

[2] Ribbeck. post *componas* interpunxit, quod displicet; perdidit ita lusum verborum, qui exadversus positis membris *composita dicta* et *cum componas dicta* efficitur. *Factis* videlicet ἀπὸ κοινοῦ ad *discrepant* quoque pertinet.

coepturus nondum ita eum compositum habet, ut iam, quemadmodum claudatur, sciat. — Adverbium pronominale relativi locum tenet: P 225 *ubi ea est? quod* (= quo) *receptast?*, qua dictione rem magis incertam esse monemur, quam si interrogaretur: *apud quem est? a quo receptast?* Cf. Ter. Phorm. 728: *Quid agam? quem mi amicum inveniam misera? aut quo consilia haec referam?* Interrogativi adverbii munere neutrum plur. *quia* auctum particula *nam* fungitur: A 583 *Sol . . . quianam tam adverso augurio . . Thebis . . lumen ostentas tuum?* Quem usum Naevius, Ennius, Lucretius, Vergilius norunt, ignorant comici; sublimioris ergo stili proprius erat[1].

Et Graecos et Romanos cumulata pronomina adamasse iam dudum observatum est. Immodicus ut in aliis, sic in hac re Ennius fuit, quantum ex corrupto v. 400 (Tr. Ribb.): *Quiquam quisquam quicquam quomquam quidque conveniat neget?*[2] cognosci potest. Pacuvius et Accius modum tenuerunt; coacervata apud eos sunt pronomina: P 39 *illum eumpse lapidem, qui ipsa icta est, petit,* 63 *is vestrorum, uter sit, cui signum datum est, cette,* ubi *utri vestrum signum datum est?* satis fuit, A 372 *tute ipse ted offirma,* 301 *meum hunc pavorem,* 455 *quae vastitudo haec,* 556 *haec taetritudo mea,* 607 *suo sibi . . sanguine,* 623 *istaec tua . . . terricula.* — Pronomen possessivum supervacaneum est: A 47 *e pectore evolvunt suo,* 197 *a socro possedit suo,* 452 *eum suae vitae finem fore Meleagro.* Contra ex priore pronomine alterum subaudiendum est: P 259/60 *Tu quoque Ulixes, quamquam graviter cernimus ictum,* A 193 *cuius sit vita indecoris, mortem fugere turpem haut convenit,* 451 *eum suae vitae finem ac internecionem fore . . .*

Collocationem ut denique tangam, ab usitata, qualis est: P 58 *Quid istuc est?*, 221 *ques sunt is?*, 239 *Quis tu es?*, recedunt: P 63 *is vestrorum uter sit,* 148 *Is quis est?*, id quod ad animi commotionem colloquentium referendum est[3]. Contra P 41 *Quis vetat, qui ne attolat?* non poetae dandum est, sed a Ribbeckio spreta codicum lectione *quisne* introductum est. Cuius patrocinium Vahlen (in ind. lect. a. 1903, p. 11) acute gessit verbis ita disiunctis: *Quis vetat, quis, ne attolat?*

4. De verbis.

Multa de verbis Holtze p. 38—56 congessit, qui huic capiti totam fere enuntiationum syntaxin inculcavit, sed cum tritissima adferret, gra-

---

[1] Reichard., *De Q. Ennii annalibus* (Nov. ann. phil. CXXXIX 120).

[2] Vahlen[2] 422 ita scribit: *Quicquam quisquam [quemquam] quemque quisque conveniat, neget.*

[3] Hauler ad Phorm. v. 215.

viora quaedam neglexit, velut in gerundivis commemorandum erat A 570 *unda sub undis labunda sonit;* unum enim ex paucis exemplis est, ubi gerundivum vim participii praesentis habet[1]. — Deinde Holtze omnes ablativos gerundii omisit; occurrunt autem hi: P 315 *perrogitando advenas* (apud Ciceronem raro talis accusativus, apud Caesarem nullus invenitur, Schmalz. p. 300/1), 318 *Nihilne a Troia adportat fando?*, 322 *proliciendo propitiaturos,* A 550/1 *quod eiulatu, questu, gemitu, fremitibus resonando .. flebilis voces refert,* 691 *nomen .. ciendo.* — In genetivis adnotandum erat gerundium in eadem comprehensione verborum cum infinitivo mixtum esse: A 290 *Nobis datur bona pausa loquendi tempusque in castra reverti.* — Itidem nulla mentio fit Acciani v. 189: *Priusquam infans facinus oculi vescuntur tui* (ubi *infans* idem valet atque *infandum*), etsi praeter Lucil. 140 (Marx., 133 L., III 59 M.): *ob facta nefantia* et 874 (Marx., 766 L., XXIX 65 M.): *dissociat⟨a⟩que omnia ac nefantia* antiquissimus locus est, quo participium praesens deponentis vi passiva praeditum est. Saepius id in participio perfecti evenit: P 45 *dolet . . me conatum hoc itiner*, A 457 *itiner ingressum.* Uberrime et acute, ut solet, de hac re Brugmann.[2] disputavit et adiectivis verbalibus, quae in *-tos* cadunt, primitus nihil cum perfecto commune esse demonstravit, sed iis actionem quandam inter qualitates et notas alicuius rei indicari. In omnibus igitur his adiectivis activam vel passivam significationem inesse neque quicquam referre, utrum a transitivis an intransitivis verbis, ab activis an deponentibus ducta sint[3]. Hinc facile explicatur A 520 *parva prodite patria* (Neue III[3] 114 locos enumerans, quibus participia *interitus, obitus, praeteritus* exstant, hunc adferre ob-

[1] De qua proprietate Sommer (l. l. p. 650) haec exponit: „Es kann nicht zweifelhaft sein, daß das Suffix *-ndo-* zunächst die Bedeutung eines einfachen mediopassiven Part. praes. gehabt hat ohne jede 'nezessative' Beimischung, also in derselben Funktion wie griech. *-μενο-ς* stand, von der es später bei den Deponentien durch das aktivische *-nt-* abgelöst wurde. Dafür sprechen gerade die isoliertesten Beispiele: *oriundus* 'entstehend', *secundus* . . Auch sonst . . . *labundus* . ., *volvendus* Enn. ann. 472 M. ⟨531 V.[2] *clamor ad caelum volvendus per aethera vagit;* Verg. Aen. I 269 *v. mensibus*, IX 7 *volvenda dies*⟩, *renascendus* . . Varro . . Auch bei aktivisch flektierenden Verben — des Entstehens und Vergehens: *pereundus, senescendus* . .“. Cf. Neue III[3] 128.

[2] 'Indog. Forsch.' V 89—152.

[3] Cf. p. 117: „Während gewisse Verbalnomina, die eine engere Beziehung zum Verbalsystem erlangten, hiebei durch ihre Eigenart sofort in ein bestimmtes Verhältnis zu den *genera verbi* kamen . . ., verhielten sich die Adj. auf *-tos* durch sich selbst gegen die Diathesis neutral . . . In ihrem Verhältnis zu ⟨derselben⟩ standen sie also auf einer Linie mit den *nom. actionis* . . und konnten ebensogut aktivisch wie passivisch verstanden werden, vgl.: 'das Denken dieses Mannes' und 'das Denken dieses Gedankens'“.

litus est) et P 33 *iurati cernant*, cuius usum pueri discunt. Cum multa verba in antiquitate inter activam et passivam vel, ut rectius dicam, medialem formam fluctuarent — non multum enim interest, utrum dicatur *nitidant corpora* (Enn. Tr. 125 R., 130 V.²) an *nitidantur iugulos* (A 603) — factum est, ut deponentia etiam passive usurparentur neque ea sola, quorum activa forma nondum evanuerat (A pr. 38 *pulcherrime auguratumst*), sed alia quoque (P 240 *sentio, pater, te vocis calvi similitudine,* A 681 *multa inventa expertaque ex hoc sunt bona*). — Per attractionem in antiquo sermone *posse, quire, nequire* in vicinitate infinitivi passivi et ipsum ad passivum 'genus' transit: P 100 *potestur investigari,* 390 *contendi nequitum vi,* A 662 *impelli . . quitus sum,* fr. 18 B. *perdisci ac percipi queuntur.*

Verbum transitivum vi reflexiva positum est, qui usus praecipue in sermone castrensi omnibus temporibus florebat[1]: P 153 *Proinde ut ista sunt promerita vestra, aequiperare ut queam vereor* et 407: *Nam si quae eventura sunt provideant, aequiperent Iovi,* qua in re avunculi auctoritate ductus est (Woelfflin. p. 6), qui Africanum praedicans (Cic. Tusc. V 49) dixit: *Nemost, qui factis aequiperare queat* (at Livius V 23, 6 spreta vetustatis licentia: *Iovis Solisque equis aequiperatum dictatorem in religionem trahebant*), contra in verbo frequentius usurpato Pac. urbanitatem secutus est: P 370 *nil cernat, quo sese adplicet,* 356 *qua te adplicasti?,* etsi Ennius pronomen omisit Tr. 77 (R., 88 V.²) *quo accedam? quo applicem?* Alterum (quod deest apud Woelfflinum) exemplum est P 94 *Idae promunturium, quoius lingua in altum proicit.* Pariter teste Gellio IV 17, 15 Cato in oratione, quam de consulatu suo habuit, dixit: *ita nos fert ventus ad primorem Pyrenaeum, quo proicit in altum;* cum hoc usu vivacitatis pleno cf. substantivum *proiectura* ('Vorsprung'). Cicero id non toleravit, v. in Verrem IV 118 *urbs . ., quae . . in utriusque portus ostium aditumque proiecta est.* Atque profecto memorabile est *vergere,* quod item primitus transitivum fuit (apud poetas inde a Lucretio hic illic passivum est), in oratione soluta semper reflexive adhibitum esse, eundem autem usum proiciendi ne apud posteros poetas quidem valuisse — habent sua fata vocabula. — Contra verbum intransitivum factum est transitivum: A 287 *erumpit se, inpos consili,* quod praeter alios ne Caesaris elegantia quidem plane repudiavit (Neue III 124) et P 347 *noctis decurso itinere. Decurrere* prisci scriptores in solo ablativo absoluto, quem vocant, transitive usurpavisse videntur, velut Pl. Stich. 81 *decurso aetatis spatio* (cf. Ter. Ad. 860 *iam excurso spatio*), adeoque locutio usu probata est, ut Lucretius III 1042 non dubitaret

[1] Woelfflin., 'Arch. f. lat. Lex.' X 1—10, Hauler, 'Wien. Stud.' XXVI 159 sqq.

translationem turbans dicere *decurso lumine vitae*. Apud Ciceronem demum alias quoque structuras offendimus: pro Quinct. 81 *septingenta milia passuum vis esse decursa biduo,* De or. I 148 *ista, quae abs te decursa sunt*. Nihil autem est, cur etiam *consuescere* contra usum a Pacuvio transitive positum esse credamus et 261 *qui consuetus in armis aevom agere* animo *es* adiungamus, ut CFW. Mueller (Plaut. Pros. p. 292) voluit; nam verbum finitum sequi potuisse Ribbeck recte adnotavit.

Data occasione de omissis verbi *esse* formis videamus. *Est* neglegitur: P 174 *par fortitudo, gemina confidentia; sunt:* A 525 *Lemnia praesto, litora rara,* 651 *multi iniqui atque infideles regno, pauci benivoli; sit* deest: P 390 *cum contendi nequitum vi,* A 181 *itera . . . quo captus modo*. Saepissime autem in prisca Latinitate *esse* omittitur post infin. fut.: P 322 *nos illum . . propitiaturos remur,* A 433 *creditis me amici morte inbuturum manus,* post gerundivum: P 85 *magis audiendum quam auscultandum censeo,* A 119/20 *ad populum intellego referundum,* post perfecta passiva: A 153 *cum me damnatum audiet* et 321 *Mavortes armis duo congressos crederes*.

Ad temporum usum si denique animum attendimus, adnotanda sunt perfecta, quae praesens aequare videntur et quibus exprimitur rem quandam tam acriter concupisci, iuberi, vetari, ut effectus animo praeoccupari possit: P 206 *Di me, etsi perdunt, tamen esse adiutam expetunt* (cf. Enn. Tr. 379 R., 402 V.²: *quem quisque odit, periisse expetit*), A 24 *gressum adcelerasse decet*. Similiter perfectum ponitur, ut actionem insequentem prope simul cum priore confectam esse declaretur: A 130 *Nos continuo ferrum eripimus, manibus manicas neximus*[1]. — Adsimulationem temporis cognoscimus: A 74 *etsi est in malis depositus animus, quae scibo, exinde audies*. Futurum in enuntiatum relativum hic fortasse per similitudinem enuntiationum condicionalium irrepsit. — Insignis deinde locus est A pr. 15: *Patrio exemplo et me dicabo atque animam devoro hostibus;* nam poetam hic nullum discrimen inter futurum simplex et exactum fecisse apparet. Blase[2] quidem, vir harum rerum peritissimus, hunc usum futuri II. in enuntiatis primariis, quem Madvig. (Opusc. acad. p. 474²), Meifart.[3], Cannegieter[4] observaverant, negat, sed nisi nobis ipsi tricas fingemus, hoc loco differentiam temporalem inter duo haec synonyma statuere vix possumus. In futuro exacto autem,

---

[1] Priscianus GL. II 469, 20 praesens quoddam *nexo, nexas* vel *nexis* constituit, sed Neue III³ 262 recte eius testimonium damnat.

[2] 'Arch. f. lat. Lex. X 457' et 'Hist. Gramm.' III 176 sqq.

[3] De fut. ex. usu Plautino, Diss. Ienensis a. 1885, p. 23.

[4] De formis, quae dicuntur fut. ex. et coni. perf. formae syncopatae in *-so, -sim,* Traiecti ad Rh. 1896.

cum coniunctivus aoristi fuisse videatur, iis locis, quibus vetus status ex parte servatus est, nullam vim perfectivam inesse non mirum est. Atque summi momenti in hac re est: P 297 *precor veniam petens, ut quae egi, ago, axim verruncent bene*[1]. Luce clarius est coniunctivum partes futuri exacti obtinere et egregie confirmatur, quod Blase (l. l. X 338) proposuit, in his formis verbi olim indicativum et coniunctivum nondum distinctum neque temporis rationem determinatam fuisse[2]. Memoria autem dignum est in antiquitate ipsa homines litteratos nullos certos fines inter has formas esse animadvertisse, ut per Gellium comperimus, qui quaestionum certationes enarrans, quibus *Saturnalicia ludicra Athenis agitare soliti* sint, XVIII 2, 14 haec addit: *Postrema quaestionum omnium haec fuit: 'scripserim, legerim, venerim', cuius temporis verba sint, praeteriti an futuri an utriusque.* — Iam me converto ad

B. Enuntiationum syntaxin.

1. Enuntiatum simplex.

Exordium sumamus a convenientia. Statim paulum subsistere cogimur in Pac. v. 83—85:

. . nam isti, qui linguam avium intellegunt
Plusque ex alieno iecore sapiunt quam ex suo,
Magis audiendum quam auscultandum censeo.

Nam Holtze, cum (p. 36) attractionem pronominis subesse censeat, nominativum *isti* positum esse pro *istis*, quod olim cum codicibus quibusdam deterioribus scribebatur, existimat. Quae lectio ut primo obtutu aptissima videtur, sic deliberanti scrupulum movet. *Audire* enim cum dativo iunctum idem fere valet atque compositum *oboedire* et synoymum auscultandi est, cf. Apul. Apol. c. 83 *improbo ac nefario homini . . . ne auscultarent, sibi potius audirent.* At Pacuvius hoc dicere vult: 'quae haruspices hariolantur, magis auribus percipienda quam curanda sunt'. Neque dativum *istis* per zeugma positum esse concedo; tum pronomen potius ad *audiendum* pro gravitate quam ad *auscultandum* accommodari oportuit. Quare ad *audiendum* et *auscultandum* nullum obiectum pertinere puto, sed absolute dictum esse per anacoluthon tamquam prae-

---

[1] Hunc octonarium iambicum a Ribbeckio coniecturis adhibitis in duos versus discribi Vahlen in indice lect. a. 1903, p. 7 recte improbat.

[2] Vel, ut ipsius verba apponam: „eine Verbalform . ., in der Ind. und Konj. noch ungeschieden zusammenliegen, eine Form, die nicht nur modal, sondern auch temporal unbestimmt, d. h. zeitstufenlos ist". Similia vestigia, quibus adfinitas futuri I. et coniunctivi praes. ostenditur, Blase ibid. p. 543—547 indagavit.

cederet: *quod ad istos, qui . . ., attinet*, ita ut convertendum sit: 'da muß man mehr hören als Gehör schenken'. Deinde aliquid inusitati habet A 485 *Cuius vos tumulti causa accierim et quid parem, ⟨animum⟩ advortito*[1]. Facile quidem evenit, ut scriptor a singulari multitudinem, quae illo comprehenditur, respiciens in numerum pluralem transeat (v. A 686 *Pars frena tensae atque ori equorum accommodant*), sed ut e contrario, ubi plurali posito eius animo complures homines vel res obversati sunt, ad singularem delabatur, raro fit. Tales numeri discrepantiae praecipue in legum formulis exstant, velut in tab. Bant. (Schneider n. 292, 18): *iouranto apud quaestorem . . ⟨sese, quae ex h. l. oporte⟩bit facturum . .* (cf. Altenburg l. l. p. 519). Singularis eiusmodi locis admittitur, quia *quisque* subiectum subauditur, cum singuli eo moneantur iussum ad unumquemque spectare. — Per synesin pluralis collocatus est A 425: *Oeneum aliquis cette in conspectum aut nos . . ducite ad eum*, quae structura ex sermone cotidiano sumpta est (apud Plautum frequenter occurrit). Praeterea veterem formulam habemus A 428 *praesente his*, ubi *praesente* prope praepositionis instar est. Sed cum participium esse semper sentiretur, a puro sermone neglegentior haec locutio proscripta est. Idem genus dicendi cognoscitur in adverbiis pro adiectivis praedicativis positis: P 248 *Pariter te esse erga illum video, ut illum ted erga scio*, A 120 *horum aequiter sententiae fuere.*

In enuntiato prohibitivo comicorum more *ne* cum imperativo coniunctum est: A 95 *ne retice*, usitata autem iunctura non deest: A 279 *ne attenderis* et P 200 *sepeli . . neu sireis.*

Interrogationes, id quod sine dubio antiquissimum est, nulla particula adiecta declarantur A 18, 51, 366, 433, 519, 624. Eodem vix pertinent P 149, 184, A 608, ubi *non* pro *nonne* positum est; nam bene Skutsch.[2] obicit illud *non* per syncopen ex *nonne* prodisse, cum encliticum *-ne* negationi nisi sequente vocali adfixum non sit. Particula *an* interrogatio inducitur P 25, A 3, 85, 488, 491, 665. Indignatio *ut* cum coniunctivo posito significatur: A 38 *ut quae tum absentem rebus dubiis coniugem tetinerit, nunc prodat ultorem?* et 427 *Egone . . temere ut hosti me animato offeram?* Ad sermonem cotidianum revocandum est A 98 *Satin ut . . . nunquam ulla humilitas ingenium infirmat bonum?*, quod coaluisse videtur ex *satin est nunquam . . infirmare?* et ex exclamatione *ut nunquam . . infirmat*, ut prope idem valeat ac *nonne.* — In interrogatione disiunctiva invenitur *ne . . an:* A 182 *Fortunane an forte repertus;* solum *an:* 463 *Ex taurigeno semine ortam fuisse an humano*

[1] Hanc Bambergensis scripturam ut lectionem difficiliorem (*advorti* vel *advortite* ceteri) Ribbeckius bene recepit.

[2] 'Plautinisches und Romanisches' p. 54.

feram?; solum *ne*: 537 *ubi habitat? urbe agrone?*; denique *utrum . . ne . . . ne*: 479 *Sed utrum terraene motus, sonitusne inferum pervasit aures?*, ex quo loco scriptores *utrum* pronomen esse sensisse cognoscimus.

Iam infinitivi usum attingamus, qui non multum novi praebet. Primum cum infinitivo consociatur P 75 *callere* (per analogiam sciendi), P 365[3] *comprecari* (valde dubium, nam locus mendosus), P 166, 213, A 447, 474 *dignare*, P 154 *fatisci*, A 294 *pigrare*. Praeterea commemoro P 31 *proloqui* (*prologo* libri) *non paenitebunt*, quae emendatio mihi prope certa videtur, etsi certum structurae exemplum Cicero demum praebet (Draeger II 350); ex similibus enim verbis P 144 *piget, pudet*, A 317 *perdoliscit* infinitivus pendet. Terentium secutus *imperare* cum infinitivo iunxit Accius (385) *signa . canere ac tela ob moenia offerre imperat* (P 332 *imperat, ... ut . deducerem*). Propter inconcinnam constructionem adfero A 290 *nobis datur bona pausa loquendi | Tempusque in castra revorti*. Post locutiones, quales sunt *copia est, tempus datur*, sim., utraque structura adhiberi licuit itaque priore in membro iuxta substantivum gerundium positum est, in altero intercedente obiecto infinitivus. — Accusativus cum infinitivo, ad quem progredimur, post *velle* pari subiecto quoque exstat P 23, A 5; item pendet ex *verendo*, etsi *timere* valet: A 157 *Hem, vereor plus quam fas est captivam hiscere*. Quod vero Ribbeck A pr. 19 *Visum est in somnis pastorem | ad me adpellere* etiam *videri* accusativo cum infinitivo ornavit, etsi in libris *pastor* scribitur, probare non possum. Aliquid praesidii quidem Ribbeckio praebet Ter. Andr. 796 *in hac habitasse platea dictumst Chrysidem*, sed monendum est in libris non solum, id quod saepe evenit, pro *-um est* secundum pronuntiationem *-ust*, verum etiam e contrario hic illic in optimis codicibus velut in Plauti Ambrosiano *-umst* pro *-us est* scriptum esse[1]. Praestat igitur cum editoribus Ciceronis nominativum *pastor* retinere et *visumst* in *visust* mutare[2]. — Accusativus subiecti, ut hanc rem absolvam, omissus est P 118, 226, inusitate in fine enuntiati est collocatus A pr. 22.

2. Parataxis.

Iam magnas et interdum contortas comprehensiones Pacuvium Acciumque adamasse vel ex frustulis dispicere possumus: specimen praebent: P86—93, 244—246, 326—330, 366—373, 411—416, A209—213, 391—402, pr. 16—28, 29—38. Inde efficitur, ut sententiae raro nativa

[1] Qua de re v. Leonem, 'Plautinische Forschungen' p. 253, adn. 2.

[2] Alterum exemplum eiusdem licentiae, quod legitur inc. inc. fab. 5 *mater gravida parere se ardentem facem | Visa est in somnis Hecuba*, Buecheleri speciosa coniectura *parere ex se* sublatum est.

illa laxiore parataxis ratione copulatae sint. In interrogationibus obliquis quidem semper fere coniunctivus invenitur. Indicativus autem exstat: P 226 *cedo, quorsum itiner tetinisse aiunt?* (at 63 *is vestrorum, uter sit . . cette*); A 92 *cedo, ecquid ei redhostit?*; 191 *ah dubito, quid agis; cave, ne in turbam te inplices* versus manifesto non integer est; 303 *viden, ut te inpietas stimulat nec moderat metus?* (contra 608 *Non vides, quam turbam, quantos belli fluctus concites?*), 499 *Exprome, quid fers.* Talibus locis in sermone humiliore omnibus temporibus indicativus tolerabatur. Vestigium antiquioris structurae exstat P 5—7:

Ita saeptuosa dictione abs te datur,
Quod coniectura sapiens aegre contuit:
Non intellegimus, nisi si aperte dixeris.

Similia Plautus aliquotiens habet, velut Asin. 390: *Ita haec morata ianua est: extemplo ianitorem clamat,* itemque Terentius[1]. — Iuncturas vero, quales sunt: P 122 *abs te oro, minus inexorabilem faxis,* 208 *fac . . operam mihi des,* 281 *fac . . respondeas,* pr. 4 *nunc te obtestor, celere sancto subveni censorio,* A 95 *ne retice, obsecro!,* 304 *cave attigas,* 456 *cave lassitudo . . cursum levet,* ne optimi quidem scriptores fugiebant. — Denique locum adferam, unde elucet, quemadmodum adverbium *dum* paulatim coniunctio facta sit; est autem A 395/6:

Ita dum interruptum credas nimbum volvier,
Dum quod sublime ventis expulsum rapi
Saxum . . . . .

Utrumque *dum* hic principalem notionem 'eine Zeit lang, eine Weile' servavit, ita ut vertendum sit 'bald — bald'[2]. Pari modo Afranius 372:

Dum me morigeram, dum morosam praebeo,
Deinde aliquid dedita opera controversiae
Concinno, laedo interdum contumeliis.

Alter transitus gradus bene illustratur versu illo Catulliano (62, 45):

Sic virgo, dum intacta manet, dum cara suis est,

ubi substitui possit *quamdiu — tamdiu.*

3. Hypotaxis.

Pauci loci proprietatem quandam prae se ferunt: P 41 *Quis vetat, quis, ne attolat?*; A 107 *ut dicam te metu . . dubitare haut meum est*;

---

[1] Weninger, *De parataxis in Ter. fab. vestigiis*, Diss. Erlangensis a. 1888 p. 78.

[2] Woelfflin., 'Arch. f. lat. Lex.' II 234.

ut hic propter similitudinem locutionum *optumum est, melius est,* aliarum positum esse videtur, in quibus *ut* ex verbo faciendi vel subaudiendo vel re vera addito (velut Aul. 582 *nunc hoc mihi factust optumum, ut te hinc auferam*) pendet[1]. A 88/9 *staturae gracilitudo et luctus facit, ne dubitem,* ubi *ut non* exspectatur; sed Romani consuetudine ad constructionem finalem ita propensi erant, ut in argentea Latinitate *efficere ne* solum valeret[2]. — P 67 *ut verear eloqui porcet pudor;* consecutivum *ut verear* sine damno omitti potuit. — In consecutivis enuntiatis relativis coniunctivus ponitur; vix huc referendus P 372: *Sunt autem alii philosophi, qui . . negant . . . autumant.* Deinde differentia est observanda, quae intercedit inter A 330 *haut fatiscar, quin tuam inplorem fidem* et P 154 . . *nunquam fatiscar facere, quod quibo boni.* Constructione A 209 *Adde huc, quod mihi portento caelestum pater Prodigium misit . .* collato, versu incerti poetae inc. fab. 172:

Non commemoro, quod draconis saevi sopivi impetum,
Non, quod domui vi taurorum et segetis armatae manus

demonstratur certamen, quod postea inter accus. c. inf. et hanc coniunctionem exarsit, ex parte iam mature coepisse; originem ostendit A 345 *Dum illud, quod miser est, clam esse censet alteros.*

Cum causale prisco more cum indicativo iunctum est: P 179 *Habet hoc senectus in sese, ipsa cum pigrast, | Spisse ut videantur omnia ei confieri,* 207 *Di me . . esse adiutam expetunt, | Quom . . spatium ulciscendi danunt,* A 78 *At vereor, cum te esse Alcimeonis fratrem factis dedicat,* item *cum* concessivum: P 328 *Neque paternum aspectum es veritus, quom . . indigem liberum lacerasti, orbasti . .* Coniunctivus vero, quem Plautus ignorat (Schmalz. p. 393), non deest: P 135 *vel cum illum videas sollicitum orbitudine,* 166 *Cum neque me aspicere aequales dignarent meae.* — *Quoniam* primariam vim temporalem retinuit A pr. 17 *Quoniam quieti corpus . . dedi . . ., visum est*[3]; medium statum nobis repraesentat P 392 *Quoniam ille interit, imperium Cefalo transmissum est.* Pariter *quando,* quod apud Ter. iam omnibus fere locis causalem notionem induit[4], tempus significat: P 38 *canis quando est percussa lapide, non . illum adpetit . .* — *Postquam* cum praes. historico occurrit P 396, *ubi* P 69 et A 602.

Si exspectationem vel conatum significans prisca ratione cum

[1] Niemeyer ad Trin. v. 486.
[2] Golling, 'Zeitschr. f. d. österr. Gymn.' XXXIV 678.
[3] Plautus sexies hunc usum praebet, Terentius nusquam; cf. Niemeyer ad Trin. v. 14.
[4] Hauler ad Phorm. v. 895.

indicativo coniunctum invenitur A 180/1 *namque audire volo, si est quem exopto,* recentiore cum coniunctivo A 326 *provocavit, si esset quis . . .* — In enuntiatis condicionalibus tempora non concinunt, ut saepe ante et post Ciceronem[1], velut P 148 *Qui te, nisi illum tu occupas*[2], *leto dabit'* P 7 *non intellegimus, nisi si dixeris,* A 149 *si vincar, nullum est probrum,* 293 *Qui, nisi genitorem ullo, nullum meis dat finem miseriis,* similiter A 308 *Ut nunc, cum animatus iero, satis armatus sum.*

Ut denique consecutionem temporum attingam, coniunctivus imperfecti praesens historicum sequitur A 229, 281, contra post perfectum admittitur coniunctivus praesentis A 599/600:

Iussit proficisci exsilium quovis gentium,
Ne scelere tuo Thebani vastescant agri,

videlicet, ut verba, sicut in oratione recta mandata sunt, reddantur.

Iam hac quoque parte ad finem perducta summam eorum, quae disputavimus, ita comprehendere possumus, ut dicamus Pacuvio et Accio locum inter Plautum et Terentium adsignandum esse, sed multo plura iis cum illo quam cum hoc, qui et puritate et urbanitate aetatem suam longe praecurrit, communia esse. Multa, ut res fert, Ennio eos debuisse, ita tamen, ut opes ab eo acceptas de suo largiter locupletarent; haud pauca ex patria dialecto eos introduxisse, praecipue Pacuvium, qui ob hanc causam Ciceroni malus auctor Latinitatis fuisse videtur. — Ne vero eorum imaginem aliqua ex parte imperfectam relinquamus, in appendice agamus

V. De translationibus et figuris.

Tragicos inde ab Ennio, cum in elocutione a dictione populari non ita multum differrent, ornamentis ex rhetorum ludo depromptis orationem exaggerare studuisse iam dudum observatum est[3]. Atque Accium in Asiam profectum esse, ut clarissimos oratores Graecos audiret, ex Gellii N. Att. XIII 2, 2 comperimus eiusque aequales in tragoediis harum exercitationum experientiam agnovisse docet Quintilianus V 13, 43 *Aiunt Accium interrogatum, cur causas non ageret, cum apud eum in tragoediis tanta vis esset optime respondendi, hanc reddidisse*

---

[1] Blase, 'Arch. f. lat. Lex.' X 314.

[2] In minis, cum protasis iussum continet, semper fere praesens usurpari eruit Lindskog, *De enuntiatis apud Plaut. et Ter. condicionalibus*, Lundae 1895, p. 28.

[3] Norden, 'Antike Kunstprosa' II 839, 889; Leo, *Analecta Plautina. De figuris sermonis* II. Gottingae 1898, p. 11.

rationem, quod illic ea dicerentur, quae ipse vellet, in foro dicturi adversarii essent, quae minime vellet. Pacuvium quoque rhetorum ampullis non abstinuisse Lucilius nos certiores facit, cum in *exordium contortum Pacuvianum* 875 (Marx., 718 L., XXIX 81 M.) invehitur. Atque duo exempla nobis documento sunt, quomodo comparationes et translationes a Graecis acceptae apud Romanos se insinuaverint. Alterum est P 38/9:

Nam canis, quando est percussa lapide, non tam illum adpetit,
Qui sese icit, quam illum eumpse lapidem, qui ipsa icta est, petit.

Lepidissima haec comparatio Platonis ingenio debetur[1] De re publ. V 469E *ἢ οἴει τι διάφορον δρᾶν τοὺς τοῦτο ποιοῦντας τῶν κυνῶν, αἳ τοῖς λίθοις, οἷς ἂν βληθῶσι, χαλεπαίνουσι τοῦ βαλόντος οὐχ ἁπτόμενοι;* Tum per Aristotelem Rhet. III 4 *Εἰσὶν εἰκόνες, οἷον ... τὸ ἐν τῇ Πολιτείᾳ τῇ Πλάτωνος, ὅτι οἱ τοὺς τεθνεῶτας σκυλεύοντες ἐοίκασι τοῖς κυνιδίοις, ἃ τοὺς λίθους δάκνει τοῦ βάλλοντος οὐχ ἁπτόμενα,* in rhetorum officinam pervenisse videtur, unde ad Romanos translata est, qui multifariam ea utebantur, ita ut Plin. N. h. XXIX 29, 102 dicere potuerit: *⟨minus hoc miretur⟩, qui cogitet lapidem a cane morsum usque in proverbium discordiae venisse.* Alter locus est A 226 *natis sepulcro ipse est parens.* Referendus est[2] ad Gorgianum *Γύπες ἔμψυχοι τάφοι*, quae nimia translatio a Graecis, elegantiae arbitris, deridebatur (*περὶ ὕψους* 3, 2), Romanorum minus erudito iudicio adeo placebat, ut eam tota fere Latinitate varie conformatam inveniamus, velut ante Accium ab Ennio adhibita est in Ann. 138 V.[2]:

volturus in spinis miserum mandebat homonem:
heu, quam crudeli condebat membra sepulcro!,

post eum a Lucretio V 993 *viva videns vivo sepeliri viscera busto,* ab Ovidio Met. VI 665 *⟨Tereus⟩ flet modo seque vocat bustum miserabile nati,* a Musa rhetore apud Senecam Contr. X praef. 9 *quidquid avium volitat ..., nostris sepelitur ventribus.* — Alibi quoque Accium in eligendis translationibus parum sollertem deprehendimus. Pacuvianum (362) *Nunc primum opacat flora lanugo genas*[3], cum superare studuit, insulse mutavit in (246) *Ei lanugo flora nunc demum inrigat ..*, quod convertere possumus 'blühender Flaum quillt ihm .. (über die Wangen)'.

---

[1] V. Ottonem, 'Sprichwörter der Römer', p. 23, Vahlenum in indice lect. a. 1902 p. 10 sq.

[2] Cf. Norden, 'Ant. Kunstprosa' I 385.

[3] Non invenustam hanc translationem eum Graecis debere opinor coll. Eur. Phoen. 63 *ἐπεὶ δὲ τέκνων γένυς ἐμῶν σκιάζεται.*

Ribbeckium, cum (Coroll. p. LIV) vel notionem *molli flexu rivi modo serpendi* inferre vel potius *inplicat* scribere vult, operam perdidisse iudico.

Nonnunquam tropus allitterationis causa quaesitus esse videtur, ut P 77 *flucti flacciscunt,* A 122 . . *quod vos hic non mertet metus,* 420 *lavere salsis vultum lacrimis,* 578 *salsis cruorem guttis lacrimarum lavit,* in quod iam Ennius inciderat Tr. 127 *lavere lacrimae salsae sanguinem.* Allitteratio enim apud utrumque poetam inter pigmenta orationis insignem locum obtinet. Ut Naevius Com. 113 *libera lingua loquemur ludis Liberalibus* et Ennius tres eiusmodi versus lusit[1], sic Accius 200:

Maior mihi moles, maius miscendumst malum.

Notabiles praeterea sunt hi loci: P 53 *famulitas vis egestas fama formido,* 67 *porcet pudor,* 79 *ut promeruit! pater mihi patriam populavit meam!,* 82 *prodigium horriferum, portentum pavos,* 85 *magis audiendum quam auscultandum* (cf. veterem poetam apud Varr. L. L. VI 83 *audio, haud ausculto* et Caecil. Stat. 196 *Audire, ignoti quom imperant, soleo, non auscultare*), 144 *piget paternum nomen, maternum pudet profari,* 244 *lymphis flavis fulvum ut pulverem . . abluam,* 298 *Tu, mulier, tege te et tuta templo Liberi,* 320 *Periere Danai, plera pars pessum datast,* 322 *proliciendo propitiaturos,* 342 *repudio nec recipio,* 412 *noctisque et nimbum obcaecat nigror, flamma . . coruscat, caelum . contremit;* A 22 *Cui manus materno sordet sparsa sanguine,* 85 *An mala aetate mavis male mulcari . .?,* 150 *salutis spes supremas sibi habet summa exerciti,* 201 *cor contundam et comprimam,* 223 sqq. *quid tonitru turbida torvo | Concussa repente aequora caeli | Sensimus sonere?,* 229 *meos malis miser manderem natos,* 288 *velle vim vulgum vides,* 319 *armum armatus ardorem obtui,* 393/4 *undas volvit, vertices vi suscitat: | Ruit prolapsa, pelagus respargit, reflat,* 434 *Paratus sum ubivis petere pestem permiti,* 445 *quisque cum corona clarum conestat caput,* 453 *si me matrem mansues misericordia capsit,* 480 *inter tonitra et turbines,* 552 *E viperino morsu venae viscerum | Veneno inbutae,* 571 *magna sonantibus | Excita saxis suavisona echo | Crepitu clangente cachinnat,* 592 *Egredere, exi, ecfer te, elimina urbe,* 630 *mons mollibat mare,* 631 *ferro fervere,* 635 *magnam molem minuam,* 684 *Quod non labascat lingua, mitiscat malo.* Per duas consonantes initiales — id quod admodum rarum est (Keller p. 42) — efficitur: P 186 *clamide contorta clupeat braccium,* P 10, A 478 *fruges frendo,* P pr. 5 *gradilis gressio,* A 438 *grande et grave,* A 194, 487 *gratum et grave,* A 325 *primores procerum provocavit,* P 385 *spiras sparteas,* A 517 *serpentis squamae squalido auro,* A 366 *Tot tropaea transdes.* Haec prae-

[1] O. Keller, 'Grammatische Aufsätze' p. 27.

stantiora exempla sufficiant. Satis elucet et Pacuvium et Accium saepe *illas ληκύθους* (Cic. ad Att. I 14) prompsisse.

De reliquis figuris si quaerimus, Gorgianae aliquotiens nobis se offerunt: Adnominatio: P 4 *inanima cum animali sono,* 122 *abs te oro, minus inexorabilem te faxis,* 221 *ignoti, nescio ques ignobiles,* 246 *lassitudinemque minuam manuum mollitudine* (coniuncta cum homoeoteleuto), 275 *maerore, errore, macore senet,* 276 *lapit cor cura,* 363 *terra exhalat auram ad auroram umidam;* A 47 *composita dicta . . quae cum componas dicta,* 110 *fors aut fortuna,* 182 *fortunane an forte,* 130 *manibus manicas neximus,* 156 *Virtuti sis par, dispar fortunis patris* (coll. Aiacis v. 550 *ὦ παῖ, γένοιο πατρὸς εὐτυχέστερος, τὰ δ' ἄλλ' ὅμοιος* apparet Accium in vertendo figurae causa a Graeci poetae exemplo exspatiari), 169 *Nil credo auguribus, qui auris verbis divitant | Alienas*[1], *suas ut auro locupletent domos,* 174 *Ferum feroci contundendum imperiost, saevum saeviter,* 308 *cum animatus iero, satis armatus sum,* 333 *per terras vagus extorris,* 349 *Persuasit maeror, anxitudo, error, dolor,* 415 *exspes, expers,* 561 *Pari dyspari* (ex coni. Burmanni), *dispar si esses tibi,* 580 *Quaere ut Graio tibi congenerat gentum aut generum adfinitas?,* 587/8 *Ne . discordiae et dividiae dissipent, | Disturbent tantas . . divitias,* 621 *Nam huius demum miseret, cuius nobilitas miserias | Nobilitat,* 646 *nomen et numen Iovis,* 692 *nomen vestrum numenque,* pr. 39 *qui recte consulat, consul fuat.* — Subiungere par est figuram etymologicam: P 69 *gravidam . . adgravescere,* 223 *sonitu resonantes,* 239 *nuncupasti nomine,* A 314 *probis probatum,* 429 *noxae obnoxium.* — Polyptoton exstat: A 82 *Cum patre parvos patrium hostifice | Sanguine sanguen miscere suo,* 109 *sibi mala auxere in malis,* 124 *mea ope opes Troiae integrem,* 132 *Qui neque amico amicus umquam gravis neque hosti hostis fuit*[2], 134 *praesentem praesens,* 147 *Quid est, cur componere ausis mihi te aut me tibi?,* 352 *luctum addit luctibus,* 423 *neque vita ulli propria in vita est,* 570 (coniunctum cum homoeoteleuto) *Unda sub undis labunda sonit,* 655 *sepulcra duo duorum corporum.* — Homoeoteleuton habes: P 247 *Lenitudo orationis, mollitudo corporis,* 295 *Regum imperator, aeternum, humanum sator;* A 207 *matres conquinari regias, contaminari stirpem,* 219 *Epularum fictor, scelerum fratris delitor,* 441 *ruspantes silvas, sectantes feras,* 522/3 *Achivis classibus ductor, Gravis Dardaniis gentibus ultor,* 546 *pinnigero, non armigero in corpore.*

---

[1] Vides *alienas* tantummodo propter ἀντίθετον additum esse; eodem lusu Lucilium 1220 (Marx., 1093 L., inc. 99 M.) *nequam aurumst, auris quodvis vehementius ambit* dixisse Leo l. l. p. 10 adn. 2 vidit.

[2] Plautum et Pomponium in talibus iuncturis nominativum anteponere, Terentium et posteriores casum obliquum egregie observavit Leo, 'Plaut. Forschungen' p.235.

Denique fuco oratorio tribuenda est constitutio differentiae verborum, qualem habes A 4—9:

Tu pertinaciam esse, Antiloche, hanc praedicas,
Ego pervicaciam aio et ea me uti volo:
Haec fortis sequitur, illam indocti possident.
Tu addis quod vitio est, demis quod laudi datur.
Nam pervicacem dici me esse et vincere
Perfacile patior, pertinacem[1] *nil moror*

vel A 296 *Sapimus animo, fruimur anima: sine animo anima est debilis,* et *συνωνυμία,* quam collectionem synonymorum auct. ad Her. IV 28, 38 'interpretationem' appellat (v. Marxium in praef. p. 92), in P 366—375 *perhibent — praedicant — autumant — aiunt — iterant — negant — autumant.*

Restat, ut asyndeton breviter tractemus, quia Holtze unicam hanc figuram, quam commemorat (p. 56), non plus quinque exemplis comprobat. Bimembre asyndeton legitur *a)* substantivorum: P 82 *prodigium . ., portentum pavos,* 175 *lamentas, fletus facere conpendi licet,* 317 *precibus, imperio,* 376 *mendicus, manticulator;* A 254 *formae, figurae nitiditatem,* 565 *Vis volneris, ulceris aestus,* pr. 6 *populo, patriae verruncent bene,* pr. 10 *voce canora, fremitu; b)* adiectivorum: P 295 *aeternum, humanum sator,* A 376 *orbus, exspes liberum; c)* verborum: P 337 *poetae . . falsa confiotant, canunt,* 384 *cognita, agnota est soror,* A 66 *lactans, vanans protrahas,* 114 *alui, educavi,* 394 *pelagus respargit, reflat,* 442 *invita ancillans, dicto oboediens viri,* 587/8 *Ne . . . dissipent, Disturbent* (ex coni.).

Dissolutio trium vel plurium membrorum, praecipue ut descriptio vivida et alacris fieret, adhibita est:

a) subst.: P 37, 53, 275, 301, 313, 335, 381; A 94, 105/6, 349, 468, 550, 593, 614/5 624; *b)* adiect.: P 2, 369; A 333/4, 339/40, 415, 595; *c)* verborum: P 91, 202, 297, 329, 350, 365; A 140, 304, 357/8, 437, 444/5, 458, 592, pr. 29.

Ultimo membro *-que* adiunctum est P 92, 365, 369; *atque* duobus extremis P 20[a] interiectum est.

Contra A 206/8, ubi Ribbeck dedit:

quod re in summa summum esse arbitror
Periclum, matres conquinari regias,
Contaminari stirpem ac misceri genus,

---

[1] Ennius utrumque iunxit Tr. 408 *pervince pertinaci pervicacia.* Illi versus egregium exemplum contrapositi sunt.

libri habent compositum *admiscеri* idque me iudice sine offensione retineri potest post alia verba composita. — Iunctura *-que et,* quam in prisca Latinitate rarissimam esse Schmalz. (l. l. p. 343) minus recte contendit[1], invenitur: P 301 *exsiliumque et senectus,* 340 *annisque et aetate hoc corpus putret,* 412 *noctisque et nimbum obcaecat nigror,* A 111 *alguque et fame.*

Polysyndeton quater posito *neque* efficitur A 661, triplici P 389, A 245; triplici *aut* A 125/6.

Agmen denique claudant figurae, quae sola collocatione verborum exsistunt.

Anaphora ornati sunt hi versus: P 212, A 154, 165, 198/9, 200, 473, 489, 585, 646.

Epiploce semel occurrit: A 365 *Exsulare sinitis, sistis pelli, pulsum patimini.*

Chiasmum bimembrem satis saepe offendimus: P 3, 77, 144, 253/4, 320, 335, 382, 395, pr. 4, A 15, 86, 156, 430, 479, 565; trium vocabulorum bis: P 276, A 560.

Parallelismus *a)* membrorum exstat: P 54, 174, 247, A 219, 364, 441, 539, 684; *b)* enuntiatorum: P 12—14, 77, 89, 227, A 6, 7, 41, 296, 346.

Sed ut libellum aliquando concludam, iam nihil nisi hac quoque parte id, quod supra (p. 185) de his poetis iudicavi, probatum videri adiungo.

[1] V. exempla, quae collegit Hauler ad Phorm. 1051.

Tabula materiae.

Pagina

Adiectiva: rariora 137
inter II. et III. declin. fluctuantia 140
substantivorum loco posita . . 161
superlat. inusitati 140
verbalia vi act. et pass. . . . 177
Adverbia: prisca 141
pro adiect. praedicat. 181
pronominalia 145
variis suffixis formata 140
Allitteratio 187
Asyndeton 189
Casuum syntaxis:
a) Accusativus 162
b) Dativus 166
c) Genetivus 167
d) Ablativus 169
Consecutio temporum 185
Convenientia 180
cum (quom) causale et concess. c. indicat. 184
d finalis in pron. solis retenta . . . 142
Enuntiata: condicionalia 185
interrogativa recta 181
interrogativa obliqua 188
prohibitiva 181
temporalia 184
Figurae 187
Graecanica: substantiva 130
adiectiva 140
-cae translationes 186
verba 148
Hiatus 122
Hypotaxis 183
Inconcinnitas 182
Infinitivi et acc. c. inf. usus . . . 182
Orthographia 114

Pagina

Parataxis 182
Praepositiones . . . . 169 sq., 172
Pronomina: cumulata 176
formarum copia 142
syntaxis 175
Prosodia 120
quando, quoniam vi temporali . . . 184
-que et 190
Res metricae 118, 129 sqq., 135, 139, 147, 153
s finalis elisa 122
Singularis pro plurali 181
Substantiva: abstracta 131
obsoleta 125
declin. proprietates 134
genet. II. decl. in *-um* 134
genus insolitum 136
suffixorum varietas 133
Translationes 186
Verba: attractio generis 178
coniugationes miscentur 157
formae in *-sim* et *-so* cadentes 159
formae aliae postea oblitteratae 158
genera fluctuant 158
gerundivum vi part. praes. . . 177
impersonalia 168, 182
incohativa 147
infinitivi in *-ier* terminati . . . 159
participium praes. et perf. depon. vi passiva 177
perfecta breviata 160
simplicia pro compositis . . . 148
verbum substantivum omissum . 179
temporum usus 179, 185
transitiva vi reflexiva 178
utor, potior, vescor constr. . 163, 171
vetusta vel rara . . . . . 146 sqq.

Vocabula et locutiones, quae explicantur vel emendantur.

	Pagina		Pagina
ab *nominibus urbium additum*	170	incohare	154
adulari, *notio*	155	lapit	146
aequiperare *c. dat.*	162	lerare	149
ante, post *c. abl.*	174	mactare	154
antruare	151	matrescere	147
biiugus	153	populare	149
castra *fem. gen.?*	136	proficisci exsilium	164
clam *c. abl.*	172	promerere	149
consternare	151	pudet mihi	169
cum *abl. instr. additum*	173	qui pacto	145
dedicare = declarare	154	quod *pro accus. c. inf.*	184
diobolae (meretrices)	152	raudus	127
dum — dum	183	redamptruare	150
frendere noctes	164	repotialis	137
frigere	156	solitus *adiect.*	170
goerare	148	videri *cum acc. c. inf.?*	182

Loci tractati.

	Pagina		Pagina
P 10, 11	164	A 126	155
79	149	128/9	170
83—85	180	206/8	189
104—106	150	226	186
143/4	169	246	186
192/3	137	371	172
237	135	403—406	155
286	145	442	119
315/6	125 adn.	443	156
321	151	461	156
377—379	149	498/9	124
380	121	pr. 16	136, 160, 172
A 34/5	154	„ 39	158

	Pagina
Fulgentius (Expos. serm. antiq.) n. 12 (p. 115 Helm)	152
n. 33 (p. 120 Helm)	152
n. 57 (p. 125 Helm)	153